

”Hon går dit hon inte får gå och gör det som är omöjligt”

En ekofeministisk studie av förklädnad och utveckling i Maria Turtschaninoffs *Anaché: Myter från akkade*

Malin Åberg, 33131

Pro gradu-avhandling i litteraturvetenskap

Handledare: Mia Österlund
Anna Möller-Sibeli

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

2020

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH TEOLOGI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Litteraturvetenskap	
Författare: Malin Åberg	
Arbetets titel: ”Hon går dit hon inte får gå och gör det som är omöjligt” – En ekofeministisk studie av förklädnad och utveckling i Maria Turtschaninoffs <i>Anaché: Myter från akkade</i>	
Handledare: Mia Österlund	Handledare: Anna Möller-Sibelius
<p>Abstrakt:</p> <p>Maria Turtschaninoffs <i>Anaché: Myter från akkade</i> (2012) är en ungdomsfantasy om huvudkaraktären Anachés uppväxt från barn till ung vuxen i en fiktiv miljö. Min läsning tar avstamp i den personliga utveckling som sker genom förklädnad och kontakt till naturen. Således intresserar jag mig för hur Anachés relation till naturen ser ut innan, under och efter hennes förklädnad från flicka till pojke. Utöver detta vill jag se hur naturen påverkar Anaché under de tre stadierna av hennes uppväxt. Jag undersöker även hur Anachés inre strid om identitet inverkar på samhället hon lever i och den maktkamp som pågår där, hur Anaché som individ kan ha inflytande på samhället och dess normer.</p> <p>Som analysverktyg används Mia Österlunds modell för förklädnad från flicka till pojke. För att vidga den ungdomslitterära teorin om förklädnad och personlig utveckling till att också inkludera ekofeministiska aspekter, används Alice Currys <i>Environmental Crisis in Young Adult Fiction</i> (2013) och Stacy Alaimos <i>Undomesticated ground: Recasting nature as feminist space</i> (2000) som stöd för analysen. Enligt Curry är det nämligen viktigt att granska de processer och framställningar av könsskillnader som feminiserar medlemmar av de kategorier som ligger utanför parametrarna för den vuxna, maskulina subjektiviteten. En dylik läsning kan ge prov på alternativa värderingar och öppna upp möjligheten att alliera kvinnor med naturen. I detta avseende är min avhandling även en studie i hur förklädnadsmotivet kan tillämpas i samband med en ekofeministisk ideologi.</p> <p>Min avhandling visar att Anachés utveckling påverkas starkt av hennes kontakt till naturen. Samtidigt påverkar Anaché i sin tur naturen genom sina handlingar. Genom att klarlägga hur förklädnadens tre stadier inverkar på Anachés personlighet och hennes relation till naturen kartlägger jag Anachés utveckling från barn till ung vuxen samt exemplifierar hur flickan och naturen kan ingå en allians med varandra. Resultatet bekräftar Currys argument för att en ekofeministisk läsning har mycket potential att upptäcka maktstrukturer och uppvisar förklädnadens betydelse för Anachés utveckling och relation till naturen.</p>	
Nyckelord: Maria Turtschaninoff, Anaché, fantasy, ungdomslitteratur, feministisk litteraturforskning, ekokritisk litteraturforskning, förklädnad, utveckling, kontakt till naturen.	
Datum: 23.4.2020	Sidoantal: 80
Abstraktet godkänt som mognadsprov:	

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte, avgränsningar och disposition	2
1.2 Material och tidigare forskning	4
1.3 Teori och metod	11
2. Fantasyvärlden – några utgångspunkter	19
2.1 Fantastik och verklighet	20
2.2 Miljöskildringar.....	22
2.3 Barn- och ungdomslitteratur.....	25
3. Förklädnadens funktion för flickans utveckling.....	28
3.1 Flickan Anaché – att inte få vara sig själv.....	28
3.2 Förtryckt Huor – att försöka vara någon annan.....	36
3.3 Frigjord Tummo – att våga vara sig själv.....	47
4. Förklädnadens inflytande på förhållandet till naturen.....	58
4.1 Knyta kontakt med naturen	59
4.2 Förlorad kontakt med naturen	65
4.3 Kontakten återupprättad	69
5. Sammanfattning och slutsatser	74
Litteraturförteckning	77

1. Inledning

Genom tiderna har människan frågat sig vem hon är, varför hon existerar och hur hon bör leva. Strävan efter att ge svar på dessa frågor återspeglas i litteraturen. I barn- och ungdomsböcker, där unga människors uppväxt och utveckling avhandlas, blir denna ambition speciellt tydlig. För ett barn kan insikten att man oundvikligen måste växa upp vara en stark och upprörande erfarenhet. Det är därför detta är ett ämne som barn- och ungdomsförfattare ofta tar fasta på.¹ Vuxenlivet kan framstå som motbjudande eller skrämmande för barnbokshjältarna. Många klassiska barnboksförfattare, som James Barrier och Astrid Lindgren, väljer att låta det omöjliga ske; de skapar ett barndomsparadis som består för evigt. En del författare, så som Maria Gripe och Inger Edelfeldt, låter sina karaktärer pröva på identitetsbyte och förklädnader för att kunna tampas med de krav och förväntningar som kommer med vuxenlivet. Sådana berättelser fascinerade mig redan i ung ålder och påverkade min egen uppväxt starkt. Andra författare, som Justin D'Ath och Isabel Allende, utsätter sina protagonister för hemskheter och förstörelse för att hjältarna ska klara av utmaningen att finna balansen mellan mänskligheten och den naturliga miljön.²

Författaren Maria Turtschaninoff vrider på den klassiska hjälteberättelsen i *Anaché: Myter från akkade* (2012). Istället för att konstruera ett evigt barndomsparadis, så som de klassiska barnboksförfattarna gör, skapar Turtschaninoff en lång serie av svårigheter som protagonisten behöver överkomma. Genom detta framhäver författaren den positiva utvecklingen med att växa upp och komma till insikt. Turtschaninoffs romaner har internationellt kallats finländsk feministisk fantasy.³ Om *Anaché: Myter från akkade* skriver Heidi Kiiskinen från IBBY Finland ry (International Board on Books for Young people) i branschtidningen *Virikkeitä* att: ”Berättelsen är lika mycket en historia om relationer, känslor, värderingar och feminism som den är en utpräglad fantasyhistoria”⁴. Romanen innehåller således flertalet stora frågor om bland annat moral och fri vilja. Verket är också en historia som visar att ingen vinner sina strider med förtryck, med tvång eller med våld – att ”en hållbar balans i tillvaron skapas genom

¹ Maria Nikolajeva, *From Mythic to Linear: Time in Children's Literature*, Scarecrow, Lanham 2000, s. 7.

² Clare Bradford, Kerry Mallan, John Stephens & Robyn McCallum, *New World Orders in Contemporary Children's Literature: Utopian Transformations*, Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2008, s. 97f.

³ Heidi Hakala, ”Finlandssvensk fantasy erövrar England”, <https://www.vasabladet.fi/Artikel/Visa/116987> (hämtat 6.5.2019).

⁴ Heidi Kiiskinen, ”Maria Turtschaninoff - Anaché. Myter från akkade”, *Virikkeitä*, nr 4 2012, s. 61.

lyhördhet, respekt och ödmjukhet”⁵ som Marit Lindqvist på Yles kultursidor väljer att beskriva det.

Anaché: Myter från akkade är en flerbottnad roman och kan därför läsas på en mängd olika nivåer. På ett plan är romanen en äventyrsberättelse om en flicka, Anaché, som möter svåra prövningar under sin resa och knyter starka band till naturen omkring sig. På en djupare nivå finns dock en diskussion om samhället och dess värderingar, där nyvunnen kunskap leder till att patriarkatets strukturer ifrågasätts och existerande normer tänjs på. Grundintrigen är välbekant; det handlar om den utvalda hjältefiguren som räddar världen, sig själv eller sina likar i en mognadsberättelse. Från detta perspektiv upptar övergången från renhjärtat barn till medveten vuxen en central plats i romanen. Enligt kulturkritikern Lindqvist består romanen på ett djupare plan av reflektion kring relationer, både förhållandet mellan män och kvinnor och förhållandet mellan människa och natur⁶. Jag uppfattar följaktligen *Anaché: Myter från akkade* i första hand som en berättelse om en ung flickas väg till mognad genom sin relation till naturen.

1.1 Syfte, avgränsningar och disposition

Jag läser *Anaché: Myter från akkade* som en resa till insikt och kunskap, som en skildring av utveckling och mognad i samspel med naturen. Jag har valt att fokusera på den kvinnliga protagonisten Anachés uppväxt och initiering till vuxenlivet. Mitt syfte är att undersöka hur Anachés mognadsprocess konstrueras genom förklädnadsmotivet och relationen till naturen. Hur påverkar förklädnaden från flicka till pojke Anachés förhållande till naturen? Hur påverkar naturen Anachés utveckling? Fullföljs hennes initiation till ung vuxen och är förklädnadsmotivet subversivt eller affirmativt?

Jag klassificerar romanen som fantasy eller fantastik, ett uttryck som inom svensk forskning och kritik har kommit i bruk under 2000-talet framförallt av stilistiska skäl.⁷ Med detta avser jag ett fiktivt verk med inslag av magiska och övernaturliga element. Narratologen och barnlitteraturforskaren Maria Nikolajeva kallar de litterära grepp som används för att presentera magin i ett fantastiskt verk för fantasemer. Dessa fantasemer definierar hon som ”a recurrent narrative element inherent in fantasy as a genre”. Det är fantasemernas närvaro som gör en text

⁵ Marit Lindqvist, ”Maria Turtschaninoff: Anaché”, <https://svenska.yle.fi/artikel/2012/09/19/maria-turtschaninoff-anache> (hämtad 6.5.2019).

⁶ Lindqvist 2012.

⁷ Per Israelson, ”Engelforstrilogin som textspel och konfigurativ text”, *Samtida svensk ungdomslitteratur: Analyser*, Studentlitteratur, Lund 2017, s. 111.

till fantasy.⁸ Enligt Nikolajeva är det mest karakteristiska fantasemet det som gäller sekundära världar, "the secondary world fantaseme", vilket innebär att den primära världen är kopplad till sekundära världar genom olika magiska passager eller portaler.⁹ I *Anaché: Myter från akkade* består dessa passager av andresor, vilka kan liknas vid transliknande tillstånd, eller nattvandringar i andevärlden, det vill säga drömmar. Jag tolkar detta fantastiska element som symboliskt och behandlar det därför som ett litterärt grepp för att visa på uppväxtematiken. Nikolajeva menar att en sekundär värld kan tolkas som en tänkt värld: "As a mindscape, an externalization of the protagonist's inner world".¹⁰ Genom att se den sekundära världen, andevärlden, som ett inre landskap blir besöken där resor till Anachés inre.

Romanen är en berättelse om att gå sin egen väg, om kärlek och om kampen mot det onda. Berättelsen utspelar sig i en värld där nomadfolket akkade, uppdelat i olika stammar, lever i en karg stäppmiljö. Det vanliga mönstret i fantastiska berättelser som innehåller sekundärvärldar är att huvudkaraktären tar sig till den sekundära världen från den primära, den så kallade verkliga världen.¹¹ Detta stämmer mycket väl överens med *Anaché: Myter från akkade*. Akkadernas tro är en sorts naturreligion, där allting i naturen är besjälade. Anaché uppföstras i ett patriarkaliskt samhälle där mannens våld är vardag medan kvinnor och speciellt flickor tystas ner. Tillsammans med flickan Nansal, bergsgeten Pa jau och hästen Jouake dras den tidvis förklädda Anaché in i farliga äventyr, både i primärvärlden och i sekundärvärlden. Slutspelet blir storstilat och episkt då dramat kulminerar i en avgörande tvekamp, där både människor och djur tvingas välja vems sida de står på. Anaché ställs inför sitt svåraste beslut någonsin – ett avgörande som kommer att förändra världen.

Jag har valt att begränsa undersökningen till att omfatta Anachés utveckling från barn till vuxen och hennes förhållande till naturen. I utvecklingen spelar förklädnaden en mycket stor roll och är således väsentlig för analysen. De olika stadierna i utvecklingen påverkar även protagonistens förhållande till naturen, såväl som naturens förhållande till protagonisten. Då jag väljer att läsa texten genom en ekofeministisk lins antar jag att den unga protagonisten är en produkt av sin sociala kontext och således blir hennes kamp och mognad oskiljbar från naturens behov. Jag är medveten om att det finns åtskilligt annat som vore värt att analyseras i

⁸ Maria Nikolajeva, *The Magic Code. The Use of Magical Patterns in Fantasy for Children*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1988, akademisk avhandling, s. 23.

⁹ Nikolajeva 1988, s. 113.

¹⁰ Maria Nikolajeva, "Fairy Tale and Fantasy: from Archaic to Postmodern", *Marvels and Tales*, nr 1 2003, s. 152.

¹¹ Nikolajeva 1988, s. 117.

denna roman. Exempelvis skulle en djupdykning i sexualitet eller flankflickan Nansals utveckling vara väldigt intressant att titta närmare på men detta lämnar jag till vidare forskning. Visserligen ingår förhållandet mellan Anaché och Nansal i min analys, då det inverkar på Anachés utveckling, men det kunde utforskas noggrannare. Det skulle också bli för omfattande att studera hela den komplexa karaktär som Anaché är, vilket inte heller är min avsikt.

För att underlätta läsningen kommer jag att använda mig av såväl noter som referenser i den löpande texten, där noter hänvisar till sekundär litteratur medan referenser i texten hänvisar till primärmaterialet. Då jag hänvisar till *Anaché: Myter från akkade* använder jag inom parentes förkortningen A och anger sidnumret.

Grovt indelat omfattar avhandlingen denna inledning, analysen och en sammanfattning. Analysen delas in i tre huvuddelar där jag frågar mig: Är Anachés utveckling möjlig? Hur görs motivet förklädnad? Vilka är följderna i förhållandet till naturen? Är förklädnadsmotivet subversivt eller affirmativt? I den första delen, kapitel 2, placerar jag romanen i dess fantastiska, ekokritiska och barnlitterära sammanhang. En förutsättning för min studie är en tolkning av *Anaché: Myter från akkade* som en berättelse om utveckling. Jag utreder om romanen är en eskapistisk äventyrsberättelse eller om det går att dra paralleller mellan den och vår egen verklighet. Vilka är faktorerna som möjliggör Anachés utveckling? I den andra delen, kapitel 3, tolkar jag hur förklädnaden görs i de tre olika skedena av huvudkaraktärens uppväxt enligt en modell som barnlitteraturforskaren Maria Österlund utarbetat. Hur påverkar förklädnaden protagonistens utveckling? Fullföljs hennes initiation till ung vuxen? Är förklädnadsmotivet omstörtande eller bekräftar det de rådande normerna? I den tredje delen, kapitel 4, reder jag ut hur förklädnaden påverkar Anachés förhållande till naturen. Hur ser relationen ut i de tre skedena? Vilka är konsekvenserna? I det sammanfattande kapitlet diskuterar jag resultaten av min undersökning.

1.2 Material och tidigare forskning

Den fantastiska berättelsen har redan en tid befunnit sig i en glansperiod. Den kan sägas ha fått sin början med J.K. Rowlings böcker om Harry Potter och filmatiseringen av J.R.R. Tolkiens trilogi *Sagan om ringen*. Denna period har fortsatt med exempelvis George R.R. Martins ännu oavslutade serie *Sagan om is och eld*, som även blivit en internationellt erkänd tv-serie under namnet *Game of Thrones*. Inom den akademiska forskningen syns intresset för fantasy tydligt. Litteraturvetaren Per Israelsson analyserar det transmediala berättandet och den konfigurativa

texten i Engelforstrilogin av Mats Strandberg och Sara Bergmark Elfgren.¹² Stefan Ekman, doktor i engelsk litteratur, forskar i fantasymiljöernas betydelse¹³ medan litteraturvetaren Malin Alkestrand disputerade på avhandlingen *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete* vid Lunds universitet 2016.¹⁴ Dessa exempel signalerar att fantasy är en genre som känns aktuell i kultur och forskning.

Den finlandssvenska Maria Turtschaninoffs författarskap är förhållandevis ungt men har väckt stor uppmärksamhet, både nationellt och internationellt. Idag räknas Turtschaninoff som en av Finlands mest framstående fantasyförfattare. Eftersom hennes verk är relativt nyutkomna är mycket av forskningen ännu under arbete. Turtschaninoff debuterade med verket *De ännu inte valda* år 2007, gav ut *Arra: Legender från Lavora* år 2009 och sedan kom *Anaché: Myter från akkade* år 2012, som utspelar sig i samma värld som Arra men vid en annan tidpunkt och en annan plats. Första delen av trilogin om krönikorna från Röda Klostret *Maresi*, utgiven 2014, belönades med Finlandia Junior samma år. Hela trilogin har hittills utkommit i 22 länder.¹⁵ Därefter har den andra delen, *Naondel*, utkommit 2016 och den avslutande delen *Breven från Maresi* 2018. Internationellt har det varit tal om att en filmatisering skulle vara aktuell.¹⁶ Trilogin har översatts till flera språk, bland annat engelska, vilket resulterat i recensioner både i *The Guardian* och i *The Times*, för att nämna några.¹⁷ I översiktsverket *Finlands svenska litteratur 1900-2012* nämns Turtschaninoff i kapitlet om barn- och ungdomslitteraturen. Där fastställs det att ”Turtschaninoff har en ovanlig förmåga att på ett kreativt sätt använda myter, folkdiktning och genretypiska fantasyelement för att berätta originella och personliga historier”.¹⁸ En annan som hyllar Turtschaninoffs författarskap är Tuva Korsström i *Från Lexå till Glitterscenen: Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960-2013*. Korsström menar att Turtschaninoff axlat manteln som finlandssvensk fantasyförfattare efter Irmelin Sandman Lilius och kommenterar: ”I de flesta av hennes böcker är protagonisten en

¹² Israelson 2017.

¹³ Stefan Ekman, ”Platsen som inte finns: Fantasymiljöernas betydelse”, *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 1 2012.

¹⁴ Malin Alkestrand, *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*. Makadam förlag, Halmstad 2016.

¹⁵ Förlaget, <https://www.forlaget.com/author/maria-turtschaninoff/> (hämtat 6.5.2019).

¹⁶ Mia Österlund, ”’Långsamt knöt systerskapet oss samman’. Sexualiserat våld, separatism och särart i Maria Turtschaninoffs fantasyromaner *Maresi* och *Naondel*.”, *Avain. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, nr 3 2017, s. 57.

¹⁷ Heidi Hakala, ”Finlandssvensk fantasy erövrar England”, <https://www.vasabladet.fi/Artikel/Visa/116987> (hämtat 6.5.2019).

¹⁸ Michel Ekman (red), *Finlands svenska litteratur 1900-2012*, Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2014, s. 337f.

flicka som söker sin identitet och vägrar foga sig i den föreskrivna kvinnorollen”.¹⁹ Allt detta tyder på ett brännande hett författarskap, med åtskilliga storartade berättelser som hittills inte utforskats alltför ingående eller uttömmande.

Samtidigt som Turtschaninoff har varit aktiv, har ekokritiken under 2000-talet fått sitt genomslag på den akademiska arenan i Norden. Därefter har denna inriktning, som i grunden sätter fokus på litterära texters förhållande till miljön såväl som på naturskildringar i ett samhällsperspektiv, utvidgats påtagligt och delats in i olika specialgrenar. Ekofeminism och ekofantasy är bara två av dessa många grenar. Den finlandssvenska översättaren och litteraturvetaren Janina Orlov hävdar att ekokritiken på grund av uppspjälkningen i talrika specialgrenar inte kan kallas för en enhetlig rörelse men att det möjligtvis kunde vara orsaken till att inriktningen är så livskraftig som den visat sig vara.²⁰ Det finns alltså en mångfald grenar av ekokritik och de flesta är högaktuella inom barn- och ungdomslitteraturen:

Inte minst de pågående klimatförändringarna och larmrapporter om sinande naturresurser bidrar till att den ekokritiska praktiken, såväl i skönlitterära texter som i analyser, är föremål för revidering och fortlöpande granskning. Återkommande begrepp är bland andra utopi, dystopi och eskatologi, varför den eko-inriktade läsningen ofta framkallar en känsla av att mörka moln hopar sig vid framtidens horisont.²¹

I citatet ovan pekar Orlov ut bland annat dystopi och utopi som två återkommande begrepp inom den ekokritiska forskningen, vilket inte är särskilt förvånande med tanke på de skönlitterära texternas innehåll. Historiskt sett har naturen, både som omgivning och potentiell karaktär, haft en väsentlig betydelse i barn- och ungdomsböcker. Sagor och fabler kan ofta ha en mörk underton men brukar sluta väl. Även utvecklingsromaner kan bära på dystopiska element, dock är inte upplösningen alltid utopisk.

En som har forskat om ekokritik i ungdomslitteratur är den ekofeministiska litteraturvetaren Alice Curry som skrivit och redigerat flera akademiska artiklar och antologier, vilka jag även använder i mitt metodavsnitt. Hon påstår att en ekofeministisk läsning av skönlitteratur för ungdomar kan erbjuda en möjlighet att granska de processer och framställningar av könsskillnader ”that ’feminise’ categories lying outside the parameters of the adult white male subject”.²² Medlemmar i dessa femininiserade kategorier, vare sig de är människor, icke-

¹⁹ Tuva Korsström, *Från Lexå till Glitterscenen: Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960-2013*, Schildts & Söderströms, Helsingfors 2013, s. 512.

²⁰ Janina Orlov, ”Inledning”, *Barnboken. Tidskrift för barnlitteraturforskning*, nr 2 2010, s. 4.

²¹ Orlov 2010, s. 4.

²² Alice Curry, *Environmental crisis in young adult fiction – A poetics of earth*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2013, s. 1.

människor eller miljön, blir synliggjorda vid en ekofeministisk läsning. Då omtanke blir en del av värdegrunden är det möjligt att undersöka hur kategorierna strävar efter att utveckla en hållbar omsorgsetik som berör såväl människor som icke-människor och miljön. Curry menar att en ekofeministisk läsning är speciellt lämpad för att ta sig an ungdomssubjektivitetens uppbyggnad i romaner, i vilka radikalt sönderfallna post-apokalyptiska samhällen kämpar för att skapa en ny och mer vårdande världsordning, baserad på demonteringen av sociala och biosociala ojämlikheter.²³ Detta instämmer jag till fullo i och ser därför vikten av att även läsa finlandssvensk ungdomsfantasy ur detta perspektiv, därför är demontering ett begrepp jag använder mig av i min analys. Curry har också fördjupat sig i att läsa i olika skalor, vilket hon talar om i *A question of scale: Zooming out and zooming in on feminist ecocriticism*.²⁴ Där ligger fokuset på en läsning av litteraturen som inkluderar att undersöka individer både i närbild och i ett större sammanhang, eftersom Curry menar att en sådan läsning kan leda till ett erkännande av ett interberoende mellan människan och planeten.²⁵

Om ekofeminismen ofta intresserar sig för hur ungdomssubjektet byggs upp framstår det för mig logiskt att kombinera dessa studier med flickforskningen. Två forskare som gjort mycket för forskningsläget om flickor, både internationellt och i Sverige, är Anna-Karin Frih och Eva Söderberg, redaktörerna till *En bok om flickor och flickforskning* (2010). De diskuterar hur flickforskningen litet lekfullt kallats för kvinnoforskningens lillasyster eller dotter och att det på sätt och vis stämmer, eftersom flickforskningen är beroende av genusforskningen. Parallellt är flickforskningen även en del av genusforskningen. Det förefaller också som att tvärvetenskapliga ansatser varit givande och berikande för exempelvis litteraturvetenskap.²⁶ Detta ser jag absolut belägg för. Samtidigt har flickforskningen genom tiderna varierat i popularitet och perspektiven har skiljt sig åt. En av de som på ett inflytelserikt sätt bidragit till att nyansera forskningen är Margery Hourihan med *Deconstructing the Hero* (1997), där hon presenterar en feministisk dekonstruktion av det traditionella hjälteparadigmet.²⁷ Oftast har flickan studerats i förhållande till någonting annat eller någon annan men på senare tid har flickan i sig fått ta plats. "Flickors liv, villkor, historia och kultur kunde börja studeras i egen

²³ Curry 2013, s. 1.

²⁴ Alice Curry, "A question of scale: Zooming out and zooming in on feminist ecocriticism", *The Edinburgh companion to children's literature*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh 2017, s. 70.

²⁵ Curry 2017, s. 71f.

²⁶ Anna-Karin Frih & Eva Söderberg (red), *En bok om flickor och flickforskning*, Studentlitteratur, Lund 2010, s. 12.

²⁷ Margery Hourihan, *Deconstructing the Hero. Literary Theory and Children's Literature*, Routledge, London 1997.

rätt”²⁸ och på så vis har flickforskningen sakta rotat sig under de senaste 15 åren. I *En bok om flickor och flickforskning* tar Frih upp sina studier gällande flickor och fysisk aktivitet i historien, om föreställningarna i samhället om flickan och hennes hälsa. Ytterligare en forskare i verket är Maria Margareta Österholm, som undersöker skeva flickor i svenskspråkig litteratur runt millennieskiftet och specifikt de omförvandlande flickskapen, lekarna och fantasivärldarna som de fiktiva flickorna skapar och ingår i. Söderberg i sin tur utreder kritiskt hur flickboksforskningen har sett ut det senaste halvsekle med hopp om att studien ska bidra till förståelsen av barn- och ungdomslitteraturen som genre. Samtidigt anser Söderberg att dagens syn på flickläsarna, både deras litteratur och deras läsning, tidvis är negativ och strävar efter att förbättra denna uppfattning.

Internationellt sett är Kerry Mallan en betydande flickforskare. Med fokus på flickors överlevnadsstrategier i fiktion diskuterar hon i antologin *Girls, texts, cultures* (2015) hur lögn, tystnad och hemligheter kan rädda livet på unga kvinnliga karaktärer.²⁹ Jag kommer att återknyta till begreppen lögn, tystnad och hemlighet i analysen, eftersom förklädningen förutsätter att ingen annan eller väldigt få känner till sanningen. I de verk som Mallan analyserar blir det tydligt att flickorna tvingas in i situationer där antingen sanningssägandet, ljugandet eller hemlighållandet blir en del av deras överlevnadsstrategi. Dessa strategier får ofta oväntade följder: ”Consequently, these texts show how, when faced with death or trauma, one may quickly learn that to lie may afford the means of surviving, even if the consequences may, ironically, make life unliveable”.³⁰ Detta är en observation som berör även *Anaché: Myter från akkade* och en tanke som jag återkommer till senare i min analys.

På finskt håll bidrar Liisi Huhtala med artikeln ”You don’t play with the ugly ones” (2007) där hon analyserar teman som kroppslighet, makt och sexualitet i nutida finländska flickböcker. ”In adolescent literature, identity and sexuality are dealt with through issues of corporality. In principle, a young person’s sexuality is all about a rite leading to adulthood”³¹ hävdar hon. *Anaché: Myter från akkade* ingår inte i denna studie, eftersom den utkom senare, men utgående från de verk som Huhtala tar upp menar jag att den hade lämpat sig väl som material för hennes analyser om bland annat cross-dressing och lesbiskhet. Huhtalas forskning kunde gå väl hand i

²⁸ Frih & Söderberg 2010, s. 17.

²⁹ Clare Bradford & Mavis Reimer (red), *Girls, texts, cultures*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario 2015.

³⁰ Kerry Mallan, ”On secrets, lies, and fiction: Girls learning the art of survival”, *Girls, texts, cultures*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario 2015, s. 37.

³¹ Liisi Huhtala, ”You don’t play with the ugly ones: Questions of corporality, sexuality and power in recent Finnish books for girls”, *Women’s voices: Female authors and feminist criticism in the Finnish literary tradition*, Finnish literature society, Helsingfors 2007, s. 142.

hand med den som gjorts av Sanna Lehtonen som 2013 gav ut boken *Girls transforming: Invisibility and age-shifting in children's fantasy fiction since the 1970s*. För det första undersöker Lehtonen hur företeelser som osynlighet och skiftande av ålder, båda flitigt använda inom fantasylitteratur, har förändrats och anpassats till dagens berättelser. För det andra vill hon syna resonansen mellan dessa företeelser och feministiska teoretiska och politiska diskurser om kön. Lehtonen påpekar att just fantasy tillåter författarna att röra sig friare: "Fantasy fiction offers writers a field where they can reimagine societal structures, norms and conventions related to gender".³² Detta påminner om både Currys ekofeministiska teori och får även stöd av Lydia Kokkola, som talar om hur ungdomslitteraturen kan vara ett stöd för queera unga,³³ samt Maria Nilson som analyserat hur genus, makt och sexualitet starkt präglar svensk ungdomsfantastik idag.³⁴ Lehtonen konstaterar dock att inte all fantasylitteratur för barn och unga är särskilt radikal vad gäller könsrelaterade frågor. Här får Lehtonen medhåll i sin varning av Alison Waller, som analyserat hur ungdomar konstrueras i berättelser med fantastisk realism.³⁵ Trots denna problematisering kan genren i sig potentiellt vara ett stöd för de berättelser som ifrågasätter sociala normer och strukturer, medan naturen kan vara en trygg plats där motståndet mot könsnormerna får gro.

Turtschaninoffs verk har även väckt intresse hos Riikka Lauttamus och Sanna Karkulehto. I artikeln "Heteronormeja vastustavan tyttöyden kompensaatiot" (Kompensationer för icke-heteronormativa flickskap) har de undersökt hur flickor i litteraturen kompenserar sitt flickskap då de bryter mot heteronormen.³⁶ I egenskap av nutida finländska ungdomsfantasyromaner valdes både *Anaché: Myter från akkade* och Siiri Enorannas *Surunhauras, lasinterävä* (2015) (Sorgskör, glasskarp) ut som forskningsmaterial. Lauttamus och Karkulehtos perspektiv består av flickforskning och litteraturforskning om flickskap, perspektiven synliggörs genom presentation av flickskap som motsätter sig heteronormativitet och genom att visa upp flickskap som performans. De hävdar att flicklitteraturens starka flicka, som ofta förekommit i finsk litteratur de senaste tjugo åren, används som kompenserande då andra konventioner och normer bryts.³⁷ Lauttamus och Karkulehto menar alltså att ifall ett verk bryter mot några normer så följs

³² Sanna Lehtonen, *Girls transforming: Invisibility and age-shifting in children's fantasy fiction since the 1970s*, Macfarland, Jefferson 2013, s. 9.

³³ Lydia Kokkola, *Fictions of adolescent carnality: Sexy sinners and delinquent deviants*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia 2013.

³⁴ Maria Nilson, "Om genus, sexualitet och makt i fantastik och vampyrberättelser för ungdomar", *Samtida svensk ungdomslitteratur: Analyser*, Studentlitteratur AB, Lund 2017.

³⁵ Alison Waller, *Constructing adolescence in fantastic realism*, Routledge, New York 2009.

³⁶ Riikka Lauttamus & Sanna Karkulehto, "Heteronormeja vastustavan tyttöyden kompensaatiot", *Sukupuolentutkimus*, nr 3 2017, s. 25.

³⁷ Lauttamus & Karkulehto 2017, s. 26.

vissa andra, för att inte uppröra läsarna eller för att inte göra berättelsen för överklig, och detta kallas för kompensering. Exempelvis är en sexuellt aktiv och öppen kvinna oftast porträtterad även som vithyad, medelklass och konventionellt vacker för att hon skall ses som mindre hotfull samt mer kulturellt godkänd. Om Anaché säger de att hon bryter mot många av samhällets normer och regler. Detta upphöjer henne till den starka, överlevande flickan som försvarar både sina egna och andras rättigheter. Samtidigt påstår Luttamus och Karkulehto att samhällets övriga kvinnor håller fast vid traditionerna och att detta blir kompensationen för Anachés normbrytande karaktär.³⁸ I detta fall delar jag inte helt deras åsikt, eftersom jag anser att det finns flera händelser i verket där kvinnorna gör motstånd. Jag kommer att kommentera detta mer i analysen.

Går vi ännu närmare, från den finländska till den finlandssvenska litteraturen, finns det ett flertal betydande forskare. Maria Lassén-Seger är en av dem som hittills forskat i Maria Turtschaninoffs författarskap. I "Images of girlhood in contemporary Finland-Swedish fantasy for children and young adults" tar Lassén-Seger upp två finlandssvenska fantasyförfattares verk, nämligen Henrika Anderssons *Emma Gloria och de Levande Varslarna* (2006) och Maria Turtschaninoffs *Arra: Legender från Lavora* (2009). Båda berättelserna handlar om unga flickor som kämpar för att bryta sig loss ur sociala begränsningar och övervinna personliga svårigheter för att finna sin plats i samhället och sin egen röst. Lassén-Seger undersöker hur kön görs i ungdomsböckerna. Hon hävdar att berättelserna tyder på att kön är ett ämne som intresserar inom finlandssvensk ungdomslitteratur och att det fortlöpande utforskas nya sätt att skildra hur det kan vara att växa från flicka till kvinna.³⁹

Ett annat exempel på det är Mia Österlunds artikel " 'Långsamt knöt systemskapet oss samman'. Sexualiserat våld, separatism och särart i Maria Turtschaninoffs fantasyromaner *Maresi* och *Naondel*".⁴⁰ Enligt Österlund är grundintrigen "den välkända om den utvalda hjältefiguren som räddar om inte världen så sig själv och sina likar i en mognadsberättelse. Men eftersom utmaningen, fantasyns sökande eller 'quest', utgör brännpunkten i romanerna präglas flickskildringen också av utsatthet".⁴¹ Detta är en observation som enligt mig stämmer väl överens även med Turtschaninoffs tidigare verk, speciellt *Anaché: Myter från akkade*. Österlund väljer att kalla Turtschaninoffs romaner för feministisk fantasy då det finns starka

³⁸ Luttamus & Karkulehto 2017, s. 34.

³⁹ Maria Lassén-Seger, "Images of girlhood in contemporary Finland-Swedish fantasy for children and young adults", <http://soderstrom.fi/uploads/newsimages/2010.IBBY.paper.5.pdf> (hämtad 6.5.2019).

⁴⁰ Österlund 2017, s. 56.

⁴¹ Österlund 2017, s. 60.

paralleller till feministiska metoder som uppvärderandet av kvinnors kunskaper och praktiker. Turtchaninoffs fantasy knyter an till särartsfeminismen och separatismen eftersom berättelserna innehåller element som blir en del av en genomgripande förhandling om kropps- och könspolitik, hon tar upp frågor om övergrepp och våld riktade mot kvinnor och flickor som vägrar att underordna sig.⁴² Liksom Österlund finner jag det motiverat att läsa *Anaché: Myter från akkade* ur ett feministiskt perspektiv som jag till skillnad från henne kompletterar med ett ekofeministiskt perspektiv.

Alla dessa forskare som nämnts har, tillsammans med flera andra, bidragit till att både ekokritiken och flickforskningen vuxit sig starkare med åren. De har visat att det finns ett tydligt underlag för dessa studier och att fördjupade läsningar är väl motiverade.

1.3 Teori och metod

Min utgångspunkt för denna avhandling pro gradu är såväl barnlitterär, feministisk som ekokritisk. I min analys är mina fasta punkter Maria Österlund, som numera använder förnamnet Mia, och ekofeministerna Stacy Alaimo och Alice Curry. Alaimo har bidragit med verktyg för att frigöra kvinnor från stereotypa könsroller, verktyg som visar hur naturen och kvinnan kan ingå en allians och stötta varandra. Österlund har forskat i både flickskap och förklädnad, samt utvecklat en analysmodell för förklädda flickor som jag stöder mig på. Curry tillför ett ungdomslitterärt perspektiv och utforskar hur en ekofeministisk läsning kan leda till en demontering av sociala och biosociala ojämlikheter. Med biosocial menar Curry kombinationen av sociala och biologiska faktorer.

I det västerländska samhället delas människor i allmänhet in efter kön, de flesta gör det både medvetet och omedvetet. Tidiga feministiska forskare reagerade på detta, exempelvis Simone de Beauvoir, då de med sin forskning eftersträvade en förändring i samhället. Forskningen om kön och genus varit intensiv sedan 1960-talet. En forskare som studerat barn- och ungdomslitteratur ur genusperspektiv är Lena Kåreland. I *Skönlitteratur för barn och unga – Historik, genrer, termer, analyser* (2015) tar hon upp den genusinriktade barnlitteraturforskningen och dess historia. Kåreland påpekar hur viktigt det är med genusmedvetenhet i vårt samhälle, än idag, och därmed även i litteraturen:

⁴² Österlund 2017, s. 65.

När barnet utvecklar sin identitet är könstillhörigheten av avgörande betydelse. Vissa egenskaper som styrka, rationalitet och aggressivitet tillskrivs det manliga könet, medan kvinnor förknippas med andra attribut, till exempel mjukhet, svaghet och känslsamhet. Medvetet, och framför allt omedvetet, ställs olika krav på flickors och pojkars beteende.⁴³

Just på grund av att samhället fortfarande ställer olika krav på individer som tolkas som flicka respektive pojke behöver forskare, författare och läsare rannsaka sig och fråga sig vilka förutsättningar det växande barnet ges. I litteraturen förmedlas både kulturella och sociala bilder av hur de olika könen bemöts av sin omgivning, relaterar till andra och hur de uppträder. Detta uttrycks antingen öppet eller dolt. Därför kan böcker också inverka på barns förståelse för vad som uppfattas som maskulint och feminint.⁴⁴

Barnlitteraturforskaren Ying Toijer-Nilsson har studerat hjältemytens mönster i sagor. Hon upptäckte samtidigt att vissa av mönstren även finns i omarbetad form i fantasyberättelser. Gemensamt för de olika typerna av berättelser var grundschema som inleds med ett uppdrag och fortsätter sedan med ”kallelsen, sökandet (the quest), den äventyrliga färd, återvändandet”.⁴⁵ Denna struktur återkommer jag till i min analys och jag använder delvis termerna då jag granskar Anachés utveckling.

Att vara flicka har genom den moderna litteraturhistoriens gång framställts som en trång, skavande och förminskande belägenhet. För att komma undan de förväntningar som fästs vid flickrollen framstår förklädnad som en speciellt beskyddande reaktion. Då undergivenhet, lydnad och anpassning förefaller vara de enda valmöjligheterna för en flicka kan pojkrollens relativa frihet vara väldigt lockande.⁴⁶ I doktorsavhandlingen *Förklädda flickor – Könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman* (2005) frågar Österlund: ”Men vad innebär det egentligen att författaren låter en flicka frångå gängse beteende och döljer sitt flicksubjekt genom att anta ett pojksubjekt inom skönlitteraturen?”.⁴⁷ Österlund hävdar att en dynamisk dubbelkaraktär skapas genom pojkrollen, att karaktären rymmer egenskaper och beteenden som traditionellt tillskrivs både pojkar och flickor. Därmed blir den förklädda flickan

⁴³ Lena Kåreland, *Skönlitteratur för barn och unga – Historik, genrer, termer, analyser*, Studentlitteratur, Lund 2015, s. 177.

⁴⁴ Kåreland 2015, s. 179.

⁴⁵ Ying Toijer-Nilsson, *Fantasins underland. Myt och idé i den fantastiska berättelsen*. EFS-förlag, Stockholm 1981, s. 19.

⁴⁶ Maria Österlund, *Förklädda flickor – Könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*, Åbo Akademis förlag, Åbo 2005, doktorsavhandling, s. 1.

⁴⁷ Österlund 2005, s. 1f.

en katalysator som belyser spänningarna mellan könen. Detta överensstämmer med Stacy Alaimos forskning om imitation, som jag återkommer till senare.

Mia Österlund tittar inledningsvis på förhandlingssituationen mellan flickrollerna ”duktig flicka”, ”pojkflicka” och ”dålig flicka” i det hon kallar för flickmatris.⁴⁸ Pojkflickan, som i flickmatrisen är placerad i mitten, spelar en central roll som förmedlare mellan den dåliga och den duktiga flickan, som bägge ter sig förminskande för flickan. Denna nervärdering av feminitet är en underliggande struktur i samhället och något som även ekofeminismen arbetar hårt för att omvärdera. Pojkflickan beskrivs oftast som aktiv, hon kanske springer eller klättrar mycket, men också som aggressiv, då hon exempelvis slåss med pojkar på deras villkor. Vanligen vägrar hon också att vara prydlig eller bryr sig inte alls om det. Österlund skriver: ”Pojkflickan är en karaktär som rubbar den rådande könsordningen genom att vara svårläst. Hennes kropp och hennes agerande kan inte omedelbart sorteras in i motpolerna maskulinitet eller femininitet”.⁴⁹ Enligt Österlund kan alltså pojkflickan vara förvirrande och provocerade för omgivningen. I mångt och mycket är den förklädda flickan väldigt lik pojkflickan men det finns dock en förutsättning som skiljer dessa två åt: öppenhet. Pojkflickan är väldigt öppen om sitt könsbyte, hon visar upp sig, medan den förklädda flickan medvetet hemlighåller sin könstillhörighet. Detta leder till att den förklädda flickan antas vara en äkta pojke, vilket ger författaren möjlighet att fokusera på diskrepansen mellan maskulint och feminint som förklädnaden skapar.

För att en flickskildring skall kunna klassas som en förklädnadsroman behöver skildringen uppfylla vissa, men inte nödvändigtvis alla, kriterier som betecknar förklädnaden från flicka till pojke.⁵⁰ Dessa kriterier kallar Österlund för drag och därför kommer även jag att använda den termen. De drag i Österlunds modell som är viktiga för min analys är följande:

1. Annorlundagjord femininitet.

Vanligtvis befinner sig den förklädda flickan till en början på gränsen av en traditionell femininitet, där könstillhörigheten är grumlad och hennes femininitet framställs som avvikande eller annorlunda. Hon kan sakna flickmarkörer eller så står hennes egenskaper och utseende i kontrast mot varandra, vilket gör att hon kan uppfattas som pojke.

⁴⁸ Österlund 2005, s. 66.

⁴⁹ Österlund 2005, s. 73.

⁵⁰ Österlund 2005, s. 127f.

2. Bevekelsegrund.

Förklädnaden är främst en flykt undan en snäv flickroll, som kräver anpassning efter samhällets normer eller som hotar med övergrepp och utsatthet. Förklädnaden antas för att utvidga flickans (för)handlingsutrymme men motivet kan också vara ett experiment med könstillhörighet, ett tvång eller en lek.

3. Temporär flykt från den växande flickkroppen.

Förklädnaden blir en temporär (ut)flykt från den föränderliga flickkroppen. I och med förklädnaden osynliggörs och avvecklas flickkroppen. Då lindas brösten, håret döljs eller klipps av och flickegenskaper undanskjuts.

4. Antagen pojkklädsel.

Pojkkläderna erbjuder flickan rörelsefrihet men ett begär till kläderna förekommer inte. Hon uppfattas förbehållslöst som pojke och leker med maskulinitetsattribut.

5. Antaget pojknamn.

Flickan antar ett pojknamn för att upprätthålla pojkidentiteten, ofta är namnet en maskulin variant av hennes eget.

6. Förvandling, förväxling, förhandling.

Kärnhändelserna är förvandlingar, förväxlingar och förhandlingar relaterade till könsmakt.

7. Mandomsprov.

Flickan är som pojke ”mer man än männen”, vilket bevisas genom mandomsprov och maskulina initiationsriter. Hon besegrar de biologiska pojkarna på deras villkor.

8. Könsoverskridandets erotik.

Könsoverskridandets erotik iscensätts vanligtvis genom att det heterosexuella begäret grumlas av ett triangulärt begär. Detta ifrågasätter skenbart heterosexualiteten men bekräftar densamma i slutändan.

9. Demaskering.

Slutet innebär ett avslöjande, där pojkkläderna kläs av och flickskapet återställs. De möjliga följderna är fortsatt förklädnad, återanpassning till överdriven femininitet, erkännandet av en trans-identitet eller död.

Denna förklädnadsmodell fungerar som en bas för min analys. De fem första punkterna på listan utgör förutsättningen för flickans förklädnad; om flertalet av dem misslyckas fungerar inte heller flickskildringen som förklädnadsroman. Då premisserna för en lyckad förklädnad klarats av ligger berättelsens fokus på kärnhändelserna förvandling, förväxling och förhandling. Dock

kan inte förhandlingen ske om inte flickan demaskeras mot slutet och en skildring utan demaskering, det vill säga att flickan fortsätter leva förklädd, är inte en förklädnadsroman.

I Österlunds doktorsavhandling framgår det också att det vanligtvis är den förklädda flickan som själv väljer att ingå i den kategori som rentav är ansvarig för att förneka hennes aktörskap som flicka. Motiveringen till detta val är att flickan på detta sätt försöker tillskansa sig makt eller att hon fått en ny inblick i flickskapet. ”Den förklädda flickan är en karaktär som lyckas fly sitt köns begränsningar genom att klä sig till man.”⁵¹ Förklädnaden innebär alltså möjligheten till ett friare liv, vilket kan tolkas positivt ur ett feministiskt perspektiv. För att verkligen bejaka de feministiska värderingarna krävs det dock en omvärdering hos karaktären, gällande de tidigare förmodade fasta könsbundna egenskaperna, för att komma till insikt om hur de kan förhålla sig till kön efter sin tillfälliga förklädnad.

Grunden till ekofeminismen ligger i den kritiska insikten att miljökrisen är en feministisk fråga. Kvinnor och naturen påstås ha en uråldrig förbindelse, en anknytning som har lyckats bestå genom språk, kultur och historia.⁵² Den antika liknelsen mellan kvinnan och naturen som en vårdande moder förenar kvinnors historia med miljön och ekologisk förändring. Den feminina jorden stod i centrum av den ekologiska kosmologin som sedan urholkades av den vetenskapliga revolutionen och uppkomsten av en marknadsorienterad kultur i det tidiga moderna Europa. Det hävdar Carolyn Merchant, en av ekofeminismens pionjärer, i inledningen till *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution* (1982). I sitt verk undersöker hon hur västvärldens litteratur sedan 1500-talet och fram till 1980-talet, drar paralleller mellan kvinnan och naturen. Hur naturen, liksom kvinnan, framställts som något som måste behärskas och därmed stärkt de samhälleliga strukturer som berättigat männens exploatering av såväl naturen som kvinnan. De strukturerna har även lett till en nervärdering av femininitet. Merchant menar att den värdegrund som associeras med kvinnor och med naturen knyter an till hur samhället formats och fortfarande formas.⁵³ Detta får, enligt henne, följd i det dagliga livet, även i det moderna samhället. Det är svårt att tillbakavisa de tankegångar som Merchant lägger fram. Hennes forskning är genomgripande och signifikant till den grad att de flesta av dagens ekofeministiska forskare står på de grunder hon lade, trots att mycket har skett sedan 1980-talet.

⁵¹ Österlund 2005, s. 129.

⁵² Carolyn Merchant, *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*, Harper and Row Publishers, New York 1982. s. XV.

⁵³ Merchant 1982, s. XVII.

En av dessa forskare, som talar om otämjda marker och att stöpa om naturen som feministisk plats, är Stacy Alaimo. Hon behandlar problemet med den vite mannens påstådda dominans över naturen och därmed även över kvinnan men också det besvärliga faktum att många tidigare feminister totalt har tagit avstånd från naturen. Istället föreslår Alaimo att mänskligheten borde förändra innebörden av de könsstereotypa binära koncepten – natur/ kultur, kropp/ sinne, objekt/ subjekt/ aktör och andra – som strategiskt utvecklats för att svartmåla och kväsa vissa grupper av människor och icke-mänskligt liv.⁵⁴ Som taktik föreslår Alaimo att det gäller att återta och omforma orden, som enligt henne har förvrängts, och ge dem en mer passande, aktuell innebörd. Hon tar dock distans från feminism som åberopar naturen och påpekar att var och en behöver hålla i åtanke hur naturen använts som ett grundläggande argument inom heterosexism. Alaimo varnar även för att förvisa naturen från kulturen, eftersom det kan ogiltigförklara allt det arbete som hittills gjorts för att befria naturen och kvinnan.

Vidare talar Alaimo för att ifrågasätta heterosexuella könsroller och att detta gärna kan ske genom imitation:

This feminist mimesis, or miming, playfully affirms the feminine role as a strategy to open up an enclosed system that endlessly replicates male subjectivity. Miming, as imitation, highlights the feminine role as a mere role – making it a rather unstable and unappealing site for the erection of the male subjectivity. Mimicry, however, must reiterate the very relations it critiques.⁵⁵

Denna imitation är ett potentiellt verktyg för att frigöra stereotypa könsroller och därmed också en metod som kan tänkas alliera naturen och kvinnan i kampen mot deras förtryckare. Förklädnad är ett komplext motiv, eftersom karaktären inte bara kan klä om sig utan måste även övertyga sin omgivning med sin persona. Med begreppet persona menar jag den roll en individ spelar, det beteende som visas upp för omvärlden. Alaimo betonar att imitationen bör upprepa precis de förhållanden som den kritiserar. Det är just i denna förklädnad som Österlund hävdar, då det gäller flickskildringar, att det ”blir särskilt tydligt inte bara *att* kön är konstruerat, utan även *hur* det är konstruerat”.⁵⁶ Österlund stöder sig således på queerteoretikern Judith Butlers teori om performativa kön, som diskuteras i *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity* (1990). Följaktligen tycks ekofeministisk teori och flickforskning kunna stöda varandra.

⁵⁴ Stacy Alaimo, *Undomesticated ground: Recasting nature as feminist space*, Cornell University Press, Ithaca & London 2000, s. 13.

⁵⁵ Alaimo 2000, s. 6 f.

⁵⁶ Österlund 2005, s. 3.

En annan av dagens ekofeministiska forskare är den tidigare nämnda Alice Curry. Enligt Curry i *Environmental crisis in young adult fiction - A poetics of earth* (2013) finns en benägenhet inom ungdomslitteraturen att hålla fast vid en dualistisk inställning till kategorierna mänskligt och icke-mänskligt, manligt och kvinnligt samt natur och kultur. ”My study as a whole, in fact, highlights a preoccupation in contemporary young adult post-disaster fiction with the unfolding of individual agency against a backdrop of more or less starkly defined oppositional dualisms.”⁵⁷ Det förefaller alltså mycket vanligt att postapokalyptisk fiktion framställer samhället som mer eller mindre uppbyggt på en kontrasterande tvåfaldighet. I en sådan stereotyp dualism är motpolerna man och kvinna ett välkänt exempel. Det som mannen är kan och bör inte kvinnan vara. Även det omvända gäller: en man som uppvisar stereotypa feminina drag bestraffas på olika sätt. Samtidigt finns det möjligheter till förändring. Det tål att upprepas att Curry hävdar att ekofeministisk läsning är mycket lämplig för att undersöka ungdomssubjektivitetens uppbyggnad, speciellt i post-katastrofala samhällen där målet är en ny och mer vårdande världsordning. Verktøget för detta är demonteringen av sociala och biosociala ojämlikheter. Österlund menar att förklädning som motiv ofta används för att peka ut spänningar mellan könen, därför anser jag att en demontering av ojämlikheter kan ske genom en förklädd karaktär.

Med demontering som verktyg försöker Curry i sitt material finna exempel på både större och mindre framgångar, där det dualistiska synsättet ifrågasätts eller avvecklas. Bland materialet finns exempelvis verken *Exodus* (2003) av Julie Bertagna, *The Hunger Games* (2009) av Suzanne Collins och *Mortal Engines* (2002) av Philip Reeve. Själv beskriver Curry sin analys som ”designed to foreground the troubling scenario of growing up within – and as a product of – the oppressive social structures that materially disadvantage certain women, children and ecologies and that leave the readers differentially implicated in the object of ecofeminist struggle”.⁵⁸ Genom att titta närmare på effekterna som de förtryckande strukturerna skapar för både kvinnor, barn och naturen synliggörs det problematiska med en snäv dualistisk ideologi. Curry eftersträvar också att identifiera tendenser till att återta kulturella ekofeministiska idéer gällande andlighet och personlig utveckling, ofta separerade från deras betydande historiska kontexter. Ett enda litterärt verk i sig kan föga förgöra ideologier som dominerat i hundratals år och inte heller är det troligt att ungdomslitteraturen kommer fram till någon universell lösning på miljökrisen. Dock ligger styrkan i dessa verk, som på ett eller annat sätt ifrågasätter det

⁵⁷ Curry 2013, s. 5.

⁵⁸ Curry 2013, s. 14.

dualistiska synsättet, i förskjutningen av existerande ideologier och i att istället skapa utrymme för nya och förhoppningsvis mer jämställda världsordningar.

Barn som läser har en begränsad möjlighet till effektiva sociala reaktioner mot klimatförändring, hävdar Curry. Jag kan till viss grad hålla med, barns röster blir sällan hörda i samhället. Dock har den unga klimataktivisterna Greta Thunberg nyligen demonstrerat att det finns undantag till detta. Däremot anser jag inte att det är bortkastad tid och energi att låta barnen lära sig om klimatfrågor. Till skillnad från barnens snäva möjligheter ser Curry en större potential hos ungdomar som läser:

...[Y]oung adults await the imminent transgression that will see them affirm, or refute, the social systems that regulate them. The delineation of climate crisis as tipping point, edge or brink, thus forces the young readers into affirmation of, or resistance towards, current standpoints for ethical engagement with the earth.⁵⁹

Det är alltså ungdomarnas utveckling som står i fokus. Beroende på vilka förutsättningar som ges och vilka förebilder som presenteras för dem kommer de att utvecklas på olika sätt. Förmågan att ta avstånd från, eller bekräfta, nuvarande sociala och kulturella normer existerar hos varje individ. Därmed har ungdomarna även en bärande röst i miljöfrågorna. Currys tankar går här i liknande banor som Lena Kåreland. Den reaktion som kan uppstå hos läsande ungdomar är ett resultat av den grundliga granskning som Kåreland talar om att läsare, författare och forskare borde utföra.⁶⁰ Curry bygger vidare på sitt argument genom att hävda att:

In much young adult fiction, apocalypse as tipping point is shown to result in environmental change, but more radically, perhaps, it is shown to target the very values, relationships and social structures on which human life as we know it is based.⁶¹

Naturkatastrofer kan tänkas förekomma som brytningspunkter i litteratur, då det ofta är en omvälvande händelse som karaktärerna behöver anpassa sig efter för att överleva. I denna anpassning måste förändringen i miljön tas i beaktande men samtidigt finns det möjlighet till omstörtande förvandling. Det är i stunder av nöd som människan ifrågasätter sina val, värderingar och samhället i stort, vilket givetvis återspeglas i litteraturen. Således kan naturkatastrofer i ungdomslitteratur fungera som en katalysator för både karaktärerna och de unga läsarna.

⁵⁹ Curry 2013, s. 23.

⁶⁰ Kåreland 2015, s. 177.

⁶¹ Curry 2013, s. 25.

I sitt avslutande kapitel konstaterar Curry att ovan nämnda ekofeministiska rannsakan förekommer i allt fler ungdomsböcker idag och betonar vikten av detta:

Identification, or solidarity, with the earth is shown in these novels to arise through a reconceptualisation of human identity as not simply dependent on, but *constituted by*, the ecological context in which humans are enmeshed. The blind space of the (female) body, then, and the blind space of the earth together engender – and enact – a variety of ecoconscious ethical responses to environmental crisis.⁶²

Genom att ta upp förändrade föreställningar om människans förhållande till naturen och omvärderingar av mänsklig identitet förmedlar de litterära verken att det finns hopp för framtiden. Detta kunde tolkas som att författarna försöker uppmuntra ungdomar att ta makten över sina egna liv och inspirera till att våga bryta mot samhällets normer.

Sammanfattningsvis förefaller det som om ekofeministisk teori passar väl ihop med ifrågasättandet av den mänskliga identitetens uppbyggnad. Detta ifrågasättande kan bland annat ske genom imitation och demontering. Det har tidigare konstaterats att sådan kritik är förhållandevis vanligt förekommande i barn- och ungdomslitteratur. Mitt material, *Anaché: Myter från akkade*, handlar i högsta grad både om imitation och om demontering, vilket jag upplever som ett starkt skäl att göra en ekofeministisk läsning av berättelsen.

2. Fantasyvärlden – några utgångspunkter

Jag förenar här tre underkapitel som placerar berättelsen i dess fantastiska, ekokritiska och barnlitterära sammanhang. Detta inledande analyskapitel fungerar som bakgrund och förutsättning för min vidare analys av Anachés utveckling och hennes relation till naturen längre fram i avhandlingen. Jag tar upp följande frågor om berättelsens struktur och om utveckling: Vilka fördelar finns det att placera berättelsen i en fantastisk värld? Varför är den påhittade miljön viktig? Har Anachés uppväxt en motsvarighet i vår egen verklighet? Den gemensamma nämnaren för dessa frågor är att de berör faktorer som påverkar protagonistens utveckling.

⁶² Curry 2013, s. 194 f.

2.1 Fantastik och verklighet

Jag finner det viktigt att utreda den fantastiska litteraturens relation till det som vi anser vara vår verklighet. Kan fantastik skildra en människa och hennes utveckling trovärdigt eller är fantasy en renodlad verklighetsflykt? Min avsikt är att ge prov på hur en fantastisk roman till stor del kan handla om det verkliga livet, även om realismen i berättelsen visar sig på andra sätt än i en så kallad realistisk roman.

Då det gäller fantastiska inslag i *Anaché: Myter från akkade* kan Turtschaninoffs uppfinningsrikedom inte förnekas. Miljöbeskrivningen fylls av nya ord och okända växter men de flesta av dessa förklaras i en ordlista i verkets slut. Trots att Turtschaninoff flitigt presenterar nya magiska skapelser som telogelbär, vejaurer eller kimminkar lyckas hon uppfylla fiktionskontraktet, som Maria Lassén-Seger kallar det,⁶³ vilket innebär att skapa en trovärdig värld som läsaren kan acceptera som verklig. Akkadernas värld är uppbyggd efter principer och regler som i mångt och mycket liknar de i vår värld. I *Tree and Leaf* från 1964 beskriver J.R.R. Tolkien i sin uppsats "On Fairy Stories" vikten av att det finns inre konsekvenser och lagar för magin i fantasyberättelser. Om den imaginära världens inre logik förstörs så uppfattas den världen som irrationell och därmed misslyckad.⁶⁴ Lassén-Seger är dock fullständigt övertygad att Turtschaninoff klarar av att skapa och upprätthålla den inre logiken: "Det gör Turtschaninoff tveklöst. De som tar sig in i romanens värld belönas med en medryckande och överraskande intrig, ett språk att vila i, samt en nästan fysiskt påtaglig alternativ verklighet."⁶⁵ Turtschaninoff gör detta genom referenser som läsaren kan relatera till, rikt nyanserade karaktärer och en konsekvent användning av magin.

Barn- och ungdomsfantasyns historia är full av motsättningar. Å ena sidan har fantastiken anklagats för att vara irrationell, bedräglig och rentav för fantasifull, å andra sidan har den kritiserats för att vara eskapistisk, för stel i sin form och inte tillräckligt fantasifull.⁶⁶ Senare forskning har dock opponerat sig mot påståendet att fantasy skulle vara en form av verklighetsflykt och har istället påvisat fantastikens verklighetsförankring.⁶⁷ Barn- och ungdomslitteraturforskaren Karen Coats skriver att fantastiken är avgörande för ett barn, både

⁶³ Maria Lassén-Seger, "Flickor som går dit de inte får", <http://gamla.hbl.fi/kultur/recension/2012-09-20/bokrecension-flickor-som-gar-dit-de-inte-far> (hämtad 6.5.2019).

⁶⁴ John R.R. Tolkien, "On Fairy Stories", *Tree and Leaf*, Unwin, London 1964, s. 36.

⁶⁵ Lassén-Seger 2012.

⁶⁶ Deirdre Baker, "Fantasy", *Keywords for Children's Literature*, New York University Press, New York & London 2011, s. 79.

⁶⁷ Nikolajeva 1988 och 2003, Toijer-Nilsson 1981, Baker 2011 & Ekman 2012 för att nämna några.

för att barnet ska utvecklas psykologiskt och för dennas litterära upplevelse.⁶⁸ Ying Toijer-Nilsson menar att fantastiken är ett stilmedel som nyttjas för att komma ”under verklighetens yta, inte för att fly den”.⁶⁹ Det är speciellt påtagligt i *Anaché: Myter från akkade* att flera av vår tids problem, såväl sociala som politiska, behandlas i form av fantasy även om Turtshchinoff sagt att hon inte vill att hennes verk ska läsas som en allegori till samtiden.⁷⁰ Däremot är hon inte främmande för associationer till verkligheten.

Barnlitteraturforskaren Helene Høyrup använder sig av begreppet ”utvidet realisme”⁷¹ eller utvidgad realism, som jag finner användbart i diskussionen om fantasyberättelsers verklighetsanknytning. Fantasyförfattare tillåts lyfta fram strukturer och mönster i vår egen värld, bland annat genom att indikera olika missförhållanden. Fantastiken kan utnyttjas av författarna för att främmandegöra vår verklighet. I en påhittad värld kan de beskriva den verkliga världen på ett alternativt sätt. I Turtshchinoffs berättelse finns det schamaner: lärda spirituella män som bär titeln angakok. Då Anaché fått bergsgeten Pa jau som sin skyddsande frågar hon med ett barns nyfikenhet av sin mor ifall hon nu är som angakok, eftersom de kan tala med andarna. Modern förklarar hur farligt det är för angakok att handskas med andar, att det kräver mycket styrka. Sedan lägger hon till: ”Dessutom är du flicka, och som flicka kan du aldrig bli angakok.” varpå Anaché svarar: ”Det vill jag inte heller. Angakok luktar illa.” (A: 23). Anaché kan alltså inte bli angakok enbart för att hon är flicka, det är helt otänkbart och samhället accepterar att det är så det är. Detta kan jämföras med den samhällsdiskussion om kvinnors lämplighet i vissa yrkesroller, exempelvis som präst eller biskop, som fortfarande pågår i vårt samhälle. Det finns en möjlighet att läsaren blir uppmärksam på sin egen verklighet, då hen har blivit tvungen att se den ur ett annat perspektiv. I fantasy tar realismen sig helt enkelt ett annat uttryck än i verklighetstroga romaner.

Kan då en fantasyberättelse skildra en människa och hennes utveckling trovärdigt? Jag hävdar att fantastik har en tydlig anknytning och förankring i verkligheten, fast realismen blir synlig via andra uttryck. Bortom magin berör den fantastiska litteraturen, såväl som den realistiska, människors liv och levnadsvillkor.

⁶⁸ Karen Coats, ”Fantasy”, *The Routledge Companion to Children’s Literature*, Routledge, Oxon & New York 2010 s. 75.

⁶⁹ Toijer-Nilsson 1981, s. 15.

⁷⁰ Hakala 2016.

⁷¹ Helene Høyrup, ”Potter, Pullman og andre fænomener. Den oversatte børnelitteratur 2000-2001”, *Tidsskrift for litteratur og kultur*, nr 3 2001, s. 7.

2.2 Miljöskildringar

De många främmande och sagolika platserna i den fantastiska litteraturen ger inte enbart handlingen en exotisk kuliss utan är tätt bundna till hur berättelserna är uppbyggda. Jag finner det väsentligt att undersöka omgivningen i den fantastiska berättelsen. Varför ser miljön ut som den gör? Finns det någon koppling mellan magi, natur och alternativ kultur? Jag ämnar titta närmare på naturen i *Anaché: Myter från akkade* för att se vilken roll den spelar.

Ekokritiker har genom tiderna observerat litteraturens miljöbeskrivningar i olika syften.⁷² Litteraturvetaren Stefan Ekman har valt att undersöka miljöernas betydelse i engelskspråkig fantasy. I sin doktorsavhandling *Writing Worlds, Reading Landscapes: An Exploration of Settings in Fantasy* (2010) visar han hur miljön är lika viktig som intrigen och persongalleriet i en fantasyberättelse.⁷³ Ekman påstår att en påhittad miljö är skraddarsydd för just sin berättelse, för att det som behöver hända skall kunna hända, och att det därför är betydelsefullt att utforska.⁷⁴ Med platsfokuserade perspektiv påvisas såväl strukturella kopplingar mellan berättelsen och miljön som grundläggande värderingar.

Att definiera begreppen *kultur* och *natur* låter sig strängt taget inte göras, åtminstone inte på något enkelt och exakt sätt. Filosofen Kate Soper menar att *natur* står för "everything which is not human and distinguished from the work of humanity".⁷⁵ Naturligtvis vore det även rimligt att tänka att människan själv delvis hör till naturen och det kommer min analys att belysa, speciellt i fjärde kapitlet. *Kultur* betecknar ett system av delade värden, seder, trosuppfattningar, beteenden och materiella föremål som medlemmar i ett samhälle använder som redskap för att hantera sin omvärld och varandra.⁷⁶ Jag vill i anslutning till Ekman även göra skillnad på *tam natur*, som människan omskapat för sina egna syften, och *vild natur*, som fått sköta sig själv. Den centrala skillnaden mellan dessa är ifall naturen står under mänsklig kontroll eller inte: "En urskog är vild ('vildmark') och en planterad skog är tam – men lämnas den senare utan kontroll förvildas den och blir så småningom vild igen".⁷⁷

⁷² Patrick D. Murphy, *Farther Afield – in the Study of Nature-Oriented Literature*, The University Press of Virginia, Charlottesville & London 2000, s. 1-14.

⁷³ Stefan Ekman, *Writing Worlds, Reading Landscapes: An Exploration of Settings in Fantasy*, Centre for Languages and Literature, Lund 2010, doktorsavhandling.

⁷⁴ Ekman 2012, s. 27.

⁷⁵ Kate Soper, *What is Nature? Culture, Politics, and the Non-Human*, Blackwell, Oxford 1998, s. 15.

⁷⁶ Daniel G. Bates, *Cultural Anthropology*, Allyn & Bacon, Boston 1996, s. 5.

⁷⁷ Ekman 2012, s. 28.

I *Anaché: Myter från akkade* finns kulturen i form av det patriarkaliska samhället som protagonisten Anaché är en del av. Det är män som innehar maktpositionerna som rouk, stamhövding, och det är endast män som kan bli angakok, lärda schamaner. Som nomader är akkadefolket väldigt beroende av naturen omkring sig. Detta återspeglas i deras naturreligion där allting är besjälade, exempelvis har floden en ande som behöver behandlas med respekt (A: 14). En ung angakok vid namn Yurok får mersmak för den makt han fått och försöker därför förtrycka den del av kulturen han anser ha minst värde: den kvinnliga. Då Yurok blivit fullärd och intagit platsen som angakok i Anachés stam vägrar han förrätta mognadsriten från flicka till kvinna, kallad sula (A: 143). Han ”vill inte befatta sig med kvinnor” (A: 146). Yurok försäkrar stammens rouk, Anachés far, att han kommer att uträtta pojkarnas mognadsrit och alla andra riter men ”sula är under hans värdighet” (A: 146). Till följd av detta dör en flicka, då hon utan riten saknat beskydd från andarna (A: 147). Yurok blir uppläxad av en äldre angakok och återupptar motvilligt sulariterna (A: 148). För Yurok och den kultur han står för blir den vilda naturen, okontrollerbar magi och alternativ kultur stora hot. Eftersom dessa tre hot är sammankopplade presenterar jag magin och den alternativa kulturen kort innan jag utforskar sambandet mellan kultur och natur närmare.

I början av berättelsen förklarar Anachés mor med hjälp av en myt hur det kommer sig att världen är delad i två olika plan (A: 121-124). Den vanliga världen, där akkade lever, och andevärlden, som ligger rakt ovanpå akkadernas värld men som inte går att se. Däremot anser akkadefolket att andevärlden påverkar dem i högsta grad. Endast en angakok kan försätta sig i ett sådant tillstånd att han får kontakt med andarna och möjligtvis, med olika metoder, lyckas få dem att göra som han vill. Angakokerna försöker således styra över det magiska men lyckas inte fullt bemästra det: ”Angakok kommer att göra sitt bästa. Men du vet hur det är med andar. Det är omöjligt att veta.” (A: 76). Därtill visar det sig att Anaché förmår förstå och sedan även tala med andarna samt upprepade gånger vandra i deras värld. Detta är något som starkt irriterar angakoken Yurok.

Det som hotar Yurok och hans kultur än mer är den alternativa kultur som Anaché står för. Anaché är en drivkraftig flicka som fått lära sig allting flickor förväntas kunna men även det som pojkar undervisas i, eftersom hennes storebror Huor lär ut åt henne det han får lära sig (A: 11, 60, 110). Dessutom bär Anachés mor på mycket kunskap om läkande växter, brygder och kan orden till både böner och sånger som används för att tala till andarna:

”Det är färflott, arvak, mynta och fullornrot. Den måste plockas innan växten blommat, tidigt på våren.

Jag vet sådant. Sådant som kvinnor inte borde veta. Det har alltid varit så i min familj.”(A: 164)

Detta lär modern ut till Anaché, samtidigt som hon genom sina handlingar visar att det finns en stark kvinnlig gemenskap (A: 146-147, 151). För en kultur som bygger på kvinnors underlägsenhet är denna alternativa kultur en överhängande fara, därför försöker den dominerande kulturen ignorera och osynliggöra den alternativa. Enligt Ekman verkar detta vara ett vanligt tillvägagångssätt för den dominerande kulturen i litteraturen.⁷⁸

Vid sidan av detta strävar kulturen även efter att dominera naturen. Akkadefolket har tämjt får och hästar för sina egna behov. De jagar, fiskar och samlar på sig det de behöver från naturen. Även om de inte brukar jorden för att odla så utnyttjar de stäppen till fullo genom att låta de tama djuren gå på bete och flyttar runt sina läger för att djuren alltid skall ha mat. Naturen kontrolleras således av kulturen. Dessutom har angakokerna som uppgift att beveka naturen genom att tala till andarna, vilket ibland är en kamp:

Om han är tillräckligt stark kan han knyta en eller flera andar till sig. Men de kommer till honom bara för att han är starkare än de och böjer dem till sin vilja. Han måste alltid vara på sin vakt mot dem och de tjänar honom villigare eller ovilligare, beroende på hur han behandlar dem. (A: 23)

Citatet gör det tydligt att kulturen anser att naturen är något som bör böjas och nyttjas enligt kulturens vilja. Detta är inte alltid konfliktfritt. Det händer exempelvis att en man hamnar i koma, för att han dräpt ett djur, med förklaringen att arga djurandar har lurat bort hans själ (A: 76). Relationen mellan natur och kultur är följaktligen rätt ansträngd.

Då *Anaché: Myter från akkade* läses ur ett natur-kultur-perspektiv syns det tydligt hur Turtschaninoff knyter ihop den vilda naturen, den alternativa kulturen och den okontrollerbara magin till en svidande samhällskritik. De många påpekanden om att angakokerna kanske inte har så stark kontroll och inte är så mäktiga som de vill verka vara blir en mer omfattande diskussion om människans rätt att nyttja naturen för sin egen vinning.

Genom att titta på naturen kan även grundläggande värderingar i berättelsen bli synliga. I *Sagan om ringen* är en av de mest slående skildringarna av ondska hur naturen förstörs och förödelsen som möter Frodo och Sam framför Mordors portar.⁷⁹ I *Anaché: Myter från akkade* förvrängs miljön då angakoken Yurok i sin makthunger upprepade gånger skändar naturen. Som svar följer först ihållande regn (A: 147-154) och sedan, då Yurok begår ett särdeles rått brott,

⁷⁸ Ekman 2012, s. 28.

⁷⁹ Ekman 2012, s. 30.

kommer en snöstorm utan like (A: 171). Då vintern till sist släpper sitt grepp förtvinar naturen: gräset vill inte gro ordentligt och det är dåligt med både jaktbyten och bär. Ju mer makt Yurok tillskansar sig desto sjukligare blir naturen. Hans ondska framhävs av hans hänsynslösa utnyttjande. Den enda räddningen är att den som kämpar för naturen och för det goda, nämligen Anaché, utmanar Yurok och lyckas klå honom. Detta gör att striden mellan gott och ont synliggörs som en allt annat än abstrakt, ideologisk motsättning.⁸⁰ Däremot bör det inte tolkas som att nyttjandet av naturen alltid är ondskefullt, vid flera tillfällen betonas det att det finns en balans. ”Ni måste ställa det till rätta. Ett liv har tagits, ett liv måste ges.” (A: 149). Så länge balansen upprätthålls är allting väl och akkadefolket kan leva sina liv på stäppen.

Varför ser naturen ut som den gör i *Anaché: Myter från akkade*? Min grundläggande tanke är att miljön är intimt förknippad med den intrig som finns i berättelsen. Detta eftersom författare inom fantasygenren har friheten att skapa miljöer som ser ut och fungerar precis hur som helst.⁸¹ Miljön, karaktärerna och berättelsen är tätt sammanknutna. Att komma till insikt om detta är väsentligt innan jag senare i analysen noggrannare utforskar Anachés förhållande till naturen. Att ignorera naturen som konstruerats i verket vore att försumma en oumbärlig del av det som gör verket till vad det är.

2.3 Barn- och ungdomslitteratur

Barnlitteratur används ofta som ett paraplybegrepp för både barn- och ungdomslitteratur. Trots detta är definitionen delvis problematisk, vilket Maria Nikolajeva framhäver i sin bok *From Mythic to Linear. Time in Children's Literature* (2000) där hon studerar cirkulär och lineär tid i barnlitteraturen. I det följande vill jag åskådliggöra var på en barn- och ungdomslitterär skala *Anaché: Myter från akkade* kan placeras. Passar romanen in i ungdomslitteraturen enligt Nikolajevas definitioner? Innehåller verket karnevaleska drag och hur kan motiv som sexualitet, död och uppror påverka protagonistens utveckling?

Inom barnlitteraturen särskiljer Nikolajeva på tre stora textkategorier: prelapsarisk, karnevalesk och postlapsarisk.⁸² Termerna pre- och postlapsarisk används inom litteratur och teologi för att beteckna tiden innan och efter syndafallet. Kategorin prelapsarisk litteratur innehåller utopisk barnlitteratur. Sådana texter beskriver barnets liv i det idylliska barndomsparadiset, innan

⁸⁰ Ekman 2012, s. 31.

⁸¹ Ekman 2012, s. 35.

⁸² Nikolajeva 2000, s. 259.

oskuldsfullheten fördärvas. Karnevalesk litteratur är en korsning av pre- och postlapsariska berättelser. Den karnevaleska litteraturen följer ett ”hem – äventyr – hem”-mönster, som tillåter barnet att temporärt färdas bort från hemmets trygghet och ta del av den vida vådliga världen för att sedan få återvända till barndomen. Under detta äventyr får barnet uppleva döden, vilket ger insikten att tiden är lineär. Postlapsarisk litteratur beskriver tiden efter syndafallet, vilket innebär en definitiv resa till mognad och ett sexuellt uppvaknande. Huvudkaraktären befinner sig vid ingången till vuxenlivet, utan möjlighet att återvända till barndomens oskuld.⁸³ Nikolajeva menar att prelapsariska och karnevaleska berättelser oproblematiskt behandlas som barnlitteratur av kritiker medan texter som frångår mönstret omedelbart stämplas som icke-barnlitteratur. Ungdomslitteraturen är en förhållandevis ny kategori. Den tillåter karaktärerna att ta bestämda steg mot vuxenlivet. Skillnaden mellan ungdomsboken och vuxenboken är att den förstnämnda behandlar själva initiationen medan den senare berör en fullgjord mognadsprocess.

Utgående från Mikhail Bachtins begrepp karneval har barnlitteraturforskaren John Stephens delat in karnevaleska texter i tre underkategorier: tidsfrist, omvärdering och överträdelse. Tidsfrist erbjuder protagonisten en stunds andrum från vanliga sociala begränsningar men säkerställer en trygg återkomst till det normala. Omvärdering ställer vedertagna föreställningar och idéer på ända, exempelvis blir det goda ont och det starka blir svagt. Överträdelse innebär en omstörtning av allmänna moraluppfattningar, beteendemönster och sociala auktoriteter.⁸⁴ Med dessa termer beskriver Stephens således de olika graderna av överträdelse av normerna som karnevalen medför.

De alldeles särskilda förhållandena som karnevalen innebär är förutsättningar för att kunna vända upp och ner på hierarkiska förhållanden. För att resan ska kunna börja är protagonisten ofta föräldralös men Nikolajeva menar att detta kan vara en funktionell föräldralöshet: de vuxna behöver inte vara avlidna, det räcker med att de är emotionellt eller fysiskt frånvarande.⁸⁵ I *Anaché: Myter från akkade* blir Anaché föräldralös under berättelsens gång. Anachés far är tidvis ute på ärenden, i egenskap av hövding, och därmed fysiskt frånvarande. Då han är på samma ställe som hon är han emotionellt frånvarande. Anachés mor, som Anaché knyter starka

⁸³ Nikolajeva 2000, s. 262f.

⁸⁴ John Stephens, *Language and ideology in children's fiction*, Longman, London 1992, s. 121.

⁸⁵ Maria Nikolajeva, ”Barnlitteratur – en berättelse om konsten att växa upp”. *Konsten att berätta för barn*, Centrum för barnlitteraturforskning, Stockholm 1996, s. 29.

band till i början av berättelsen, omkommer i den stora snöstormen tillsammans med Anachés bror. Således fullföljs kravet på föräldralöshet innan Anaché kan börja sin färd.

Både Nikolajeva och barnlitteraturforskaren Roberta Seelinger Trites menar att den avgörande skillnaden mellan barn- och vuxenlitteratur är vilket stadium av initiation som beskrivs i texten. Vanligtvis tematiseras inte föräldraskap eller äktenskapsbrott i barnlitteraturen, vilket enligt Nikolajeva beror på att de problemen inte är relevanta i det skildrade stadiet.⁸⁶ Istället är död, sexualitet och uppror mot auktoriteter centrala motiv i ungdomsromanen. Så är även fallet i *Anaché: Myter från akkade. I Disturbing the Universe. Power and Repression in Adolescent Literature* (2000) poängterar Trites att ungdomsromanen alltid är kopplad till makt. Fastän uppväxt kan förefalla vara det viktigaste temat i ungdomsromanen, påstår Trites att allting i själva verket handlar om vad den unga protagonisten lär sig om makt. Detta beror på att protagonisten inte kan utvecklas utan att konfronteras med olika grader av makt och maktlöshet.⁸⁷ Anaché får uppleva sin beskärda del av både maktlöshet och makt men inte utan konflikter. Då Anaché desperat försöker bygga ett vindskydd åt djuren medan snöstormen härjar är hon maktlös inför naturens krafter, till sist tvingas hon i tältet och kan inte gå ut igen trots att hon vet att hon borde bygga klart skyddet (A: 175-176). Makt upplever Anaché bland annat då antagonisten Yurok hotar henne och Nansal:

”Ni ska inte tro att ni är något, ingen av er. Jag vet vad du är!”

”Det vet jag också”, svarade Anaché. Och intill henne hördes Nansals röst, sträv och lugn. ”Så även jag.” (A: 325)

Med sin nyfunna kraft står Anaché emot hoten och lyckas fördriva Yurok från sitt hem.

Vid första anblicken ger *Anaché: Myter från akkade* intrycket av att passa in i de karnevaleska mönstren, där protagonisten temporärt tar sig till en främmande värld, och enligt denna förutsättning skulle verket kunna kategoriseras som barnlitteratur. Anaché överträder normerna och omstörtar det patriarkaliska samhället i enlighet med Stephens grövsta karnevaleska underkategori. Turtschaninoff låter däremot inte sin protagonist återvända till sitt barndomsparadis. Istället mognar Anaché under berättelsens gång då hon får möta både död och sexualitet samt i allra högsta grad gör uppror mot auktoriteter. Hennes resa innebär en vidarevandring mot vuxenlivet. Även maktkampen pekar mot en tolkning av romanen som

⁸⁶ Nikolajeva 2000, s. 264.

⁸⁷ Roberta Seelinger Trites, *Disturbing the Universe. Power and Repression in Adolescent Literature*, University of Iowa Press, Iowa City 2000, s. x, 3.

ungdomslitteratur. Anaché tar bestämda och bestående steg bort från oskuldsfullheten och idyllen. På detta vis faller berättelsen därmed under Nikolajevas postlapsariska kategori.

3. Förklädnadens funktion för flickans utveckling

I detta analyskapitel reflekterar jag över Anachés utveckling från förbisedd flicka, till förtryckt förklädd och vidare till frigjord fullvuxen. Mönstret för förklädnad från flicka till pojke i barn- och ungdomslitteratur består av strategier och lätt identifierbara motiv vilka är förhållandevis statiska. Det händer frekvent att den förklädda flickan frivilligt väljer att bli en del av den grupp som i själva verket bär ansvaret för att förneka hennes aktörskap som flicka. Detta val beror delvis på att det kan ge henne mer makt, delvis på att hon kommer fram till nya insikter om flickskapet. Genom att klä sig till man lyckas den förklädda flickan som karaktär fly sitt köns begränsningar, vilket innebär en omvärdering av förmodat orubbliga könsnormer.⁸⁸ I mönstret för förklädnad ser jag likheter med det traditionella initiationsmönstret, bestående av en ung hjältes avfärd, utveckling och återkomst. I detta kapitel utreder jag hur förklädnaden görs i de tre olika skedena av protagonistens uppväxt utgående från Österlunds förklädnadsmodell. Jag frågar mig hur förklädnaden påverkar protagonistens utveckling från barn till ung vuxen.

3.1 Flickan Anaché – att inte få vara sig själv

En förklädnadsroman bör som tidigare konstaterats uppfylla vissa kriterier: annorlundagjord femininitet, bevekelsegrund, temporär flykt från flickkroppen, antagen pojkklädsel och antaget pojknamn. Dessa är dragen som jag kommer att redogöra för i detta underkapitel av min analys. Förutom Österlunds förklädnadsmodell fortsätter både Nikolajevas och Trites barnlitteraturforskning vara av vikt. Även Lauttamus och Karkulehtos begrepp kompensation blir aktuellt.

Det första draget på Österlunds lista som jag vill titta närmare på är annorlundagjord femininitet, vilket innebär att den förklädda flickan redan i inledningen av berättelsen befinner sig i utkanten av traditionell femininitet. Flickans könstillhörighet kan vara grumlad och hennes femininitet vara ”annorlundagjord”,⁸⁹ exempelvis kan hennes utseende och egenskaper vara

⁸⁸ Österlund 2005, s. 129.

⁸⁹ Österlund 2005, s. 127.

motsägelsefulla eller så kan hon sakna flickmarkörer. Detta är en förutsättning för att flickan skall kunna uppfattas som en pojke. Anachés utseende beskrivs rätt fåordigt i början av berättelsen. Läsaren får veta att Anaché är liten till växten och smärt byggd, precis som sin bror (A: 104, 139). Turtschaninoff tar fasta på Anachés personlighet, inte på hennes yttre. Det enda som verkligen betonas, upprepade gånger, är att Anachés hår är flätat (A: 38, 74, 77), långt och dekorerat med olika prydnader (A: 92). Anaché och hennes mor klipper det aldrig, de flätar bara om det då det vuxit sig längre (A: 163). Det är den traditionella frisyren för kvinnor hos akkadefolket. Samtidigt känns flätor igen som en markör i litteraturen för en typisk mönsterflicka även om det finns karaktärer som bryter detta mönster, exempelvis Pippi Långstrump. Österlund konstaterar att: "Även flätflicka är en klargörande synonym till duktig flicka. Denna flicktyp kännetecknas till det yttre av att hon bär flätor. Frisyren spelar en avgörande roll i flickskildringen som en markör för vilken sorts flicktyp karaktärerna tillhör".⁹⁰ Även om Anaché inte är en typisk mönsterflicka så bär hon en markör som vanligtvis förknippas med mönsterflickan. Resten av Anachés fysiska drag får läsaren gissa sig till genom jämförelserna med Huor, som har bruna ögon och platt näsa. Det är Anachés far, Kajake, som först uttalar sig om att barnen ser väldigt lika ut:

"Hon är kvinna. En kvinna kan trolovas. Och hon är av en vild och olydig sort. Ett äktenskap och en sträng make är vad hon behöver." Han slog sig ner med korsade ben och lutade sig mot sidenkuddarna. "Dessutom är hon inget att se på. Alldeles för lik sin bror. Vi får vara glada att jag lyckades ordna ett gott parti åt henne." (A: 104)

Anaché är alltså enligt sin far väldigt lik sin bror, vilket tyder på att Anachés flickskap är grumlat. I pappans patriarkala ordning behövs inte mycket för att överträdelse ska äga rum. Hon passar väl in på pojkflicksarketypen, som Österlund beskriver som en karaktär som upplever motvilja inför sin växande kropp inklusive alla de krav på femininitet som åläggs denna.⁹¹ Tanken på sex med sin ovan nämnda trolovade och att denne kommer att röra vid hennes kropp gör Anaché äcklad och illamående. Detta stämmer överens med Nikolajevas och Trites forskningar; Anaché är bevisligen ännu ett barn då tankar på sexualitet känns obehagliga, fastän det även kan finnas andra orsaker till reaktionen så som sexuella preferenser. Kvinnoskapet har även andra oväntade följder för Anaché, exempelvis får hon inte längre lämna hemmet utan sällskap under sommarlägret (A: 90). Då ska hon helst hålla sig i hemgerret eller i kvinnogerret och dela hushållssysslorna med sin mor. Samtidigt menar Österlund att pojkflickan är en

⁹⁰ Österlund 2005, s. 68.

⁹¹ Österlund 2005, s. 86.

karaktär som rubbar den rådande könsordningen.⁹² Detta gör Anaché då hon rider i kapp, kastar kniv eller jagar då detta är sådant som är förbehållet pojkar och män.

Fadern är missnöjd med Anaché. Enligt hans traditionella och patriarkaliska måttstock har hon misslyckats som kvinna. Inte heller Huor uppfyller den manliga normen helt, även om Kajake aldrig påpekar detta. Huor beskrivs som kortvuxen (A: 110) och han har inte genomgått målbrottet trots att det vid hans ålder borde ha märkts av, även om rösten fortsätter utvecklas en tid efter det:

Huor var redan sexton somrar gammal men fortfarande liten till växten. Som andra män bar han håret skuret kort, så att det nuddade axlarna, men Anaché hade svårt att se på honom som en man. Hans röst hade aldrig blivit djup, han var lika lekfull och snäll mot henne som han alltid varit.
(A:157)

Både Anaché och Huor, som ännu befinner sig mitt på skalan mellan pojke och man, har sålunda olika nivåer av grumlade könstillhörigheter. Detta kan tänkas öppna upp möjligheterna. Denna likhet mellan syskonen är en faktor som möjliggör Anachés förklädnad senare i berättelsen, eftersom den är en premiss för att förklädnaden ska vara övertygande. Österlund menar att vanligtvis innebär ett unisexutseende hos flickan i en förklädnadsroman att hennes femininitet bestrids och denna negation framställs som en brist.⁹³ Kort sammanfattat gör Anachés utseende hennes könstillhörighet grumlad, då hon behöver av samhället bestämda yttre markörer för att visa att hon är flicka.

Det som ytterligare grumlar Anachés könstillhörighet är hennes personlighet och egenskaper. Att bete sig könsneutralt eller att ha könsneutrala egenskaper är faktorer som kan göra att en flicka lätt tas för en pojke, enligt Österlund.⁹⁴ Att Maria Turtschaninoff skriver en feministiskt förankrad fantasy framgår inte minst av det våld mot flickor som utövas av patriarkatets representanter. Litteraturvetaren Mia Frank tar i sin doktorsavhandling *Frigjord oskuld – Heterosexuellt mognadsimperativ i svensk ungdomsroman* upp bland annat pojkars våld mot flickor. Hon skriver: ”Pojken som slår både motsvarar heteronormativitet och synliggör vilka sätt att agera som är förhandlingsbara”.⁹⁵ Både pojkar och män är representanter för patriarkatet och de åtar sig ofta uppgiften att bestraffa de som inte följer normen. Detta får konsekvenser för Anaché, som har en egen stark vilja och ideligen är olydig. Det är bland annat i sådana

⁹² Österlund 2005, s. 73.

⁹³ Österlund 2005, s. 151.

⁹⁴ Österlund 2005, s. 151.

⁹⁵ Mia Frank, *Frigjord oskuld – Heterosexuellt mognadsimperativ i svensk ungdomsroman*, Åbo Akademis förlag, Åbo 2009, doktorsavhandling, s. 83.

situationer som hon upplever den maktlöshet som Trites pratar om. Den grävsta bestraffningen utsätts Anaché för av Kajake, då han fått reda på att hon trotsat hans förbud att lämna hemmet obevakad. En flicka som fått sin menstruation (A: 69) och genomgått mognadsriten, kallad sula, är inte tillåten att röra sig ensam, ens bland sin egen stam. Kajake griper hårdhänt tag i Anachés hår och tvingar ner henne på knä:

Han började gå och Anaché kröp hjälplöst efter honom för att hindra att hennes hår rycktes loss med rötterna. Han släpade henne genom hela lägret, och ut ur alla gerr kom män, kvinnor och barn och såg på henne och ingen gjorde något för att hjälpa henne. En far har rätt att straffa sina barn. En rouk måste hålla ordning i sin stam. (A: 94)

Kajake leder henne på detta vis till svettgerret, en sorts tältbastu. Där knuffar han in henne, fortfarande påklädd trots bastuvärmen, och beordrar henne att inte röra sig utan hans tillåtelse. Anaché är tvungen att anpassa sig och lyda. Hon genomlider ett dygn av extrem värme, med svåra skador som följd. Bland annat bränns kläderna fast vid hennes hud och det beskrivs hur hon bär ärran för resten av sitt liv. Trots att Anaché måste genomgå detta knäcks hon inte, eftersom hon inte kryper ut och ger upp. Det ser hon som en vinst (A: 96).

Ett annat personlighetsdrag Anaché bär på är törsten efter kunskap och då oftast kunskap som är förbjuden för henne, i egenskap av flicka. Inledningsvis lär hon sig allt som pojkar bör veta av Huor och senare, då Huor blivit man, berättar han även om hur männens sociala liv går till (A: 214-215). Det finns även stunder då Kajake går med på att Anaché hjälper honom och Huor, eftersom det underlättar arbetet, men på jakt får hon inte följa med (A: 50). Då börjar hon istället jaga själv, varje dag efter att hon vallat fåren till betet. Fadern muttrar om det hela men ser att bytet som Anaché hämtar hem bidrar till familjens matförråd och väljer att se mellan fingrarna eftersom hon bara är ett barn och inte vuxen (A: 52). På detta vis är Anaché rätt förtrogen med sådant som samhället förväntar sig av en man, vilket är av yttersta vikt för hennes kommande förklädnad eftersom förklädnad undantagslöst försätter flickor i närmare kontakt med pojkar och män.⁹⁶ Nära samröre med andra ökar nämligen risken att avslöjas. Som tidigare konstaterats fokuserar Kerry Mallan på flickors överlevnadsstrategier i fiktion och nämner taktiska begrepp som lögn, tystnad och hemlighet.⁹⁷ För Anachés överlevnad i det patriarkala samhället är det avgörande att hennes senare hemlighet, hennes förklädnad, bevaras.

⁹⁶ Österlund 2005, s. 129.

⁹⁷ Kerry Mallan, "On secrets, lies and fiction: Girls learning the art of survival", *Girls, texts, cultures*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario 2015, s. 37.

Anaché skiljer sig från de flesta flickorna i sitt samhälle vilket får till följd att hon blir annorlundagjord, för att använda Österlunds term. Det betonas både av stammens gamla angakok och av Anachés vän, Begala. Vid Anachés mognadsrit uttrycker hon sin besvikelse för den gamle mannen över att hon inte behövt genomgå några prövningar, varpå han svarar: ”Det stämmer att andarna ofta talar om för mig hur de vill pröva flickorna för att se om de är redo att bli kvinnor. Men det är annorlunda med dig.” (A: 86). Angakok dömer inte henne för detta utan verkar mest milt fascinerad av henne. Väninnan Begala bryr sig inte heller om att Anaché inte riktigt är som hon själv: ”Begala skakade på huvudet och log. ’Du har alltid varit en konstig en, Anaché roukens dotter.’ ” (A: 143). I likhet med Österlunds analys, där hon beskriver en flicka som är annorlundagjord för att hon är driftig och stark,⁹⁸ pekas Anaché ut som annorlunda och konstig. Dessa två karaktärer bekräftar dock att Anaché accepteras som flicka i samhället, fastän hon har flera sidor som skaver mot den traditionella mönsterflickan. Anaché vet vad samhället förväntar sig av henne och låtsas spela med, hon imiterar det tillräckligt bra för att passera som flicka. Anachés imitation blir därmed en form av kritik mot den stereotypa kvinnorollen, i enlighet med Alaimos teori om imitation.⁹⁹

Trots att Anachés konststillhörighet är grumlad genom allt det ovan nämnda, är hon inte fullkomligt annorlundagjord. För det första uttrycker Anaché upprepade gånger sin förtjusning över smycken, något som hör till den traditionella flickstereotypen. Exempelvis strävar Anaché länge efter att klå vännen Begala i ett pinnspel bara för att vinna ett vackert armband med sällsynta stenar av henne (A: 14, 25). Anaché är förtjust i sina hårprydnader, till exempel glaspärlorna som sitter i hennes flätor. Dock är denna yttre flickmarkör inte så stark att den skulle vara ett hinder för det könsbyte som kommer att äga rum, vilket överensstämmer med vissa flickor i materialet som Österlund analyserat.¹⁰⁰ Denna flickmarkör är även det Louttamus och Karkulehto menar att är en kompensation för att Anaché rubbar många andra av samhällets normer.¹⁰¹ Eftersom Anaché på flera plan bryter mot normerna krävs det, enligt Louttamus och Karkulehto, något hos henne som inte gör det för att inte läsarna skall misstro berättelsen. För det andra upptäcker Anaché, under sitt försök till anpassning, att inte alla traditionella kvinnoysslor är av ondo även om hon fortfarande avskyr de flesta (A: 29). Hon uppskattar att sitta vid vävstolen och visar sig vara mycket skicklig på att väva (A: 99). Österlund menar att då flickrekvisita, det register som ingår i flickskapskonstruktionen, beskrivs utan förakt tyder

⁹⁸ Österlund 2005, s. 165.

⁹⁹ Alaimo 2000, s. 7.

¹⁰⁰ Österlund 2005, s. 161.

¹⁰¹ Louttamus & Karkulehto 2017, s. 28.

det på att karaktären är en flickmaktsflicka.¹⁰² Denna flicka kan vara en stark aktör samtidigt som hon hyllar traditionell femininitet, vilket gör att karaktären uppfattas som överskridande. Anaché knyter an till rollen som flickmaktsflicka och därmed uppvärderas femininitet.

Ett annat faktum värt att ta i beaktande är att Anaché, redan tidigt i berättelsen, skildras som tillfreds med att vara den hon är. Hon strävar inte efter att vara pojke.

När Anaché såg på hur pojkarna red och visade upp sina konster längtade hon ibland efter att få sälla sig till dem. Hon visste att hon kunde ha tävlat med många av dem i både snabbhet och vighet.

Men hon ville inte vara en av dem. Hon var Anaché, med händer som kunde kasta knivar rakt och ben som kunde hålla hårt om hästflanker och fötter som kunde springa nästan lika fort som Huors. (A: 15)

Anaché är Anaché och det är hon mer än nöjd med, även om det oftast bara är ute i naturen som hon upplever att hon är fri att vara den hon verkligen är. Det finns dock ett enda tillfälle då Anaché önskar att hon kunde få bli pojke:

Hela natten bad hon, till alla andar, till vinden och jorden och sommarnattens stjärnor, till Stora Jord och Blå Himmel, till Pa jau. Bad att hon skulle få vara pojke. En stor, stark pojke som kunde skydda modern. (A: 45)

Vid detta tillfälle är det däremot inte det egentliga pojkskapet som Anaché eftersträvar. Istället önskar hon sig de egenskaper och rätten att agera som pojkar i hennes samhälle har. Österlund skriver att förklädnadsromanen iscensätter flickors kamp om handlingsutrymme.¹⁰³ Detta innebär att *Anaché: Myter från akkade* sällar sig till skaran av förklädnadsromaner genom att påvisa protagonistens strid om rätten till självdefinition och makt.

Det följande draget i Österlunds modell för förklädnad som uppenbarar sig i berättelsen är antagen pojkklädsel. Det är då snöstormen inträffar som Anaché får orsak att leta fram manskkläder åt sig och på samma gång blir snöstormen startskottet för hennes avfärd mot mognad. Anaché vaknar ur en livlig dröm som varnat henne för naturkatastrofen. Anaché fryser och med skallrande tänder berättar hon om stormen för sin mor, som bestämmer sig för att rida ut efter sin son (A: 172). Det börjar först blåsa, sen snöa och till sist blir det isande kallt. Anaché paltar på sig så många lager av sina kläder som hon bara kan och så tar hon på sig några av Huors kläder också. ”Hon måste hålla sig varm. I det nästan helt mörka gerret letade hon fram alla klädesplagg de ägde och drog på sig ett par av Huors byxor ovanpå sina egna.” (A: 177). Detta är det första steget Anaché tar mot en antagen pojkklädsel. För förklädnadsmotivet är det

¹⁰² Österlund 2005, s. 43.

¹⁰³ Österlund 2005, s. 87.

viktigt att betona att Anaché inte upplever ett begär efter kläderna, helt i enlighet med Österlunds modell.¹⁰⁴ Även om det här är en praktisk fråga, att behålla värmen, så lägger det grunden till hennes fysiska förklädnad, en bit längre fram i berättelsen.

Efter snöstormens ankomst synliggörs ett tredje drag från Österlunds modell: den temporära flykten från kvinnokroppen. Tältet som Anaché befinner sig i blåser iväg (A: 178). Tillsammans med hästen Jouake och geten Pa jau lyckas hon ta sig till en skyddad grotta (A: 182). Stormen bedarrar men snön blir kvar hela vintern. Anaché stannar i grottan trots att hon blir svagare och hungrigare ju längre tiden går (A: 188-189). Anaché kämpar också mot tankarna på sin familj, eftersom hon känner att hon inte skulle klara av att leva ifall de inte klarat sig undan stormen. Denna psykiska och fysiska stress sätter spår i hennes kropp, bland annat upphör hennes menstruation:

Hon var aldrig riktigt mätt. Aldrig riktigt varm. Hon var glad att hennes månblödningar höll sig borta, antagligen för att hon fick så lite mat. Det skulle ha varit mycket svårt att hålla sig ren i grottan. (A: 197)

Detta kan tolkas som inledningen till Anachés flykt från den växande kvinnokroppen. I Österlunds material förekommer menstruation inte särskilt mycket och där den nämns så görs det på ett icke trovärdigt sätt. Österlund menar nämligen att ”Det är ett välkänt faktum att kvinnor snarare slutar menstruera i extrema situationer, som krig”.¹⁰⁵ I Anachés fall får läsaren en rätt övertygande förklaring till mensens frånvaro. Det blir även underförstått att hennes bröst så gott som försvinner på grund av svälten. Detta ser jag som en motsvarighet till det exempel i Österlunds avhandling där flickans bröst lindas för att bli plattare. Anachés flickkropp avvecklas helt enkelt på detta vis.

Anachés förklädnad blir en blandning av flykt och tvång, det är absolut inte en lek. Österlund menar att förklädnaden antas för att expandera flickans handlingsutrymme men att motivet även kan vara ett experiment med konstllhörighet, ett tvång eller en lek.¹⁰⁶ Då våren kommer och snön börjat smälta lämnar Anaché grottan (A: 203). Hon lyckas hitta tältplatsen, som ligger ödelagd och knappt synlig. Där finner Anaché hovavtryck och följer dem tills hon ser en person på en kulle. Hon ropar ”Huor!” och rusar mot honom (A: 205). Dock är det inte Huor som står på kullen, det är Kajake och han står vid två nygrävda gravar. Turtschaninoff konstruerar därefter en så kallad felläsningsscen, där en karaktär tolkar en annan som att den andra tillhör

¹⁰⁴ Österlund 2005, s. 127.

¹⁰⁵ Österlund 2005, s. 172.

¹⁰⁶ Österlund 2005, s. 127.

det motsatta könet. Chocken över de döda familjemedlemmarna är för stor och svår att ta till sig, både för Kajake och för Anaché, och det är i den stunden som förvandlingen, eller förväxlingen, sker:

”Du fann dem.”

Kajake såg på henne en stund. Aldrig hade hennes far sett så länge in i hennes ansikte. Det blänkte till i hans ögon. Han sträckte fram armarna mot henne.

”Ja. Jag fann dem, och jag begravde dem. Här vilar din syster och din mor, min son. Men jag fann också dig, Huor, och jag tackar Kummelake.” (A: 205)

Fadern klarar inte av att ha förlorat både sin hustru och sin son. Det är möjligt att Kajake är medveten om att det är hans dotter som står framför honom men i sorgen och svärmodet ser han sin son istället. Österlund menar att:

Felläsningens funktion är att initiera könsbytet, så att säga åstadkomma en tillspetsad utgångspunkt för intrigen, där spänningsfältet mellan att lyckas lura andra med hjälp av förklädnaden eller att bli upptäckt driver handlingen framåt. En del av flickorna ställs inför en valsituation där de måste välja om de vill fullfölja felläsningen, som läggs på dem utifrån. Andra väljer självmant rollbytet medan några tvingas till förklädnad.¹⁰⁷

Anaché vill säga emot Kajake men klarar inte av det: ”Man sade inte emot en far. Man sade inte emot en rouk.” (A: 205-206). Här blir Mallans begrepp tystnad aktuellt som överlevnadsstrategi.¹⁰⁸ I detta trauma inser Anaché att hon kan klara sig om hon håller tyst och inte rättar sin far. I denna stund är protagonisten ytterst maktlös. Så accepterar Anaché ljudlöst sitt antagna pojkenamn, även om det inte följer det vanliga mönstret att vara en variant av det egna.¹⁰⁹ Kajake närmar sig Anaché med höjd kniv. Lika tyst står hon medan han, mödosamt, skär av hennes långa trassliga flätor. Han håller det avskurna håret en stund, möjligtvis tvekan, innan han släpper taget om det:

”Så. Nu ser du åter ut som min son. Kom, låt oss göra ett läger för natten.”

Och så gick Kajake, khalkas rouk, ner för kullen där han begravt sin hustru och sin dotter, och efter honom gick hans son Huor som ensam överlevt den värsta vintern i akkades minne.

Huor var rädd, men han lyssnade, och försökte förstå. (A: 206)

Med kortklippt hår ställer sig Anaché i ledet av flätflickor som kapat sitt hår. Österlund konstaterar att exempelvis flätflickan ofta är ”inbegripen i en upprorisk scen där hon klipper av sin fläta eller så spretar flätan helt sonika ut från huvudet som på Pippi Långstrump”.¹¹⁰ Författare använder således flätflickan på detta vis för att konstruera och förnya

¹⁰⁷ Österlund 2005, s. 151.

¹⁰⁸ Mallan 2015, s. 37.

¹⁰⁹ Österlund 2005, s. 127f.

¹¹⁰ Österlund 2005, s. 43.

flickskildringen. På detta vis tvingas Anaché in i rollen som Huor. Hon ser inte att det skulle finnas något alternativ och ger efter för sin far: ”Men Kajake hade en son. Och det var allt som betydde nåt.” (A: 207). Samtidigt blir förklädnaden även en flykt eller tidsfrist, för att använda Stephens begrepp,¹¹¹ för Anaché. Detta eftersom det är lättare för henne att acceptera faderns beslut än att möta sanningen, att hennes älskade bror och mor är döda.

I detta underkapitel har jag redogjort för grunden till och förutsättningen för protagonistens förklädnad. Det är tydligt att Anaché är en annorlunda tjej med grumlad könstillhörighet men att hon dock kompenserar för detta genom yttre flickmarkörer. Att växa upp och upptäcka de oväntade följderna av att bli kvinna leder till en skavande situation. Då Anaché upplever traumat av Huors och Machés död blir förklädnaden både ett tvång och en flykt från verkligheten.

3.2 Förtryckt Huor – att försöka vara någon annan

Utlämnad och förkrossad följer Anaché sin fars vilja och antar sin förklädnad som Huor. I denna del av analysen visar jag hur Anaché som Huor använder sig av sin förklädnad, det vill säga vad hon gör och hur det går för henne. Trivs hon i sin roll? Märker hon någon skillnad på hur folk bemöter henne och finns det fler möjligheter för henne? Hur påverkar förklädnaden hennes utveckling? Utöver Österlunds förklädnadsmodell utgår jag från Stacy Alaimos begrepp imitation såväl som Kerry Mallans begrepp tystnad och hemlighållande. Alaimo betonar att imitationen måste återupprepa exakt de förhållanden som den vill kritisera för att vara ett användbart verktyg,¹¹² medan Mallan tittar närmare på hur flickor använder sig av tekniker som tystnad och hemlighållande för att överleva.¹¹³ Jag vill kort påpeka att jag hädanefter i denna del av analysen kommer att använda pronomenet ”han” för protagonisten, eftersom texten konsekvent använder detta pronomen. I enlighet med Österlunds forskning¹¹⁴ menar jag att detta ur ett feministiskt perspektiv inte betyder ett osynliggörande av Anachés flicktillhörighet utan istället är en indikation på att könskategorin rubbas.

¹¹¹ Stephens 1992, s. 126.

¹¹² Alaimo 2000, s. 7.

¹¹³ Mallan 2015, s. 36.

¹¹⁴ Österlund 2005, s. 203.

Rädslan att bli upptäckt och vara tvungen att ta konsekvenserna slår rot i Turtschaninoffs förklädda protagonist (A: 206). Anaché som Huor är först påfallande tystlåten. Fadern bortförklarar det inför alla med den hårda, ensamma vintern som Huor genomlidit (A: 208). Ingen i lägret ifrågasätter Huor, de ser det som självklart att han förändrats under vintern. Att han exempelvis blivit litet kortare är inget konstigt. Alla accepterar att Huor är med dem igen och gläds åt det (A: 208). Förklädnaden godkänns således av omgivningen och Huor börjar finna en viss tröst i den: ”Sorgen efter den han älskat mest och förlorat kändes mindre svår, när han fick tala med Huors mjuka, låga röst och be om extra salt i sitt tegelte.” (A: 213).

Ett av dragen i Österlunds förklädnadsmodell¹¹⁵ som i denna del av berättelsen snabbt framträder är den temporära flykten från den växande kvinnokroppen. Kroppsflykten framträder starkare än förut då Huor tillåts bada bastu och tvätta sig för första gången sedan snöstormen. Kajake följer med honom till svettgerret men stannar utanför och säger åt Huor att han ska klä av sig först inne i tältet, med motiveringen att det är kallt ute. Detta kunde tyda på att Kajake är medveten om att denna Huor är hans dotter Anaché men vägrar erkänna det. Huor lyder sin far:

Han slängde ut kläderna genom dörröppningen och kröp längre in i gerret. Luften var fuktig och full av rök. Svetten kröp snabbt fram och trots röklukten kunde han nu känna att han stank. Häst, spillning, smuts, fårblod. Det fanns vatten i en gryta, och när han var riktigt varm löste han upp det som var kvar av hans trassliga flätor. [...] Han sköljde håret några gånger och lät det varma vattnet rinna längs kroppen. Han såg inte ner. Tittade inte på sin egen nakenhet. Tvättade av sig smutsen hastigt, försökte röra vid sin egen kropp så lite som möjligt. Med en pinne redde han ut håret så gott det gick. Det kändes så konstigt. Lätt. Nuddade vid hans axlar. (A: 210-211)

Huor är inte bekväm med sin kropp, han tar distans från den. Om han skulle titta på sin kropp och faktiskt röra vid den så vore han även tvungen att behandla allt det som skett. Det skulle vara svårare att förneka sanningen och troligtvis mycket svårare att upprätthålla förklädnaden. Detta är ett påtagligt exempel på kroppsflykt, som enligt Österlund är ett vanligt förekommande drag i förklädnadsromaner.¹¹⁶ Samtidigt finns det ett uns av nyfikenhet gällande denna antagna, nya, kropp. Att ha kort hår upplevs som ovant för Huor men ordvalet ”lätt” ger uttryck åt en positiv känsla. Kroppsflykten är alltså inte enbart en flykt utan även en form av utflykt, ett lockande äventyr med nya möjligheter.

¹¹⁵ Österlund 2005, s. 127f.

¹¹⁶ Österlund 2005, s. 127.

Direkt efter Huors tvagning fulländas aspekten av antagen pojkklädsel, då han upptäcker att kläderna han slängde ut inte ligger kvar. ”Utanför gerret låg några rena plagg och väntade. Han drog in dem i gerret och klädde sig. Nu var han ren. Nu bar han en ny klädsel.” (A: 211). Här blir det klart att Huor gått fullt in i den fysiska förklädnaden, han är ren och har nya kläder. Detta gör att han kan ta itu med att anpassa sig till sin nya roll. I början får Huor pikar och stöd av Kajake att bete sig som det förväntas av pojkar och unga män. Fadern säger exempelvis till då Huor plockat bär och samlat rötter under sin jakttur, något som han uttrycker att är ”fruntimmerssysslor” (A: 212-213). Allt eftersom Huor börjar rätta sig efter de maskulina förväntningarna så upphör Kajakes anmärkningar. Huor är tidvis osäker men finner en trygghet i att han ”hade någon med sig hela tiden, någon som visste och kunde lära honom.” (A: 214). I det här skedet har Huor nytta av att ha imiterat kvinnorollen medan han var Anaché, han bär undermedvetet med sig insikten att det går att göra kön. Huor lyssnar och observerar, han imiterar männen runt omkring sig och blir allt mer säker i sin roll som ung man. Detta är en förutsättning för att Huors imitation av pojkskapet skall kunna ses som samhällskritik, enligt Alaimo.¹¹⁷

Helt bekymmersfritt är det ändå inte för Huor att få existera bland männen. Han förlorar förmågan att vandra med andarna om nätterna (A: 213). Dock kan han under dagarna se glimtar av ”hans systers kangar” (A: 219) Pa jau men då vänder han sig bort. Allt eftersom hans hälsa återvänder, vilket bevisas genom att han orkar jaga och dessutom lyckas få mycket byte, vill Huors gamla kompisar att han skall umgås med dem. I och med detta möjliggörs aspekten mandomsprov, ur Österlunds modell, i berättelsen. Dessa mandomsprov krävs för att bevisa hur den förklädda flickan är överlägsen de pojkar hon omger sig med, allt inom karnevalens ramar.¹¹⁸ Inledningsvis är Huor rädd för att ”han hade förändrats så mycket under vintern att de inte skulle känna igen honom.” (A: 219). Vännerna försöker få med honom i mildare former av mognadsprov: brottningslekar, ridtävlingar och pinnspel:

Ingen verkade tycka att det var konstigt att han var magrare än förr och att hans anletsdrag var något förändrade. Huor hade alltid varit liten till växten och svält och umbäranden kan göra mycket med en människa. Han bar sitt hår som han alltid gjort, och rörde på sig som förr, och bar sina settutecken och kastade soshaknivar på det vanliga viset. (A: 219)

Då Huor upptäcker detta så låter han sig sakta dras med i händelserna. För att mandomsproven skall räknas som giltiga menar Österlund att den förklädda flickan behöver överträffa de

¹¹⁷ Alaimo 2000, s. 7.

¹¹⁸ Österlund 2005, s. 220.

biologiska pojkarna, på deras egna villkor.¹¹⁹ Pinnspelet visar han sig vara mästare på och vinner flera ting av sina kamrater. Tack vare det nära förhållandet till hästen Jouake klarar Huor av att göra otroliga konster på hästryggen, till exempel stå upp i sadeln, och tillsammans vinner de alla riddävlingarna (A: 220). Vännerna utmanar Huor att tävla med deras hästar men även då vinner han, vilket ger honom ett ökat självförtroende. Hela khalkastammen är mållös av hans prestationer och anser Huor vara en enastående hästkarl.

Dessa två mildare mognadsprov klarar Huor således med bravur, han är bättre än de flesta andra männen. Österlund påpekar att ”Flickor som i kraft av sin förklädnad framställs som osannolikt maskulina innesluter ibland i detta maskulinitetsutövande ett utnyttjande av karnevalens subversiva ögonblick. Dessa blottar ur ett könsideologiskt perspektiv könstillhörigheten som konstruerad, och signalerar därmed att könsordningen kan rubbas”.¹²⁰ Huor deltar sålunda i ett skildrande av maskulinitet då han genomför de mindre mandomsproven, även om han inte medvetet tänker på det. Detta skildrande förmedlar till läsaren att kön är performativt. Brottningslekarna undviker Huor dock så länge han kan, av oro för att bli avslöjad, tills hans vänner börjar reta honom. Då inser Huor att han som man inte kan tillåta sådant prat. Med oro i magen går han med på en match, som han till sist vinner genom att vara strategisk och snabb. Huor överraskar sig själv och känner en förundran över det han kan göra: ”Han hade aldrig rört sig så fort förut. Det var inte naturligt.” (A: 222). Denna seger leder till flera matcher, som Huor vinner ungefär lika många gånger som han förlorar och ingen verkar tycka det är något konstigt. Efteråt klappar vännen Buka honom på axeln och konstaterar: ”Snabb som en kimmink är du! Men bättre hästkarl än brottare.” (A: 223). Förklädnadsmotivet tydliggör här hur könsblind Huors omgivning är. I likhet med materialet i Österlunds analys¹²¹ är det ingen som anar att en flicka döljer sig bakom hästkarlen Huor, vilket redan utmärks med det könsspecifika tillägget ”karl”.

Förväxlingen, en del av draget Österlund kallar ”förvandling, förväxling, förhandling”,¹²² fortsätter med att Huor smälter in allt bättre, eftersom han anpassar sig. ”Huur fann att det inte längre var svårt för honom att passa in, och han skämtade med sina vänner som han alltid gjort.” (A: 225). Huor dricker kumis, en alkoholhaltig mjölkdryck, som Anaché tidigare rynkat på näsan åt och kallat äcklig. Han slår dank och snackar bort tiden med sina vänner, innan de alla

¹¹⁹ Österlund 2005, s. 128.

¹²⁰ Österlund 2005, s. 213.

¹²¹ Österlund 2005, s. 214.

¹²² Österlund 2005, s. 128.

sedan lägger sig och dåsar i värmen. Detta är en nyvunnen frihet, att kunna bestämma över sin egen tid. Som flicka hade Anaché förväntats hjälpa till i hemmet, utan något att säga till om. Den enda maskulina aktivitet Huor verkligen undviker att delta i är då de andra unga männen går till lägret och letar efter unga kvinnor, för att ”jaga dem och försöka ta dem på bröstet, eller komma med råa förslag.” (A: 226). Han ogillar definitivt pojkarnas sätt att trakassera flickorna. Vid sådana tillfällen drar Huor sig undan och utan att säga emot de andra männen, eftersom ett ifrågasättande skulle kunna väcka misstankar.

Det förekommer även stunder då Huor kämpar mot sig själv för att behålla sin persona och förklädnaden. En inre strid uppstår då Huor och Kajake återfår trolovningsgåvan som var tänkt till en annan rouks dotter, eftersom trolovningen hävts. Bland gåvorna finns en stor mängd olika smycken och vackra, dyrbara föremål:

Något väcktes inom honom. Han ville pryda sig med de vackra silversmyckena, tynga sitt hår med pärlor och spegla sig i den lilla spegeln. Han lade hastigt allt tillbaka i påsar och säckar och knöt om dem hårt. Sedan virade han in sig i sin sovfilt och låg länge sömlös. (A: 228)

Det är uppenbart att längtan efter att smycka sig skaver i Huor, speciellt eftersom det i analysens förra del konstateras att Anaché som flicka upprepade gånger uttrycker förtjusning över smycken. Härigenom påvisas hur maskulinitet är neutralt eller eftersträvansvärt även för flickor medan femininitet för pojkar är stigmatiserande, vilket överensstämmer med materialet i Österlunds analys.¹²³ I detta skede måste Huor ta avstånd från allt det vackra och begrava sitt begär, då det inte passar hans persona, annars finns det risk för att han avslöjar sin förklädnad.

Efter att Huor tvingats till giftermål med Nansal, trots upprepade flyktförsök (A: 236, 246), fortfar han att växa i sin roll och utvecklas men nu i egenskap av man istället för pojke. I sin nya stam liachi får Huor hjälp av sin svärfar Targen lära sig nya manliga uppgifter som att tillverka fiskekrokar, tvätta linor av fårsenor, fiska och plocka musslor (A: 251). Han är inte särskilt bra på att fiska men detta visar sig inte vara till nackdel för hans persona, istället verkar stammens män anse det positivt att nykomlingen inte utmärker sig i just detta (A: 251). Att vara övermaskulin och bra på precis allting hade inte setts med blida ögon, det hade till och med varit suspekt. Genom att misslyckas på vissa plan lyckas Huor således visa upp en trovärdig maskulinitet. Huors relation till Targen är en helt annan än den till Kajake. Svärfadern är stolt över sin nya familjemedlem och uppträder väldigt varmt gentemot Huor, som inser att han håller av Targen och uppskattar de mjukare värderingarna som framträder (A: 252). Med detta

¹²³ Österlund 2005, s. 162.

påvisas det att det finns alternativ till den patriarkala kultur som råder i samhället. Targen behandlar nämligen sin hustru med respekt och Nansal med ömhet (A: 265), vilket Huor ser som gott beteende. Den enda som verkar misstänksam mot Huor, och därmed hans persona, är Nansals mor Laisal, på grund av att Huor visade brist på glädje under bröllopet. Laisal bestämmer sig dock för att inte döma sin svärson genast, då Huor verkar både hjälpsam och snäll mot Nansal (A: 253). Huor inser att hans roll i stammen ännu är rätt obetydlig, så under rådslaget gällande höstens jakt håller han sig i skymundan och säger inte högt det han tänker (A: 267, 269).

Det är inte bara friheten att rå över sin egen tid, att få rida och brottas eller jaga och fiska som Huor upptäcker att han nu har tillgång till. En annan ny möjlighet för honom är ett kärleksliv som inte medför allt det negativa som ett förhållande eller äktenskap hade inneburit för Anaché som flicka. Huor märker tidigt i sin förklädnad att det finns en klar heterosexuell förväntan, både från samhället (A: 226, 246) och från enskilda individer (A: 246). Traditionellt har förklädnadsmotivet möjliggjort en sorts trygg form av umgänge mellan den förklädda och den älskade. Detta drag i Österlunds modell kallar hon för könsöverskridandets erotik, då det heterosexuella begäret grumlats av ett triangulärt begär och till synes utmanar heterosexualiteten. Istället bekräftas den heterosexuella normen då förklädnaden faller.¹²⁴ I Anachés fall tar könsöverskridandets erotik en vändning bort från den klassiska intrigen. Anaché som Huor blir nämligen inte kär i en man, vilket vore den mönstergilla handlingen, utan i en annan kvinna: flickan Nansal som han blir tvungen att gifta sig med. Vid trolovningen får Huor se Nansal för första gången och hinner tänka: ”Hon var egentligen riktigt söt.” (A: 234). Detta är vad Mia Franck kallar för ett heteronormativt avbrott, att sexualiteten konstrueras med andra preferenser än normaliserade och förgivettagna pojke-flicka-relationer.¹²⁵ Franck menar att ett sådant normbrott nödvändigtvis behöver hemlighållas och då strävar karaktärerna efter att uppvisa det idealiserade sexuella beteendet, alltså heterosexualitet. För Huor går detta hand i hand med förklädnaden som han håller hemlig, som pojke förväntas han vara attraherad av flickor och kan och bör därför imitera normen. Ett avvikande beteende skulle kunna avslöja förklädnaden.

Huors och Nansals kärlekshistoria börjar en tid efter bröllopet och inleds med en ömsesidig förståelse, då Anaché som Huor tar avstånd från de misogynna kommentarer som fadern Kajake

¹²⁴ Österlund 2005, s. 128.

¹²⁵ Franck 2009, s. 206.

kommer med under en diskussion i gerret. Efter samtalet med Kajake gör Huor det klart för Nansal att han inte delar sin faders åsikter och Nansal instämmer att hon redan märkt det: ”Och du är också mycket olik din far, make.” (A: 254). Detta avslöjar protagonistens värderingar, Huor stöder sig i detta skede inte på det patriarkala synsättet. Franck menar att ett barns ilska mot sin förälder handlar om barnets behov av att frigöra sig själv.¹²⁶ Liknande tankar förekommer hos Trites.¹²⁷ Konflikten mellan Huor och Kajake beskriver således en mognadsprocess. Även om Huor inte delar Kajakes åsikter råkar förhållandet med Nansal i kris några gånger, mest då Huors värderingar eller förflutna krockar med de förväntade normerna. Ett exempel är den första gången de beger sig ut för att jaga, även om Nansal låter falken Amichel jaga åt henne (A: 259). Då lyckas Huor av misstag förolämpa Nansal, genom att i princip kalla henne okvinnlig (A: 260). De pratar ut om saken och Huor berättar om sin relation till Anaché, som också jagade. Då förstår Nansal att Huor inte menat något ont och de blir sams igen. De skämtar och skrattar och Huor kallar henne hustru, så som ett ömhetsbevis, för första gången (A: 261). Detta tolkar jag som att Huor inte bara följer den förväntade normen utan också börjat hysa känslor för Nansal.

Sakta men säkert vågar Huor röra vid Nansal, bland annat lägger han en beskyddande arm omkring Nansals skuldror då de befinner sig i en potentiellt farlig situation (A: 262). Denna gest skulle traditionellt kunna tolkas som maskulin och kan vara ett tecken på att Huor axlat mansrollen fullt ut. Gesten är även ett tecken på mognad, att Anaché som Huor har utvecklats från ett barn till en ansvarstagande ung vuxen. Lydia Kokkola, som undersöker ungdomars köttsliga begär i *Fictions of Adolescent Carnality: Sexy sinners and delinquent deviants* (2013), hävdar att sex bedöms tillhöra ett vuxet beteende och därmed är samlag ett bevis på mognad.¹²⁸ Därför finner jag det talande att Huor, på grund av förklädnaden, avstår från sex men att han ändå väljer att visa sina sexuella känslor öppet för Nansal. Till exempel inför en jaktresa är Nansal orolig att Huor inte skall återvända och då är han djärv nog att ömt stryka Nansals kind med sin hand (A: 271). Det är dock inte bara beröringen som ökar efter hand, Huor ger Nansal ett blåstenshalsband som kärleksgåva eftersom han vet hur mycket hon önskat sig ett (A: 263-264). Detta och andra små gester, som då Nansal hastigt sticker några kakor i Huors hand innan han rider iväg (A: 265), bygger på deras romantiska förhållande. De utbyter blickar (A: 272) och tänker ofta på varandra då de inte är tillsammans (A: 284, 289, 293). Det blir tydligt att Nansal håller av Huor lika mycket som han henne då hon går och väntar på att han skall komma

¹²⁶ Franck 2009, s. 195.

¹²⁷ Trites 2000, s. 55f.

¹²⁸ Kokkola 2013, s. 103.

hem från jaktresan (A: 297), även om det är värt att påpeka att hon inte är medveten om förklädnaden och därmed inte heller reflekterar över det heteronormativa brottet. Huor, i egenskap av förklädd flicka, skulle kunna begrunda brottet mot normerna men väljer att inte göra det. Han flyr från de tankarna eftersom han då vore tvungen att erkänna sin förklädnad. Kokkola menar att icke-heterosexuella kärlekshistorier är mer öppna om identitetsfrågor än berättelser som framställer heterosexuella ungdomar, vilka ofta förvandlas till vuxna över en natt,¹²⁹ vilket verkar stämma väl överens med Huors gradvis pågående identitetsutveckling.

Då Huor väl återvänder från jaktresan är hans känslor för sin hustru mycket varma: "Nansal lade huvudet på sned och skrattade lågt. Det var det skrattet han saknat så och plötsligt ville han gå fram till henne och ta hennes ansikte mellan sina händer." (A: 299). Nansal uppskattar bestämt uppmärksamheten och komplimangerna som Huor ger: "När han tog den första tuggan hotebröd log han upp mot henne. 'Jag har saknat ditt bröd', sade han, och det värmden henne mer än elden på härden." (A: 299). Det finns också en uttalad längtan efter närhet mellan dem båda:

"Det är gott att vara hemma. Jag var rädd att snön skulle överraska oss, så länge som hemresan tog."

"Jag är glad att ha dig här, make", viskade hon, mycket tyst.

När hon sträckte ut sin hand i mörkret tog han den, för första gången, och strök henne ömt med sin tumme. Hon höll andan. Skulle han komma till henne nu? (A: 300)

Tack vare berättarrösten får vi även veta att Nansals förhoppningar om samlag åter väcks av detta ömhetsbevis, således blir det helt klart att det finns en sexuell spänning i Nansals och Huors förhållande. Huor agerar trots detta inte i enlighet med sina känslor, utan somnar med Nansals hand i sin. Därefter är förhållandet dock inte en dans på rosor, Nansal börjar lägga märke till spänningarna i Huor och att hans personlighet förändrats. Hon upptäcker att han är mer krävande och mer aggressiv än förut (A: 301). Att deras förhållande sedan kommer till en potentiell brytningspunkt då Huor håller ut hett te över Nansals ansikte (A: 308) är föga förvånande. Händelsen reds dock ut först i analysens följande del.

Den ovannämnda jaktresan blir det stora mandomspövet för Anaché som Huor. Det blir en svår resa tillsammans med stammens alla män (A: 267). De måste rida långt bort för att jaga stora villebråd, så de kan överleva den kommande vintern. Under ritten stör det Huor att männen tafatt vägrar tillreda varm mat, trots att de har eldar, och tänker för sig själv på några matlagningsknep (A: 274). Detta tolkar jag som kritik av en mycket negativ sida utav den

¹²⁹ Kokkola 2013, s. 96.

maskulina normen. Alice Curry påpekar att en dualistisk konstruktion av kön kretsar kring en bestämd uppsättning av karaktärsdrag, könsspecifika beteenden och identiteter. I text fungerar denna radikala polarisering som en manifestation av ohållbara könade förhållanden.¹³⁰ Att männen inte tillreder mat åt sig fastän de är hungriga synliggör att detta maskulina beteende inte är hållbart och att det är en norm i behov av förändring. Österlund anmärker att den förklädda flickans agerande över lag blottar sprickor i maskulinitetskonstruktionen hos manliga personer i texterna.¹³¹ Huor vågar dock inte sticka ut genom att laga mat eller ens koka te, så han låter bli för att smälta in och vara en av männen (A: 273). Huor väljer alltså Mallans begrepp tystnad som metod för att fortsätta överleva¹³² då han väljer att hålla sin kunskap om matlagning hemlig. Snart börjar en vänskap gro mellan Huor och en av de andra unga männen, Nouarek (A: 274). De jagar ihop och på kvällarna spelar de pinnspelet suame, skrattande och skämtande (A: 275-276).

Alla män i sällskapet uppskattar däremot inte att Huor hörs och syns allt mer. Angakoken Yurok gillar inte att Huor offerar till båda gudarna. Då Huor en kväll försägar sig om att andarna är nära, och därmed gör anspråk på större makt, reagerar Yurok kraftigt och ger honom en åthutning (A: 277-278). Yurok, i sin strävan efter allt större auktoritet, uppfattar Huors yttrande som ett hot mot hans makt. Yurok gör sitt bästa för att förnedra Huor och lägger hans namn på minnet. Incidenten slätas över och senare får Huor ansvaret för att leda ett av de tre jaktlagen. Hela första dagen går de utan byte och det grämer Huor:

Han hade glatt sig mer än han själv förstått åt att få leda en grupp jägare. Få visa dem vad han kunde. Vara en av dem. Alla de färdigheter hans syster Anaché som barn inte fått visa att hon besatt var nu sådana som han, Huor, fick uppskattning och beundran för. (A: 283)

Citatet gör det klart att förklädnaden inte längre enbart är för att övertyga, att överleva, utan rollen har blivit en del av Huors identitet. Detta är vad Österlund kallar för en internalisering av pojkskapet¹³³ och innebär att den förklädda flickan förlorar sin flicktillhörighet för att istället börja betrakta sig ur ett maskulint perspektiv. Längtan efter att känna samhörighet handlar om mer än sökandet efter acceptans. Denna längtan får Huor att ta risken att prata med andarna, då dagarna går utan att de får något byte. Önskan att bevisa sin manlighet blir således större än rädslan för att bli avslöjad och han tillåter sig att använda den kunskap han erhållit som Anaché. Böner till andarna får djuren att visa sig (A: 285). Huors jaktlag är det första som nedlägger

¹³⁰ Curry 2013, s. 77.

¹³¹ Österlund 2005, s. 228.

¹³² Mallan 2015, s. 37.

¹³³ Österlund 2005, s. 226.

det stora viltet vapié och för detta vinner han mycket uppmärksamhet och ära (A: 288). Stolt och nöjd över bedriften känner Huor sig sannerligen som en av männen (A: 290). Därmed växer hans makt och han erfar en upphöjning, helt i enlighet med Trites påstående om att protagonisten måste konfronteras med olika grader av makt för att utvecklas.¹³⁴ Det enda som rubbar Huors sinnesro är att han om natten drömmer om att anden Murnel anklagar honom för att ha glömt vem han är (A: 289).

Med ökad makt och synlighet kommer även besvär. Litteraturvetaren Torbjörn Forslid delar upp maskulinitet i kategorierna hegemonisk, delaktig och underordnad manlighet.¹³⁵ Den hegemoniska överordningen kräver sitt motstycke i underordningen, oftast genom det motsatta könet men även genom att vissa män underordnas. Från att tidigare ha varit tyst och underordnad blir Huors kliv in i överordningen krävande. Ju djupare Huor sjunker i sin identitet, desto svårare blir det för honom att hålla fast vid sin själsfrid. Han har dispyter med Yurok angående deras omedelbara hemresa (A: 291) och då roukens häst blir skadad under ritten hem minns Huor kvinnokunskap, sådant han som man inte borde veta (A: 294). Hans agerande räddar hästens liv men samtidigt väcker det kraftiga reaktioner bland männen:

Det fanns också några få som tyckte att broder Huor nu visat sig än nyttigare för stammen. Dit hörde Nouarek, som glädde sig åt att kunna kalla en så duglig man för sin vän.

Men än fler var det som fann det olustigt att en vanlig liachiman hade sådana förmågor. Han verkade kunna tala med andarna, han hade tur i allt han företog sig och nu kunde han även hela. Helandet av små sår och krämpor var kvinnokunskap, och helandet av stora sjukdomar hörde till angakokernas uppgifter. Huor var varken kvinna eller angakok, han passade inte in någonstans och de visste inte hur de skulle förhålla sig till honom. (A: 296)

Angakok känner av detta och passar på att sprida dåliga rykten om Huor bland de av männen som redan börjat ta avstånd från honom. Då männen väl är hemma igen från jaktresan märker Nansal att hennes make genomgått en förändring. Huor är till sättet mer befallande än tidigare och han snäser otåligt åt henne, då han inte får sitt te tillräckligt snabbt (A: 301). I materialet i Österlunds analys¹³⁶ antar en av karaktärerna en pojkförklädning så stark att pojkskapet internaliseras, vilket leder till ett förträngt flickskap. I likhet med detta har Huor gått så långt in i sin antagna pojkaktighet att han internaliserat den och delvis förträngt sitt flickskap. Dock har Huor börjat bejaka delar av sitt flickskap, vilket gör att identiteten skaver i hans undermedvetna. Detta manifesteras genom att Huor visar tecken på bitterhet och blir mer inåtvänd. Han börjar tänka tankar om att han förtjänar bättre, att han är värd en hustru som inte är vanskapt med ett

¹³⁴ Trites 2000, s. x, 3.

¹³⁵ Torbjörn Forslid, *Varför män? Om manlighet i litteraturen*, Carlssons, Stockholm 2006, s. 18f.

¹³⁶ Österlund 2005, s. 232.

eldsmärke i ansiktet (A: 302). Priset Huor betalar för att upprätthålla sin förklädnad är alltså kvinnoförakt.

Kostnaden för Huors identitet gör sig snabbt påmind. I likhet med Mallans forskning synliggör Huors sätt att behandla sitt trauma hur beteendet kan få ödesdigra följder. Som tidigare konstaterats menar Mallan att hennes material visar hur en karaktär, på grund av denna mött död eller trauma, kvickt kan lära sig att ljuga för att överleva även om följderna kan göra livet outhärdligt.¹³⁷ Huor upptäcker att hemligheter och lögner, i form av förklädnad, erbjuder en metod för att överleva men samtidigt gör följderna hans liv svårt att leva. En kväll blir Huor även avundsjuk på sin vän Nouarek eftersom denne fått ett barn och detta är något han själv saknar: en son att skänka hans hem ära. Detta visar hur Huor innerst inne är medveten om sin förklädnad men vägrar erkänna sitt flickskap. Samtidigt tyder barnlösheten på att Huor är underordnad Nouarek, enligt den hegemoniska maskuliniteten som styr deras samhälle och detta hotar den makt Huor har erhållit. Följden blir att hans persona tär på honom och han försöker dränka tanken på barn med alkohol (A: 303). Därefter hamnar Huor i ett gräl med angakoken Yurok då han högt ifrågasätter vilken av gudarna de borde offra till. Deras redan ansträngda relation får angakok att förolämpa Huor grovt genom att ifrågasätta hans manlighet: ”Eller kanske du inte är man nog för uppgiften?” (A: 304). Detta degraderar Huors maskulinitet ytterligare. Många av männen skrattar med Yurok och Huor känner både vrede och rädsla. Medan Huors identitet börjar rämna försöker han övertyga sig själv att han inte är annorlunda, han är precis som de andra männen (A: 305). Huor flyr fältet och beger sig hem i ilska: ”Jag är en av dem. Jag böjer inte nacken för någon kvinna. Jag är Huor!” (A: 306).

Huors oväntade hemkomst innebär att ingen är vaken och det inte finns något te att dricka. I sin panik griper Huor frenetiskt efter alla potentiella trådar som bekräftar hans maskulinitet och då landar han i det patriarkala, misogynna mönster han vuxit upp med. Enligt Hourihan ingår det även i det manliga heroismen att upprätthålla en förtryckande syn på kvinnor.¹³⁸ Således agerar den internaliserade Huor helt enligt den manliga hjältens roll då han gormande befäller Nansal att göra te åt honom, medan rädslan kryper omkring i hans kropp. ”Han var en man, inget fruntimmer. Skräcken för att någon skulle tro något annat gnagde på hans hjärta. Den måste ut.” (A: 307). Och ut kommer den. Huor ger rädslan utlopp genom att förnedra Nansal, klaga på henne som hustru, och till sist tar han skålen med skållhett te och håller drycken över hennes läppar och haka (A: 308). Som tidigare konstaterats hävdar Franck att pojkar som slår både

¹³⁷ Mallan 2015, s. 37.

¹³⁸ Hourihan 1997, s. 45.

synliggör vilka sätt att agera som är förhandlingsbara och motsvarar heteronormativitet.¹³⁹ Även om Huor inte slår Nansal är hans agerande fysisk misshandel, vilket åskådliggör att han i stunden anammat en destruktiv heteronormativ mansroll fullt ut och är förblindad av sin inre identitetsstrid. Sekunden efter inser Huor vad han gjort, hur han själv upprepat sin faders våldsamma beteendemönster från barndomen, och illamåendet sköljer över honom. Huor stapplar ut ur tältet och kräks, upprepade gånger, medan han minns alla tillfällen Kajake slagit och sparkat sina familjemedlemmar (A: 308). Detta brutala uppvaknande tvingar Huor att ta ställning till det som hänt, vilket stämmer överens med materialet i Francks forskning.¹⁴⁰ Då kräkningarna minskar tar Huor till flykten, ut i naturen, för att dämpa ångesten. Ändå vill han inte vara ensam. Längtan efter modern blir alldeles för stor och Huor kan inte längre förneka minnena av det som hände i snöstormen. I sorgen återuppstår Anaché:

”Jag är Anaché”, viskade han mot stäppens frusna hud. ”Jag är Anaché, Huors syster, dotter till Maché.”

Hon satte sig upp. ”Hör ni mig! Jag är Anaché!” (A: 309)

Anaché gråter ut då hon till sist släpper taget om Huor, ty genom att erkänna för sig själv vem hon är så erkänner hon samtidigt att Huor och Maché verkligen är borta för alltid. Här bryter Anaché sin förklädnad och träder tillfälligt ur rollen som Huor men än så länge är hon den enda som vet om sanningen.

Jag har här frågat mig hur Anaché som Huor använder sig av sin förklädnad och hur förklädnaden påverkar Huors utveckling. Det är märkbart hur han använder sig av tekniker som tystnad och hemlighållande samt imiterar männen omkring sig. Att förklädnaden godkänns och Huor accepteras i samhället möjliggör hans utveckling. Huor börjar trivas i sin maskulina roll och mognar. Han blir mer självsäker och utåtagerande som man. Förklädnaden öppnar upp för frihet, kärlek och fysiska aktiviteter, så som jakt. Dock har maskuliniteten en mörk sida, till sist blir priset för friheten för högt och Huor erkänner för sig själv att han fortfarande är Anaché.

3.3 Frigjord Tummo – att våga vara sig själv

Anaché har alltså kommit till insikten att hon inte klarar av att upprätthålla sin roll som Huor, eftersom den kräver att hon agerar enligt värderingar som hon inte delar och att den får henne att må psykiskt dåligt. I detta avsnitt av analysen vill jag undersöka hur Anaché fortsätter att

¹³⁹ Franck 2009, s. 83.

¹⁴⁰ Franck 2009, s. 85.

utvecklas. Hur hon söker efter en egen identitet, förhandlar om könsmakt och vidareutvecklar den könsöverskridande erotiken. Demaskeras hon eller fortsätter hon att leva i förklädnad? Är förklädnadsmotivet i *Anaché: Myter från akkade* subversivt eller affirmativt?

I detta skede sätter Turtschaninoff sin protagonist i en svår sits: antingen måste Anaché tvinga sig att fortsätta spela rollen som Huor eller så är hon tvungen att berätta sanningen om sin förklädnad och sedan anamma kvinnorollen igen. Ingetdera alternativet är lätt att bemöta men ändå flyr Anaché inte undan sitt ansvar utan bestämmer sig för att ta konsekvenserna av sitt agerande. Detta är i sig ett tecken på ökad mognad och tyder på att Anaché håller på att bli en ung vuxen. Anaché återvänder till tältet, fortfarande klädd som Huor, och sänder iväg sin far men undviker att möta Nansals blickar (A: 311). Sedan går hon till bäcken och tvättar bort settutecknen i ansiktet. Det är svårt att inte se det symboliska i faktumet att Anaché tvättar av sig det yttersta tecknet på maskulinitet. Istället ritar hon kvinnotecknen i sitt ansikte, går in i tältet och då hon satt sig ner avslöjar hon sin förklädnad för sin hustru:

Anaché tog av sig jackan och löste upp banden på sin skjorta. Hon drog den över huvudet och satt sedan stilla. Nansal blev först mycket blek, sedan steg färgen i hennes ansikte och fick eldsmärket att blossa.

”Vem är du?” frågade hon, och den vanligtvis så starka rösten var knappt hörbar.

”Jag är Anaché, Huors syster. Kajakes och Machés dotter. Det var Huor som omkom i snöstormen, inte jag.” (A: 311-312)

Detta är, enligt Anachés egen utsago, det svåraste hon någonsin gjort men för Turtschaninoffs protagonist vore det inte ett alternativ att leva med lögnen efter att hon erkänt för sig själv vem hon är. Således inleder Anaché en förhandling om identitet, vilket är ett av dragen i förklädnadsmodellen. Österlund menar att berättelsens kärnhändelser är de förvandlingar, förväxlingar och förhandlingar som är förknippade med könsmakt.¹⁴¹ Anaché ber Nansal om förlåtelse: ”För att jag bedragit dig, för att jag ... gjorde dig illa.” (A: 312) Nansal lämnar tältet med tunga rörelser och Anaché befärar att hon nu är avslöjad inför hela stammen, att exil eller död väntar henne. Den makt Anaché som Huor erhållit av samhället i egenskap av man kan lika lätt tas ifrån henne som kvinna.¹⁴² Detta gör Anaché maktlös för stunden.

I väntan på att bli bortkörd från stammen offrar Anaché till den kvinnliga tvillingguden och för en kort sekund får hon ett omen att gudinnan accepterar hennes bön (A: 313). Genom detta återknyter protagonisten till de feminina värderingarna och kvinnliga traditionerna. Då Anaché

¹⁴¹ Österlund 2005, s. 128.

¹⁴² Trites 2000, s. 3.

hör hovslagen från en enda ryttare går hon sitt öde till mötes, beredd att fördrivas: ”Hon skulle möta sin dom ute, under den höga himlen, under stjärnorna.” (A: 315).

Dock är det inte en av patriarkatets figurer som kommer ridande, utan Nansal som återvänder. De ser på varandra länge under tystnad. Nansal bryter den sedan och visar genom sitt agerande att hon valt sida. Hon tänker stanna med Anaché, trots att hon vet sanningen:

”En förskjuten akkadekvinna är ingenting värd”, sade Nansal. Hennes röst darrade. ”Alla vet detta. En hustrus plats är hos sin make.”

”Jag är ingen man!” protesterade Anaché.

”Du är min make. Jag följer dig dit du går.” (A: 316)

Anaché är omskakad av Nansals beslut och det faktum att hon inte avslöjat förklädningen för någon annan. Franck påstår att karaktärer i denna situation förutsätts förhålla sig till våldet genom försoning, detta eftersom det banar väg för en romans.¹⁴³ De går in i tältet och inleder förhandlingen om vilken roll de båda skall ha i detta förändrade förhållande. Denna dialog synliggör processerna och produktionen av könsskillnader, i enlighet med Currys ekofeministiska läsning.¹⁴⁴ Tillika är förhandlingen om könsroller en strategi för den förklädda att kringgå en total tillbakagång till den ursprungliga ordningen. Österlund menar att utan dylika strategier kräver förklädnadsromanen en återanpassning, eftersom förklädnadsromanen följer karnevalens mönster.¹⁴⁵ Anaché försöker delta i hushållsarbetet men Nansal säger till på skarpen:

”Det där är kvinnoysslor.”

”Men – ”

”Så länge vi bor i samma gerr är det där min uppgift.” Hon tog grytan av Anaché och försvann ut ur gerret. När hon återvände kokade hon tegelte och lät inte Anaché hjälpa till.
(A: 317)

Även om de till synes antar samma könsroller som tidigare, då Anaché på grund av sin maskulina roll inte får utföra hushållsarbete, är könsmakten omförhandlad. Det är Nansal, i sin feminina roll som hustru, som bestämmer hur de skall göra medan Anaché, i sin maskulina roll som make, finner sig i att följa Nansals order. Således bryter de mot normerna.

Under deras diskussion och förhandling anknyter Anaché starkt till kvinnohistorien och blir en berättande flicka, i likhet med flickor i Österlunds analys.¹⁴⁶ Då Nansal vill försöka förstå varför

¹⁴³ Franck 2009, s. 83.

¹⁴⁴ Curry 2013, s. 1.

¹⁴⁵ Österlund 2005, s. 270.

¹⁴⁶ Österlund 2005, s. 184.

Anaché agerat som hon gjort ger Nansal Anaché chansen att få berätta fram sig själv: ”Hennes berättelse var inte bara till för Nansal nu, den var till för henne själv.” (A: 318). Franck hävdar att avbrott i vänskapen i ungdomsromaner vanligen innebär att då problemen väl retts ut har vänskapsbandet förstärkts: ”Då flickorna löser sin konflikt har de fått insikt i hur den andra reagerar och trots motsättningar kan de lita på varandra”.¹⁴⁷ Då Anaché berättat klart reser de bastutältet och badar. Att Anaché denna gång inte skyr att titta på sin kropp bekräftar att hon är bekväm i sig själv:

”De satt där tillsammans, Nansal och hon, och hon såg på den andras kropp och på sin egen. Hon lät fingrarna glida över sina lår armar, bröst, mage. Hon kände på sitt korta manshår och på sina lätt rundade höfter. Hon såg svetten bryta fram på Nansals överläpp och bröst, hur den glittrande rann ner längs hennes ljus läderfärgade hud.” (A: 319)

Därmed är den temporära flykten från den växande kvinnokroppen avslutad.

I citatet ovan märks också att Anaché inte bara tittar på sig själv utan att hon betraktar Nansal, med mer än en vänskaplig blick. Då de klär på sig efter bastubadet inser Anaché hur hon nu, i egenskap av kvinna, är förhindrad att agera på det begär efter beröring hon känner: ”Hon hade velat sträcka fram en hand och känna på den där huden, stryka henne över kinden med det röda märket. För några dagar sedan hade hon kunnat göra det. Nu vågade hon inte.” (A: 319). Det finns alltså en förförståelse för vad som är acceptabelt, i likhet med materialet i Francks analys.¹⁴⁸ Detta är raka motsatsen till det förväntade resultatet av aspekten könsöverskridandets erotik i förklädnadsmodellen, där Österlund menar att den förkläddas begär i slutändan bekräftar heterosexualitet då förklädnaden faller.¹⁴⁹ Eftersom Anaché under sin förklädnad känt begär för en annan kvinna och inte en man, som de flesta förklädda flickor i Österlunds analys, upplever hon nu situationen som besvärlig. Dock finner Anaché tröst i att Nansal fortsätter umgås med henne och att de tillsammans kommer fram till hur de skall gå vidare med sina liv:

”Du är min make. Jag är din hustru. I mina ögon kommer det alltid att vara så. Om du överger mig är jag ingen.”

”Vi skall alltså leva som förut?”

”Ja. Det är min önskan.”

Anaché vände sig ut mot floden igen. Hon tänkte på vad det kostat henne att vara Huor. Och vad det givit henne.

”Inte helt som förut. När vi är ensamma måste jag få vara Anaché. Jag kan inte bli Huor helt och fullt längre. Om jag inte får vara Anaché kan – kan detsamma hända igen som hände den där kvällen.” (A: 320-321)

¹⁴⁷ Franck 2009, s. 256.

¹⁴⁸ Franck 2009, s. 268.

¹⁴⁹ Österlund 2005, s. 128.

Således tvingar Anaché sig att axla rollen som Huor igen då Kajake återvänder till deras tält: ”Nu var hon inte längre Huor. Nu måste hon spela honom.” (A: 321). Anaché är orolig att Kajake ska genomskåda henne men allt går väl och hon inser att: ”Han visste ju. Han visste ju hela tiden.” (A: 322). Rollen skaver och känns obekvämt men tack vare stunderna då Anaché och Nansal får vara ensamma så orkar Anaché upprätthålla fasaden.

Anachés och Nansals relation fortsätter att växa med tiden; besöket och hotet från angakoken Yurok för dem bara närmare varandra (A: 326). Anaché börjar lära ut av sin kunskap till Nansal, vilket får Kajake att protestera men Anaché konfronterar honom: ”Far, om inte jag hade sådan kunskap jag inte borde ha skulle varken du eller jag vara vid liv idag. Nansal skall få lära sig precis allt jag kan.” (A: 328). Trites hävdar att föräldrar i ungdomsromanen främst ger upphov till konflikt¹⁵⁰ och att barnet behöver frigöra sig, antingen genom en revolt mot den faktiska föräldern eller mot en ställföreträdare.¹⁵¹ I denna konfrontation tar Anaché makten av sin far, eftersom hon insett att han är ”[e]n förvirrad svag gammal man.”

Stärkt av att ha mentalt dräpt sin fader är protagonisten redo att utföra sitt eldprov. För Anaché dyker provet upp i form av en andlig attack från Yurok. Visserligen har Anaché som Huor klarat av de mandomsprov som krävts av henne som man men detta blir ett mognadsprov för henne som människa. Anaché är skyddad mot andarnas anfall tack vare tatueringarna hennes mor Maché gjort på fotsulorna men Nansal är oskyddad och sjunker ner i en rasande feber (A: 329). Denna maktlöshet är ett vanligt drag i ungdomslitteraturen, vilket tvingar karaktären att hantera det faktum att hierarkin placerar dem på botten.¹⁵² Anaché försöker ta hand om Nansal men förstår efter några dygn att febern bara blir värre (A: 332) så hon förbereder sig och försätter sig sedan i en form av trans som för henne in i andevärlden (A: 333). Anaché är rädd för det hotfulla mörkret hon möter men rädslan att förlora Nansal är större så hon beger sig in i mörkret:

Hennes puls steg men hon fortfor att andas, och tog ett långsamt steg, och ett till, och tänkte inga tankar. Hon kämpade inte emot men gav inte heller efter.

Till slut nådde hon bergets vägg men stannade inte utan tog ett steg, och så ett till, och höll fast vid vetskapen om att det finns många verkligheter och att den hon såg med sina ögon bara var en av många. Berget slet av henne hud och hår tills hon bara var muskler och ande. (A: 334)

Väl inuti berget finner Anaché en eldomsluten Nansal, bakom ”en vägg av is av en manslängds tjocklek.” (A: 334). Sinnebilden av hur Anaché tänder en låga i sitt inre och matar elden tills den är så stor att den smälter den manslängdstjocka isen (A: 335) torde göra tydligt en

¹⁵⁰ Trites 2000, s. 55.

¹⁵¹ Trites 2000, s. 56.

¹⁵² Österlund 2005, s. 29.

maskulinitetskritik för den som läser genom en feministisk lins. Väl igenom isväggen stannar Anaché inte: ”utan lät sin eld vräka sig mot elden som höll Nansal fången, och det var en stark eld och hon kände den bränna sig, men nu lät hon sina känslor sippra in igen och främst av dem var kärleken till Nansal.” (A: 336). Styrkt av sina känslor passerar Anaché genom elden, lyfter upp Nansal i sin famn och bär henne tillbaka genom berget. Ansträngningen tär på Anaché och till sist, då de är i trygghet, sjunker hon ihop av utmattning:

Varje andetag var en kamp. Runt henne skockades andarna. Hon orkade inte hålla ögonen öppna men hon hörde dem viska.

”Tummo”, viskade kören av röster. ”Mankvinnan. Tummo skall mankvinnan heta.” Hon sjönk ner på knä på stäppen, för trött för att orka röra sig. Nu slog hennes hjärta ett enda slag för varje andetag hon tog.

”Angakok”, susade rösterna kring henne. ”Tummo angakok.”

Sedan hörde och såg hon ingenting. (A: 336)

Anaché klarar av sitt mognadsprov och andarna ger henne ett nytt namn: Tummo. Jag uppfattar namnet som relativt könsneutralt. Författaren fortsätter dock för det mesta att benämna sin protagonist som Anaché och använder pronomenet ”hon”, därför ämnar jag använda detsamma. Valet av pronomenet ”hon” i romanen kan implicera ett starkt kvinnligt inslag i den dubbla könsidentiteten och att det är en syntes av båda könen samt andlighet. Anaché får inte bara ett nytt namn, hon erhåller även en ny titel: angakok. I och med mognadsprovet har Anaché bevisat att hon är en människa som kan se världen ur både maskulint, feminint samt andligt perspektiv. Detta är ett enormt kliv framåt i hennes utveckling och formar i högsta grad hennes identitet, exempelvis börjar hon måla settutecken på ena kinden och sulatecken på den andra (A: 341).

Medan Anaché återhämtar sig från sitt krävande mognadsprov växer kärleken sig allt starkare mellan henne och Nansal. Först rör de bara försiktigt vid varandra men snart fattar Anaché Nansals hand och Nansal ”flätade in sina fingrar i Anachés och satt tyst en lång stund.” (A: 341). Trites hävdar att ”Nonheterosexual teen romances employ a different set of ideologies that are meant to empower queer teenagers”.¹⁵³ Kärleken mellan Anaché och Nansal stärker Anaché i högsta grad, exempelvis vågar Anaché skratta fritt. Det är något hon inte kunnat tidigare, inte ens som barn då hon behövde dämpa sig i faderns närvaro. Det mönster som vanligtvis framträder i förklädnadsromaner innebär att förklädnaden möjliggör flickfrigörelse.¹⁵⁴ I Anachés fall sker dock en överträdelse: frigörelsen är inte en del av förklädnaden utan istället är förklädnaden en del av hennes frigörelse. Ur ett feministiskt perspektiv är detta ett bejakande av de feministiska värderingarna. Anaché upplever hur hon

¹⁵³ Trites 2000, s. 102.

¹⁵⁴ Österlund 2005, s. 252.

sannerligen är frigjord: ”Nu fanns det ingen som hindrade henne från att uttrycka glädje eller sorg eller ilska. Alla hennes känslor var hennes egna att göra med som hon ville. Hon hade aldrig känt sig så fri.” (A: 343). Samtidigt börjar Anaché och Nansal utbyta blickar, de ser och blir sedda av varandra. Denna bekräftelse av bådas känslor i kombination med känslan av sann frihet leder en kväll till att Anaché vågar röra vid Nansal och sedan kyssa henne:

Hon tryckte sina läppar mot Nansals. De var mjuka och varma och särade sig långsamt. Nansal gav ifrån sig ett litet läte, knappt hörbart, och lyfte en hand och lade den kring Anachés nacke. Hon drog henne till sig och vägrade släppa taget.

Den natten kom Anaché till Nansal som en man kommer till sin hustru, som en älskande till sin utvalda. (A: 345)

Denna akt bryter fullständigt mot draget könsöverskridandets erotik, eftersom den definitivt ifrågasätter heterosexualiteten. Detta till skillnad från den enda kyssen två flickor emellan i materialet som Österlunds analyserat.¹⁵⁵ Istället blir akten ett heteronormativt brott. Franck menar att performativt kön och sexualitet i litteratur medför möjligheten till förändring och motstånd.¹⁵⁶ Att Anaché och Nansal har sex är således även en passage till ökad insikt för dem båda. Enligt Nikolajeva är sexualitet i litteraturen en definitiv avfärd från den oskuldsfulla tillvaron och betecknar därmed inträdet till vuxenlivet¹⁵⁷ samtidigt som den sexuella akten är en nödvändig etapp i initiationen från barn till vuxen.¹⁵⁸

Strax efter Anachés fullständiga inträde i vuxenvärlden kallas alla akkadestammar till stormöte. Anaché väljer att anta rollen som Huor igen och rider med settutecken på bägge kinderna: ”Det bekymrade inte henne längre att hon måste spela en roll. Hon var villig att göra vad som helst för att få vara tillsammans med Nansal.” (A: 345). Franck påpekar att inom kategorin heteronormativa avbrott använder sig karaktärerna av tystnad som avsiktlig taktik för att passa in.¹⁵⁹ Anaché väljer tystnaden för att hemlighålla normbrottet. Hon är här bekväm med att spela Huor då hon till fullo är medveten om att det är en roll, att kön är performativt. Under ritten till stormötet får Anaché syn på angakoken Yurok, rider fram till honom och ger honom en gliring inför andra stammedlemmar (A: 346). Denna konfrontation gör Yurok rasande men han vågar inte säga det han vill eftersom de andra i stammen lyssnar. Anaché gör klart att hon nu ansvarar för att inget illvilligt längre har tillträde till hennes hem och rider iväg från angakok. Den styrka och makt som Anaché uppvisar är dock temporär. I likhet med Österlunds analys¹⁶⁰ har denna

¹⁵⁵ Österlund 2005, s. 235.

¹⁵⁶ Franck 2009, s. 204f.

¹⁵⁷ Nikolajeva 2000, s. 263.

¹⁵⁸ Nikolajeva 2000, s. 129.

¹⁵⁹ Franck 2009, s. 206.

¹⁶⁰ Österlund 2005, s. 223.

maktomkastning senare ett högt pris. I stormöteslägret får Anaché ett varsel om att en storm, ännu värre än snöstormen hon genomlevde i grottan, kommer att bryta ut om ingen lyckas blidka deras gudinna (A: 348-349). Anaché tar sig till sin häst Jouake och han galopperar iväg med henne, utan att lyda hennes kommandon (A: 350). Jouake stannar uppe på en hög kulle och där möter Anaché gudinnan Axeki, som visar orsaken till hennes vrede för Anaché. En mycket ung flicka, Beche, som vigts åt gudinnan för att blidka henne då angakoken Yurok vägrade utföra kvinnornas mognadsrit sula, våldtogs av Yurok. Till följd av det begick Beche självmord (A: 351-352). Att vara vigd åt gudinnan placerade Beche utom heteronormativiteten, eftersom ingen man någonsin skulle få röra henne. Således blir det här tydligt för såväl Anaché som för läsaren att Yurok är beredd att begå avskyvärda våldsakter för att behålla sin makt och den samhällsordning han står för.

Anaché svär åt gudinnan att hon skall ställa Yurok till svars och tar därmed ställning mot den rådande kulturen. Hon beger sig tillbaka till lägret för att tala med den angakok som står högst i rang men innan hon kommer fram blir hon nerslagen och bortförd (A: 353). Detta blir berättelsens upplösning, som består av en demaskering. Enligt modellen kan den förklädda flickan, till följd av att pojkkläderna avlägsnats, välja att återanpassa sig, fortsätta sin förklädnad, erkänna en trans-identitet eller dö.¹⁶¹ Demaskeringen inleds då Anaché vaknar upp fastbunden i ett främmande tält. Där avslöjas hon av Yurok, som snittar upp hennes skjorta och därmed blottar hennes ena bröst, inför några av de andra angakokerna (A: 354). Yurok tvingar Anaché att dricka en giftig dekokt som är nära att få henne att fastna i andevärlden men tack vare de djurandar hon blivit vän med så överlever hon (A: 355-356). Då Yurok upptäcker det han trott vara omöjligt avslöjar hans gula ögon mer än bara hat, Anaché ser även rädsla i dem (A: 357). Ursinnig över att Anaché överlevt samlar Yurok hela stormötet med avsikten att avslöja henne: ”’Alla’, bet angakok av. ’Roukar, män, kvinnor, barn. Jag vill att alla skall få se detta.’ ” (A: 358). I övrigt maktlös försöker Anaché berätta sanningen åt en av angakokerna då Yurok lämnat tältet men angakoken svarar med en suck att ”[s]anningen tillhör den starkaste.” (A: 359).

Demaskeringen fortskrider då Yurok, framför alla samlade akkade, blottar Anachés överkropp igen och beskyller henne för att vara orsaken till allt det onda som skett dem:

”Detta missfoster har utgett sig för att vara man. Hon har äktat en kvinna, hon har lyssnat till männens rådslag, hon har ridit ut med oss på jakt. Allt som är förbjudet har hon gjort. Inte undra

¹⁶¹ Österlund 2005, s. 128.

på att gudarna är vreda! Inte undra på att de hopar sina straff över oss!” (A: 360-361)

Anaché ger dock svar på tal: ” ’Jag har utgett mig för att vara man, det är sant. Men det var inte av illvilja eller för att bedra någon. Och det är inte på grund av mig som gudinnan är vred.’ ” (A: 361-362). Yurok försöker tysta henne men en angakok stiger fram och påpekar att även en kvinna har rätt att få sin stämma hörd (A: 362) och då kan Anaché berätta allt. I denna stund anser jag att Anachés sanna återkomst sker.¹⁶² I likhet med karaktärerna i materialet för Österlunds analys¹⁶³ vet Anaché hur språket kan användas som maktmedel. Folket tvivlar på Anaché och Yurok anklagar henne för lögn men så stiger en kvinna fram och bekräftar att hon varit med då flickan Beche vigdes till gudinnan. En stunds tystnad råder innan kvinna efter kvinna stiger fram och ger sitt stöd. Yurok försöker förlöjliga kvinnorna men det slår fel:

”Kvinnor!” sade angakok och spottade i dammet framför sig. ”Vem tror på deras ord? Ärelösa är de allesammans. För bort dem!”

Då steg Bartan fram och ställde sig vid sin hustrus sida. ”Jag var inte där, men jag såg tecknen på min yngsta dotters ansikte. Jag tror på min hustrus ord. Hon har aldrig handlat med annat än heder.” (A: 364)

På detta vis träder även männen fram en efter en, bekräftande att de litar på kvinnornas ord och därmed också Anachés berättelse. Då tystnaden bryts är följden att samhällets kultur sätts i gungning.

Då ord står mot ord finns endast ett sätt att lösa konflikten: en tvekamp mellan Yurok och Anaché:

De satt mitt emot varandra, Anaché och angakok, nakna så som seden för en angakokutmaning påbjuder. Anaché kände ingen skam för att visa upp sin kropp trots att ingen akkadekvinna borde ses naken av män. Hon var inte Anaché nu. Hon var Tummo. (A: 366)

Samhällets normer rubbas av att Anaché är utan skam för att visa sig naken. Hennes agerande får kulturen att vackla ytterligare och rörelsen stärks av att Nansal öppet visar sitt stöd för Anaché genom att agera som en stamhövdings hustru. Hon går fram till Anaché och erbjuder henne en skål med starkt tegelte (A: 367). Åskådarna mumlar förvånat men ingen ingriper eller avbryter det högst ovanliga som händer. Sedan försätter Anaché sig i trans och går in i andevärlden för att möta Yurok där. De rider ikapp och mäter sin styrka mot varandra, innan Anaché lyckas få alla andarna att inse hur Yurok tvingat sina andar till lydnad. Detta till skillnad från Anachés andar, som av fri vilja valt att följa henne (A: 368). Med sina feminina värderingar

¹⁶² Hourihan 1997, s. 46.

¹⁶³ Österlund 2005, s. 242.

förmedlar Anaché åt andarna att de själva har makten att bryta sina kedjor. Kvinnokraften är således avgörande i kampen mellan gott och ont. Följden av insikten att Yuroks hot är tomma, likaså hans påstådda makt, blir ödesdiger då andarna ger sig på Yurok och förintar honom (A: 369). Anaché lyckas återvända till sin kropp från andevärlden tack vare att kvinnorna i Anachés gamla stam börjat sjunga, rytmerna drar henne tillbaka (A: 371). Detta blir ett feministiskt exempel på det goda som kan hända då kvinnor hjälper varandra.

Då tvekampen är avklarad står både Anaché och hela akkadefolket inför en ny utmaning: att lista ut hur de skall förhålla sig till varandra. Eftersom det aldrig tidigare funnits en kvinnlig angakok, eller en kvinna gift med en annan kvinna för den delen, vet samhället inte hur det skall behandla henne. ”Inget sådant hade någonsin skett bland akkade så långt tillbaka som någon kunde minnas eller myterna kunde förtälja. Det var nästan det enda man pratade om. Pratet var fullt av beundran, fruktan, avsmak och tacksamhet, i lika delar.” (A: 372). Anaché som Tummo har gått en väg ingen har gått före henne. Här sker den slutliga förhandlingen om könsmakt, eftersom Anaché behövde demaskeras innan omförhandlingen kan ske. Österlund påpekar: ”En central fråga är huruvida den förklädda flickan vinner något på att ha framträtt som pojke eller om slutet enbart är en eftergift till den heterosexuella matrisen, vilken återställs som om förklädnadens överskridning av kön enbart varit en lättsam lek”.¹⁶⁴ I Anachés fall har hon vunnit på sin förklädnad: hon lever, tillåts vara med den hon älskar och har återställt balansen i världen. Samtidigt är en fullständig återanpassning omöjlig, eftersom hon då hade varit tvungen att skiljas från Nansal. Det första tecknet Anaché får som tyder på en omförhandlad könsmakt är att det dyker upp gåvor utanför tältet om nätterna (A: 373-374). Utgående från gåvornas typ förstår Anaché att det är kvinnorna som ger dem: ”Gåvorna talade sitt tydliga språk: kvinnorna visste vad hon gjort och ville visa sin tacksamhet, men de vågade inte göra det öppet.” (A: 374). Anaché är själv osäker på framtiden då hon inte vet om folk kommer att se henne som Anaché, som Huor eller som angakoken Tummo.

Hon är skeptisk till att hon välkomnas följa sin stam då de lämnar stormötet (A: 375). I en stund av tvivel påpekar Anaché för Nansal att hon är fri att återvända till sin familj, så att hon inte drabbas av Anachés fördrivning. Nansal blir upprörd och påminner Anaché ytterligare en gång att Anaché är hennes make. De debatterar om sitt förhållande och till sist konstaterar Nansal:

”Då så. Då behöver vi inte prata mer om detta. Någonsin. För den bästa platsen för mig är vid din sida.”

¹⁶⁴ Österlund 2005, s. 269.

Hon lade sig ner igen, drog Anaché intill sig och höll om henne hårt. (A: 376)

Stärkt av Nansal resoluta åsikt vågar Anaché sig ut bland folk igen. Det är många som stirrar, en del viskar eller spottar på marken medan andra ser nyfikna eller rent av vänliga ut.

Ingen vågar dock tala med Anaché (A: 377) förrän en av de äldre angakokerna besöker henne. Anaché stålsätter sig, säker på att bli förvisad, men istället börjar angakoken ställa frågor om hennes upplevelser med andarna och hennes resor till andevärlden. Den gamla kulturen ger alltså efter för den alternativa kultur som Anaché står för. Svaren får angakoken att nicka fundersamt innan han konstaterar: ”Du är en angakok. Du har fått kallelsen som jag trodde att bara män kan få, och resan när du hämtade hem din ... hustrus ande, var din initieringsrit.” (A: 380). Genom detta uttalande bekräftar den äldre angakoken Anachés makt och erbjuder henne sedan en plats som hans lärning:

”Tänk på saken. Hos mig skulle du ha en plats. En uppgift. Jag har talat med min rouk och han är villig att låta dig följa med.” Han såg hastigt på Nansal. ”Dig och din hustru. Om du blir angakoks lärning skulle vårt folk veta hur de skall se på dig. Du kan leva avskilt, på det sättet du önskar, och ingen kan förvänta sig att en angakok handlar eller är som andra akkade.” (A: 381)

I och med detta ges Anaché och Nansal ett alternativ för framtiden. Under natten minns Anaché sin mognadsrit och det som sades om hennes framtid. Då samhället får veta om angakoks erbjudande vågar folket visa sin acceptans och sitt stöd öppet. Nansals mor ler mot Anaché och erkänner högt att hon är tacksam för att Anaché tagit väl hand om hennes dotter (A: 382). Alla kvinnorna från Anachés gamla stam söker upp henne och ger Anaché en rikt snidad angakokstav som de tillverkat:

”Vi vet att ett tack inte är nog. Du har gjort så mycket mer än rest med andarna, återställt balansen, blickat en gudinna. Du har visat oss en annan väg.” Leendet bredde ut sig över hela ansiktet nu och huden kring hennes ögon var rynkad av okynne. ”När min dotter vill lära sig hur man talar med gräset och buskarna, skall jag inte skratta åt henne. Jag skall istället berätta om Anaché av khalka, som blev angakok.” (A: 384)

Dessutom överräcker de ett praktfullt blåstenshalsband, gjort av delar från deras egna smycken, som gåva till Nansal. Detta visar på att kvinnorna accepterat både att Anaché gått utanför den traditionella kvinnorollen och att hon brutit den heteronormativa rollen i och med sitt fortsatta förhållande med Nansal. Således har Anaché som Tummo vunnit på sin förklädnad, då hon fått ett friare liv, trots att hon blir tvungen att återanpassa sig till samhället.

Det är här dock värt att uppmärksamma risken för att projicera emancipatoriska drömmar på texten, vilket kan hända då den feministiska litteraturteorin har en tendens att längta efter ett

lyckligt slut.¹⁶⁵ Medveten om denna risk eftersträvar jag att peka ut hur det komplexa slutet kan få olika betydelse beroende på hur texten uppfattas och att läsarten är av yttersta vikt. Protagonisten Anaché, och flankflickan Nansal, kan betraktas som synliggjorda flickor som aktivt gör motstånd gentemot den maktordning som tidigare underordnat dem. Genom sitt agerande har Anaché exponerat maktens mekanismer. Då Anaché efter förklädnaden vägrar återanpassa sig helt till samhället, i och med att hon lever vidare som Tummo, blir hennes handling subversiv: hon rubbar den rådande ordningen. Österlund påpekar att det, speciellt på det individuella planet, är svårt att rubba den rådande könsordningen men om det sker ett kollektivt motstånd är det däremot mer verkningsfullt.¹⁶⁶ I och med att samhället godkänner Anaché som angakok hävdar jag att ett sådant kollektivt motstånd sker i *Anaché: Myter från akkade*.

I detta underkapitel har jag skildrat den förhandling om könsmakt som sker i *Anaché: Myter från akkade* och den avvikande framställningen av könsöverskridandets erotik. Jag har tagit upp demaskeringen, vilken krävs för att verket skall kunna kallas förklädnadsroman, och följderna av denna samt de slutgiltiga mognadsproven som huvudkaraktären behöver genomgå för att bli en ung vuxen. Då den för förklädnadsromanen nödvändiga demaskeringen skett visar verkets upplösning att förklädnadsmotivet i *Anaché: Myter från akkade* är subversivt, det stör den rådande samhällsordningen, trots att en form av återanpassning sker. Således har Anachés utveckling från barn till ung vuxen slutförts samtidigt som protagonisten har banat väg för en ny, alternativ samhällskultur.

4. Förklädnadens inflytande på förhållandet till naturen

I *Anaché: Myter från akkade* syns tecken på Anachés förhållande till naturen redan på första sidan. Hennes allra första minne utspelar sig utomhus: ”Marken var kall men vinden ljummen. Fårflocken fanns någonstans i närheten.” (A: 9). Vidare bekräftas detta förhållande ytterligare på följande sida:

Anaché var ett nöjt barn bara hon fick vara ute på stäppen med Huor och fären tills hennes kinder flagade av för mycket sol och hennes öron ringde av stäppvinden. Detta var hennes värld: den höga, blå himlen beströdd med vitgrå moln, det låga, sega gräset under fötterna, ljudet av färens tuggande käkar, lukten av fårlort och hästspillning. (A: 10)

¹⁶⁵ Österlund 2005, s. 267.

¹⁶⁶ Österlund 2005, s. 334.

Eftersom det redan i berättelsens början är tydligt hur väl Anaché trivs utomhus vill jag i denna tredje del av analysen visa på Anachés kontakt med naturen, hur hon växer som individ tack vare sitt förhållande till naturen och hur naturen tillåter henne att vara fri, då hon inte kan vara det i sitt samhälle. Anaché bestraffas gång på gång av de begränsande sociala strukturerna. Den ekofeministiska diskursen bygger på både kritisk ekologi och feminism för att kunna identifiera, jämföra samt utmana exploaterande mekanismer.¹⁶⁷ I detta kapitel reder jag ut hur inbördesförhållandet mellan Anaché och naturen ser ut i de tre skedena av protagonistens utveckling. Påverkar förklädnaden Anachés förhållande till naturen och i så fall, på vilket sätt? Vilka är konsekvenserna, både för Anaché och för naturen? Utmanas de exploaterande mekanismerna och omförhandlas världsordningen? Detta gör jag med hjälp av begreppen *allians*, ekofeministisk vårdande etik och ekomedveten omförhandling.

4.1 Knyta kontakt med naturen

I detta underkapitel av analysen vill jag visa hur flickan Anaché utvecklar ett förhållande till naturen och hur detta förhållande påverkar hennes utveckling. Enligt ekofeministen Alice Curry tycks ungdomslitteraturen fortfarande klänga sig fast vid den dualistiska ideologin om kategorierna manligt/kvinnligt, människa/icke-människa och kultur/natur.¹⁶⁸ Då kan det vara givande att läsa texten genom en ekofeministisk lins för att se hur den unga protagonisten är resultatet av sin sociala miljö:

In reading young adult texts through an ecofeminist lens, I take the young protagonists to be products of their social and familial contexts and thus engage with materialist ecofeminism by suggesting that young people's social and political struggle and maturation is indivisible from the needs of the earth, particularly at this moment of accelerating environmental crisis.¹⁶⁹

Med detta i åtanke är det viktigt att titta på Anachés uppväxt och familjeförhållanden för att förstå varför hon flyr till naturen och skapar en relation till den samt vilka följder detta får för både henne och naturen. Curry påstår även att majoriteten av ungdomslitteratur inriktar sig på protagonistens potential till subjektivitet och makt inom de sociala system som försöker omyndigförklara denna. En metod för protagonisten att ta makten över sitt liv är samspel med den yttre världen.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Curry 2013, s. 1.

¹⁶⁸ Curry 2013, s. 5.

¹⁶⁹ Curry 2013, s. 5.

¹⁷⁰ Curry 2013, s. 5.

Av de tre utvecklingsskedena i Anachés liv är hennes uppväxt som flicka i akkadefolkets patriarkala och dualistiska samhälle den längsta delen av verket. Detta är förväntat eftersom det följer den klassiska uppbyggnaden av en berättelse. Expositionen presenterar karaktärerna, miljön och situationen för att lägga grunden för resten av historien. Anaché uppfostras av sin far och till synes av sin mor till att bli en traditionell akkadekvinna, vars främsta uppgifter är att sköta hushållet, samla och bereda mat samt att vara en lydig hustru gentemot sin make. Speciellt fadern är mycket noggrann med detta, han styr över sin familj med hårda ord och ofta även med fysisk misshandel (A: 28). Tidvis låter han våldet tala för honom, som då Anaché bönat och bett om att få följa med på en jakttur: ”Ett välriktat slag från hennes fars handflata tystade henne.” (A: 50) Det som föräldrarna inte vet om är att Huor samtidigt undervisar Anaché i allt han får lära sig, trots att det anses förbjudet för en kvinna att ta del av männens kunskap (A: 10, 11). ”Anaché lärde sig mer än någon annan kunde.” (A: 11). Detta sker bortan från hemmet och oftast ute på stäppen, då de vallar familjens får, ute bland djuren och i naturen. Här ser jag en tydlig likhet till materialet i Stacy Alaimos forskning. Förvisso är hennes material betydligt äldre; *Hope Leslie* av Cathrine Maria Sedwick är från 1827, *A Country Doctor* av Sarah Orne Jewett skrevs 1884 och *Cactus Thorn* av Mary Hunter Austin publicerades först 1988 men skrevs år 1927. Det är i Jewetts verk som protagonisten beger sig ut i naturen då hon behöver fatta beslutet att gå emot samhällets önskan och Alaimo ser detta som ett bevis på att naturen fungerar som ett utrymme för genusmotstånd.¹⁷¹ Trots att berättelserna i *A Country Doctor* och *Anaché: Myter från akkade* skiljs åt av mer än hundra år har de en del gemensamt. Naturen, i form av stäppen, blir en feministisk plats där Anaché kan bryta mot könsnormerna i trygghet. Följaktligen synliggörs det problematiska med den snäva dualistiska ideologin i verket och syftet med den ekofeministiska kampen.

Emellertid är det inte bara andra människor som lär flickan Anaché att uppskatta naturen. De viktigaste vänskapsbanden knyter hon till två djur: bergsgeten Pa jau och hästen Jouake. Första gången Anaché möter Pa jau har hon gråtit sig till sömns ute på stäppen och vaknar av att geten slickar henne i ansiktet. De skrämmer upp varandra men då överraskningen lagt sig sträcker Anaché trevande ut en hand men Pa jau skuttar lekfullt undan (A: 21). Hon plockar fram några torkade bär åt sig själv och geten stjälar dem, därefter låter han sig klappas (A: 22). Då de umgås ger Anaché alltid något ätbart åt Pa jau och ibland visar geten platser där det växer bär och frön som Anaché kan plocka (A: 26). Dessa ömsesidiga ynnestbevis ger signaler om en inledande

¹⁷¹ Alaimo 2000, s. 55.

relation som snart vidareutvecklas. Då storlägret äger rum håller Pa jau sig borta från Anaché, tills hon en dag tar sin tillflykt uppe på ett bergskrön:

“Du har varit borta länge”, sade Anaché.
Pa jau frustade och vände ryggen åt lägret.
”Jag tycker inte heller om det. Det är för många människor och jag får inte göra vad jag vill.”
(A:30)

Citatet tydliggör hur Anaché och Pa jau delar åsikt om lägret och människorna där. Direkt därpå räddar Pa jau Anaché från att bli upptäckt av några män, som smider onda planer, genom att dölja henne för männens blickar (A: 31-33). Därefter undsätter Pa jau både Anaché och Huor, genom att vägleda dem till en spricka i berget, då de under en ridtur attackeras av det livsfarliga rovdjuret vejaur (A: 62). Då vejaurerna jagats bort och Anaché räddats väljer hon att ge sitt vackraste blåstensarmband i offergåva åt Pa jau (A: 67), vilket visar hennes stora uppskattning. Pa jau vakar även över Anaché då hon nattvandrar i andarnas rike och ger henne sitt beskydd (A: 73, A: 77). Anaché får tre vita hårstrån från Pa jaus päls och väljer att fläta in dem i sitt eget hår, tacksam för en sådan dyrbar gåva (A: 74). Efter att Anaché genomgått mognadsriten visar det sig att hon nu kan tala med Pa jau (A: 88), vilket gör henne mycket lycklig. Under tunga stunder är det till Pa jau som Anaché vänder sig, ofta under nattvandringar (A: 98, A: 114, A: 118). Geten blir onekligen en stöttepelare och vän för flickan Anaché, med hjälp av honom vågar hon göra mer än hon annars hade gjort. Detta i sin tur påverkar genomgripande Anachés utveckling.

Hästen Jouake och Anaché knyter ett kraftfullt vänskapsband sekunden de först möts. Det är Anaché som tillsammans med sin mor förlöser stoet Jiachi då Jouake kommer till världen. Komplikationer uppstår och Jiachi dör innan hon fött klart (A: 128). Anaché gnuggar sönder fosterhinnan och ser på då Jouake försöker resa sig på sina vingliga fölben. Samtidigt vet hon att ett föl som inte har en mor och som fötts för tidigt inte har stor chans att överleva. Trots detta bestämmer Anaché sig för att försöka då hennes uppfostran har medfört en respekt för varje liv, även ett djurs. Anaché mjölkar ett får och lyckas få Jouake att dricka mjölken (A: 129). Efter detta är de i princip oskiljbara. Anaché sätter all sin tid på att ta hand om fölet. Hon till och med sover ute i fårfällan tillsammans med Jouake:

Ingenting annat var viktigt för Anaché den sommaren. Hon brydde sig inte om att trotsa sin fars bud om var hon fick röra sig och med vem, så länge hon fick vara med Jouake. [...] Jouake stod alltid och väntade, som om han visste att hon skulle komma. När han väl såg henne skuttade han ivrigt iväg och ville att hon skulle jaga honom en stund, ända tills han började buffa på henne med sin sidenmule och be om mat. (A: 131)

Utdraget ovan bekräftar att vänskapen mellan Anaché och Jouake i detta skede är ömsesidig. Då vännen Begala frågar varför Anaché inte låter någon av männen i familjen rida in Jouake svarar hon förvånad ”För att han är min. Och jag är hans.” (A: 143). Detta samförstånd kunde liknas vid ett förbund. Ju mer de umgås med varandra desto mer finslipat blir deras samspel. Exempelvis roas Huor av Anachés sätt att sitta upp på hästen: ”Jouake gnäggade glädjefyllt då han såg henne komma och satte av mot henne i full galopp. Precis innan han sprang rakt in i henne svängde han en aning, hon fick tag i repet han bar om halsen och svingade sig upp utan att hästen stannade.” (A: 157). Denna intrikata manöver är ett tecken på den fullständiga tillit som finns mellan flickan och hennes häst, de förlitar sig bägge på att den andra kan genomföra sin del av knepet utan att vålla skada.

Förutom kontakten med Pa jau och Jouake, och allt de relationerna lär Anaché, uppfostrar modern Maché sin dotter att förstå naturen omkring sig. Hon berättar flera folksägner som påvisar människans förbund med naturen. Några exempel är deras skapelseberättelse (A: 160-161) och varför människan endast kan nattvandra i andarnas värld (A: 121-124). Anaché får även lära sig vilka växter som är bra för olika ändamål (A: 101), be ett djurs ande om lov innan man tar dess liv (A: 99) och att offra till både andar (A: 67) samt till gudarna (A: 71). De sistnämnda lärdomarna tyder på en form av andlighet, något som Curry menar att kan vara en ekofeministisk metod att förändra mänsklighetens spirituella och emotionella engagemang för naturen.¹⁷² Vidare får Anaché veta sådant som Maché i hela sitt liv tidigare behövt titta om. ”Hennes mor lärde henne också att lyssna till vinden och höra vad den hade att berätta om väderomslag, annalkande stormar och faror. Hon förklarade hur viktigt det var att noga lyssna till det man hörde och såg under de nattliga vandringarna, och vad det kunde betyda.” (A: 103). Då angakoken Yurok vägrar uträtta mognadsriten sula eller andra kvinnoriter uttrycker Maché både sin ilska och oro för Anaché: ”Detta är illa. Det bryter mot förbundet.” (A: 160). Modern uppfostrar således Anaché att se naturen som mycket värdefull och som en etablerad del av deras kultur.

Med dessa relationer och värderingar går Anaché vidare mot att bli en ung kvinna. Då hon får reda på den omtumlande nyheten att hon skall bli bortgift med en gammal man är det inte så besynnerligt att Anaché beger sig ut till naturen, den bekanta och trygga, för att finna ro. I likhet med Alaimos analys¹⁷³ ger naturen Anaché friheten att vara som hon är, vilket bekräftar att naturen fungerar som ett utrymme för Anachés genusmotstånd. Alaimo menar att många

¹⁷² Curry 2013, s. 129.

¹⁷³ Alaimo 2000, s. 54.

kvinnor de facto har åberopat naturen för att kritisera normer och kulturella roller samt för att fly hushållningens bojar.¹⁷⁴ Anaché sätter sig vid floden och lyssnar, hör hur flodens ande lockar henne att fly undan sitt öde:

Allt hon behövde göra var att följa med den ner i djupet. Lägga sig ner med ansiktet mot botten och först känna smärta då det kalla vattnet omvärvde henne, för att sedan, när det trängde in i henne, inte känna något alls. Hon skulle bli fri. Hennes ande kunde återvända till en ny kropp.

En ny kvinnokropp som skulle giftas bort med någon man som slog och bestämde.

(A: 106)

Den sista tanken får Anaché att nyktra till från flodandens lockrop, hon reser sig och försöker att acceptera sin framtid. Fokuserad på att njuta av sin sista höst och vinter tillsammans med familjen gläds Anaché åt att vara ute på stäppen igen. Hon är medveten om att efter giftermålet kommer hon inte längre att tillbringa vintrarna uppe vid Namtsosjöarna och kanske aldrig få återse bergsformationen Bröderna (A: 158). Anaché är tydligt fäst vid de bekanta landskapen, vilket bekräftar hur viktig naturen är för henne som individ. Landskapet är en del av hennes identitet.

Eftersom naturen är så essentiell för Anaché är det begripligt att hon ser den utplånande snöstormen som ett förräderi från naturens sida:

Deras värld svek dem. Så tänkte Anaché ofta efteråt. Ingenting i vädret eller djurens beteende varnade dem för vad som komma skulle. Himlen var blå. [...] Det fanns inga varningstecken. Inga djur uppförde sig märkligt. Inga mörka moln hopade sig på himlen. Vinden viskade ingenting, gräset var tyst, jorden vilade stum under deras fötter.

Ni borde ha talat, tänkte Anaché. (A: 171)

Det vore även förståeligt att känna ilska eller hämndlystenhet efter ett sådant svek men för Anaché är det främst besvikelse och en önskan om att förstå orsaken bakom händelsen som träder fram. Istället för att vända sig bort från naturen och ta distans från den försöker hon ha förståelse för naturen, helt i enlighet med Alaimos strävan.¹⁷⁵ Dock har Anaché mer pressande saker att tänka på, som sin egen och Jouakes överlevnad. Då Anaché, vägled av Pa jau och buren av Jouake, sökt skydd i en grotta provas både hennes kunskap om och relation till naturen. För att klara sig behöver Anaché ved för att göra upp en eld men världen utanför grottan är fullständigt förändrad av det ovanligt tjocka snötäcket (A: 187). Genom att följa ett murmeldjurs spår i snön lyckas hon hitta en buske men då Anaché ber växtens ande om tillåtelse

¹⁷⁴ Alaimo 2000, s. 15.

¹⁷⁵ Alaimo 2000, s. 13.

att skära några grenar får hon ett nekande svar (A: 188). Anaché respekterar detta och låter bli att samla ved.

Flera dygn av kyla och hunger leder till att Anaché till sist är redo att ge upp och somna in men istället åstadkommer hon en anderesa genom att äta de sista rötterna hon sparat i en påse (A: 189-190). Under resan kan andarna tala till Anaché och hon förstår dem. Stäppen i andevärlden är förvrängd och en stor, mörk skugga vilar i söder. Anaché inser att "Något fasansfullt hade skett där, och en ondska hade slagit rot" (A: 191). Denna ondska påverkar även andevärlden. Djurandarna är arga och vrålar "En som kommer och vill fångsla och bestämma! Men denna är svag, fort, fort, skynda er, förstör henne innan hon kan mästra oss!" (A: 191). De är nära att kasta sig över Anaché och förinta henne men Pa jau och anden Häst går emellan. Geten och hästen övertygar de andra andarna att de behöver Anaché, att hon som vandrar i båda världarna kan ställa till rätta den oförrätt som begåtts i människornas värld. Detta blir Anachés uppdrag, för att låna Toijer-Nilssons begrepp.¹⁷⁶ Häst och Pa jau lovar Anaché sitt beskydd "Men här i vår värld kommer jag om du kallar och lånar dig min styrka. Inte som din slav, utan som din like" (A: 192). Häst betonar i citatet jämställdheten mellan sig själv och Anaché, de är jämlikar. På detta vis träder djurandarna in i en allians med Anaché, som förstått situationens allvar och vill ta itu med problemet. Pa jau påpekar dock att "Det är inte tid än" (A: 193) och så vaknar Anaché upp i sin kropp, fortfarande i grottan. Efter anderesan samarbetar naturen med Anaché; hon får lov att skära kvistar till sin eld (A: 194), finner bytesdjur att jaga (A: 196) och plockar djupfrysta bär (A: 197). Således lyckas Anaché överleva resten av vintern, tack vare sin allians med naturen.

I detta underkapitel har jag skildrat hur flickan Anaché under sin uppväxt får en naturpositiv värdegrund av sin mor. Hon lär sig att naturen är en grundsten i deras kultur och att de behöver värna om den. Anaché inser att naturen erbjuder henne en plats där hon kan vara fri från samhällets normer och förväntningar, där hon obehindrad kan utvecklas till den hon vill vara. Ytterligare har jag tittat närmare på relationerna mellan Anaché och geten Pa jau samt Anaché och hästen Jouake. Förhållandet till och kontakten med dessa två djur påverkar Anachés utveckling, och överlevnad, i hög grad. Samtidigt tar hon även hand om och påverkar dem. Under anderesan blir det klart att någon förslavar andarna och därmed utnyttjar djuren och naturen. Då ondskan lurar i fjärran leder relationen mellan Anaché och Pa jau samt Häst till att

¹⁷⁶ Toijer-Nilsson 1981, s. 19.

en allians ingås mellan djuren och Anaché. Som resultat av alliansen lyssnar andarna åter till Anachés böner om ved och mat, vilket möjliggör hennes överlevnad i grottan.

4.2 Förlorad kontakt med naturen

Konfunderad av sin nya roll som Huor och vilse efter sin svåra förlust tvingas Anaché lista ut hur samhället förväntar sig att hon ska vara och bete sig. I detta underkapitel tar jag upp hur förklädningen, och identitetsförändringen som kommer med den, påverkar förhållandet mellan Anaché som Huor och naturen. Jag frågar mig: Hur ser relationerna till Pa jau och Jouake ut? Söker Huor sig ut till naturen för att få tröst? Påverkar Huor naturen eller påverkas Huor av naturen på ett annorlunda sätt än tidigare och vilka följder får detta i så fall?

Som redan nämnts genomgår Huor en enorm identitetsförändring under tiden han är förklädd. Rätt omgående efter att Anaché har axlat rollen som Huor får läsaren veta att Huor förlorar förmågan att vandra med andarna om nätterna (A: 213). Han grälar på hästen Jouake, något som Anaché inte hade gjort, då denna försöker trösta honom. Huor inser dock snabbt att han var hård i orden och ber Jouake om förlåtelse (A: 212). Anaché som Huor förstår inte att det är anden Häst som via Jouake leder honom till jaktbyten (A: 219) och under bröllopet så glömmer han helt bort att se efter Jouake (A: 247). Huor blir alltså inte helt som förbytt direkt men sakta bildas det sprickor i relationen mellan honom och Jouake. Bandet till hästen är inte fullt så starkt som tidigare och ju djupare Huor förlorar sig i sin förklädnad desto svagare blir det, nära bristningsgränsen.

Sammanhanget mellan Huors ovilja att tänka på orsaken till sin förklädnad och hans oförmåga att förstå vad djuren vill är dock uppenbar:

Andarna hade sagt att balansen måste återställas. Axekis ilska drabbade också dem. Men Huor var inte riktigt säker på om de sagt det till honom eller till någon annan, och därför vågade han inte tänka på det. När han ibland tyckte sig se något vitt, med spetsiga horn, skutta fram vid horisonten vände han sig bort. Pa jau var hans systers kangar. (A: 218f)

Huor tar alltså medvetet avstånd från andarna, djuren och speciellt bergsgeten Pa jau men för att detta inte ska bli allt för tungt fortsätter han att vistas i naturen. ”Här ute kunde han hålla dem alla tre vid liv: Huor, modern, Anaché. Han vägrade släppa dem ifrån sig.” (A: 219) Huor påverkas fortsättningsvis av naturen, i likhet med flickan Anaché, det är där han kan finna lugn och tröst. Då rollen blir för betungande beger sig Huor ut på slätten tillsammans med Jouake och tillåter sig att umgås med Pa jau. Han vet att de inte dömer honom så han kan släppa

samhällets förväntningar för en stund och gråta ut: ”Akkademän som genomgått sin settu gråter inte. Men om de har sin systers kangar hos sig, och om de förlorat allt, och det ingen finns som kan se dem, kan det kanske hända.” (A: 223). I flyktförsöket på sin bröllopsnatt, då Huor anser att det är mer sannolikt att han överlever ifall han rymmer än om han stannar kvar och blir upptäckt, är det mot vildmarken som Huor styr sin häst i galopp (A: 247). Dock blir han gång på gång stoppad av Pa jau, som till sist får honom att inse att han inte kan överge sin hustru och sitt folk (A: 249). Detta är en händelse där det blir påtagligt hur Huor påverkas av sin relation till naturen.

Medan Huors personlighet sakta skiftar till en allt mer stereotyp manlig identitet, som redogjorts för tidigare i analysen, upprätthåller han respekten för naturen. Exempelvis fortsätter han att hedra djuret murmel, eftersom han står i skuld till dess ande efter en olycka: ”Varje murmeldjur han såg bugade han djupt för, och såg han en bohåla lämnade han alltid en liten gåva av rötter eller bär vid ingången.” (A: 225). Huor lär också ut åt svärfadern Targen att han offrar till Murrel (A: 266). Eftersom Huor bytt stam får han numera jaga den förra stammens skyddsdjur kimmink. Tanken känns dock främmande och det är först efter många offergåvor och böner om förlåtelse som han förmår sig att börja jaga kimmink (A: 263). Att Huor ändå fortsätter bry sig om djuren i sin närhet, trots att banden till dem inte är lika starka som förut, visar att de av modern inlärda mjuka värderingarna finns kvar. Detta tyder på en potentiell feministisk och vårdande etik, som Curry talar varmt om.¹⁷⁷ Enligt henne är denna etik ”a necessary step towards a more hopeful response to environmental crisis”.¹⁷⁸ Då Huor riskerar sin förklädning för att försöka rädda en skadad häst, under jaktresan, tar han ett steg närmare den vårdande etiken. Huor har kvar medicinväxter i en påse, sådana en man inte borde ha, och kommer ihåg kunskap om helande, sådant en man inte borde kunna. Huor väljer dock att inte tänka på det eftersom hästens liv är viktigare för honom (A: 295). Huor sitter vid hästens sida hela natten. På morgonen kan den åter stöda sig på det skadade benet och därmed är livsfaran över (A: 296). Dessvärre får detta agerande flera av männen att muttra om Huors personlighet, något som återverkar på honom senare.

Det är bevisligen just då den maskulina identiteten skaver, då Huor i sina tankar är närmare Anaché, som nattvandringarna dyker upp och då kan djurens andar tala till honom igen (A: 228-

¹⁷⁷ Curry 2013, s. 94.

¹⁷⁸ Curry 2013, s. 98.

229). Det blir ett långt uppehåll i nattvandringarna men då de väl återkommer är de mycket mörka:

Han visste inte vart han var på väg, men det var bråttom. Här under jorden var han ensam, ingen Pa jau följde honom och han var rädd. Gångarna var trånga, han fick sand i ögonen och vassa stenar rev upp hans händer. Vidare måste han, ständigt vidare, jagad var han, men av vad visste han inte. (A: 269)

Då Huor väl kommer till den underjordiska gångens slut möter han Murrel, som uttrycker sitt tvivel om Huor minns vem han är. Huor har en kallelse men verkar inte förstå det. Djuren är oroliga för att han glömt bort vem han är och därmed även att något är väldigt fel, något som han måste ställa till rätta. Alliansen mellan naturen och Anaché som Huor börjar spricka. Nattvandringen upprepas flera gånger: "Varje natt fann han sig krälade under jord, med näsa och mun och ögon fulla av stoft, jagad framåt av något okänt hot." (A: 276) Gång på gång skjuter Huor tankarna ifrån sig och vägrar svara på Murrels fråga om han vet vem han är.

Istället fokuserar Huor på jaktresan men ser till att studera stäppen och offer till både gudar och andar (A: 274, 278, 282). Han märker hur oroliga andarna och naturen verkar på de nya jaktmarkerna:

Det visste att de var där, och det gladdde sig inte. Vi borde offra till Axeki, tänkte Huor, och till marken och träden här, och det måste vara ett stort offer utfört i ödmjukhet. Men angakok slängde några bär på elden och mässade ord med hård blick och arroganta rörelser. (A: 281)

Angakok Yuroks hårda och tvingande beteende tilltalar inte Huor alls. Naturen uppskattar det inte heller, ty den ger inte med sig. Det åtskiljande av natur och kultur som Yurok ägnar sig åt menar Curry att är en form av ekofobi.¹⁷⁹ Hon beskriver ekofobi som en fördomsfull diskurs vilken åberopas närhelst naturen presenteras som en hotfull opponent:

Ecophobic renderings of the environment reveal an anthropocentric failure to invest in nature the intrinsic qualities ecofeminists deem necessary to engender respect or reciprocity; the irony inherent in ecophobic rhetoric lies in its capacity to displace or obscure the fact that humanity itself is responsible for planetary retribution.¹⁸⁰

Då Huor motsätter sig Yuroks beteende tar han således även avstånd från den ekofobiska diskursen och detta får resultat. Det är först en natt då Huor rider ut och talar högt till stäppen som naturen lyssnar (A: 285). Detta är ett utmärkt exempel på ett tillfälle då Huor påverkar naturen. Följande dag hittar de rikligt med djur men faller bara en del, eftersom Huor inte vill

¹⁷⁹ Curry 2013, s. 40.

¹⁸⁰ Curry 2013, s. 41.

ta mer än de behöver (A: 286). Huors jaktlag lyckas få mest byte och för detta hyllas han av de andra männen. Han känner att han är en man och blir rätt mallig: ”Han var Huor Jägaren, han kunde tala med andarna som ingen angakok, han var en viktig del av liachi, en framstående akkademan. Detta var hans plats i världen.” (A: 289) Detta börjar klinga av misogynia toner, då såväl djur som kvinnor underordnas det maskulina subjektet och dess förtryck. Naturen tillåter dock inte Huor att behålla sitt storhetsvansinne allt för länge. Under en nattvandring tar Murmel ner honom på jorden igen genom att konstatera att han glömt vem han är och antyder därmed att alliansen har missköts.

Den sista nattvandringen som Huor gör varslar honom om stora regn och oväder (A: 290). Angakok Yurok ifrågasätter Huor och hånar honom men då Huor redogör för vad han såg under nattvandringen blir Yurok nervös och går iväg för att han ”måste rådfråga andarna” (A: 292). Yurok återvänder senare och påstår sig vara den som sett ovädet komma. Därefter beger jaktsällskapet sig hemåt, Huor räddar den skadade hästen och så börjar allt fler viska om hur omanlig han är. Huor försöker vända dövörat till och ignorerar alla tankar på att han är något annat än en stor, skicklig och manlig jägare. Han blir så fokuserad på att hålla ihop förklädningen som en identitet att han stänger ute andarna. Huor gör inga fler nattvandringar och djuren lämnar honom ensam: ”Det enda som var annorlunda var att andarna lämnade honom i fred om nätterna, men vandringarna med dem var ingenting han saknade. Han hade alltid haft känslan av att de egentligen inte tillhörde honom utan någon annan.” (A: 301-302) I citatet blir det uppenbart att Huor, då han är helt inne i sin maskulina identitet, distanserar sig från djuren och naturen. Huor förlorar både kontakten med sig själv och till sin omgivning, vilket får honom att vackla närmare Yuroks ekofobi.

Ytterligare bevis på att Huor förstört sin relation till naturen är att han i ilskan smäller till Jouake på halsen, är onödigt hårdhänt och kallar hästen för odugling (A: 305). Förtryckandet av andra eskalerar således. Curry påpekar att ett omåttligt utnyttjande av naturen och prygel av djur ofta går hand i hand med att kvinnor objektifieras.¹⁸¹ Föga förvånande är det då att naturen vänder Huor ryggen då hans identitet börjar rämna för att han försökt göra den alltför entydigt manlig och han har anammat en misogyn syn på djur och kvinnor. Efter att ha skadat Nansal flyr Huor till fots ut på stäppen i panik och ångest:

När de första stjärnorna tändes på himlen föll han omkull av utmattning. Det blåste en kall vind. Han ville inte vara ensam. Han ville dela sin ångest med någon. Men Pa jau var inte där. Han

¹⁸¹ Curry 2017, s. 70.

visste varför, men han ville inte kännas vid det. (A: 309)

Huors persona krackelerar. Det är där, ensam ute i naturen, som Huor till sist brister och kapitulerar. Det är i naturen som Anaché återuppstår. Då Anaché blir sann mot sig själv dyker Pa jau omedelbart upp och tröstar henne varsamt. Andarna Häst och Murre visar sig direkt därpå, vilket tyder på att även de förlåter henne då hon insett att hon inte handlat riktigt. Stödd mot Pa jau börjar hon sakta vandra tillbaka till gerret. Det är så Jouake hittar henne och för henne hem (A: 310). Naturen stöder åter Anaché, deras förbindelse är återupprättad.

I detta underkapitel har jag visat hur en negativ förändring i protagonistens relation till naturen sker medan Anaché är förklädd till Huor. Ju djupare Huor sjunker i sin förklädnad och sin maskulina identitetsförändring desto ytligare blir hans förhållande till både Pa jau och Jouake. Huor tappas kontakten till djuren och naturen i och med att han tappas kontakten till sig själv. Huor fortsätter dock påverka och påverkas av naturen, om än på ett delvis annat sätt än tidigare. Sist och slutligen klyvs Huor mellan att agera enligt normen och den alternativa, vårdande, kultur han vuxit upp med att tro på. Både angakok Yurok och Huor förnekar kvinnans och naturens värde men till skillnad från Yurok inser Huor sitt fel. Detta pekar på att vissa maskulina mekanismer inte är hållbara, ur såväl socialt som ur ekologiskt perspektiv. Då hans persona spricker i sömmarna flyr han till det enda stället där han kan finna tröst: ut i naturen. Där förstår Huor hur illa han agerat och rättar till sin inställning samt accepterar sin sanna identitet igen.

4.3 Kontakten återupprättad

Anaché har insett att hon inte vill leva så som samhället krävde av henne i egenskap av flicka men samtidigt kan hon inte heller fortsätta leva förklädd i sin förnekelse. I detta underkapitel redogör jag för hur Anaché förhåller sig till naturen efter sin förklädnad, både då hon själv kommit till insikt och då hon blivit demaskerad av angakoken Yurok, samt hur naturen förhåller sig till henne. Fortsätter Anaché som Tummo och naturen att påverka varandra och i så fall hur? Hur går det för deras allians? Utmanas de exploaterande mekanismerna som hotar både kvinnan och naturen? Går det att återfinna en balans till slut och vilka är konsekvenserna?

Då Anaché avslöjat sin förklädnad för sin hustru Nansal, bett om förlåtelse och blivit lämnad ensam är en av de första saker hon gör att offra till gudinnan:

”Axeki, Blå Himmel, du som skapat mig till kvinna och gett mig av din ande och ditt blod, tag emot mitt offer och mitt tack.” Hon kunde höra sin mors röst under sin egen, de ord hon uttalat då Anaché fått sin första månblödning.

”Jag är Anaché. Din dotter. Förlåt mig att jag vänt mig ifrån det du gett mig.” (A: 313)

Detta är ett första steg mot försoning med andarna och Anaché väntar hoppfullt på ett tecken att gudinnan lyssnar, vilket hon får då vinden en kort sekund upphör att blåsa iväg offerröken. Samma natt gör Anaché en nattvandring i andevärlden, där hon möter fler andar än hon tidigare gjort. De talar till henne med en kör av röster: ”Mankvinna, kvinnoman. Du kan få henne att lyssna. Rädda oss från hennes vrede!” (A: 314). Andarna påminner således Anaché om deras allians och nu lyssnar hon på dem. Därmed inleder Anaché sitt sökande, eller sin ”quest”, som Ying Tojier-Nilsson kallar det.¹⁸² Anaché försonas inte bara med andarna utan även med Jouake. Hon ”stod en lång stund och drog honom mjukt i manen och mumlade ord i hans öron. Jätten Liten kallade hon honom, och bror, och hon bad om förlåtelse för den tid som varit” (A: 314). Han förlåter Anaché och hon inser att han aldrig glömde vem hon var.

Sakta bygger Anaché upp relationen till naturen, genom att vördnadsfullt offra till andarna och tillbringa så mycket tid hon bara kan utomhus, tills en dag då det börjar blåsa starkt (A: 328). Med vindarna kommer illvilliga andar, sända av Yurok. De kidnappar Nansals ande och gör henne sjuk i människornas värld. Anaché sätts på prov och i en sorts hybridform, delvis människa och delvis ande, beger hon sig in i andevärlden för att hämta hem Nansal. Curry föreslår att en sådan hybridform fullföljer det ekofeministiska kravet på personlig utveckling, som måste ske innan ett större politiskt engagemang.¹⁸³ Hybridformen har potentialen att vara socialt transformerande och ”paves the way to the attainment of a re-envisioned relationship between humans and the natural world by embedding the human actant firmly within his or her ecological context”.¹⁸⁴ Anaché tar sig igenom hindren framför sig, ett efter ett, och finner Nansal. Genom denna prövning bevisar Anaché att hon lärt sig av sina misstag och utvecklats, därför kan hon transformeras till Tummo (A: 336). Att det är andarna som ger henne det nya namnet är även en markör för naturens godkännande.

Prövningen lämnar Anaché väldigt svag men Pa jau vakar över henne under nattvandringarna (A: 338) och Jouake vägrar lämna hennes sida i människornas värld (A: 339). Anachés hybriditet, och därmed hennes potential att påverka samhället, bekräftas av att hennes världssyn förändrats av prövningen:

Men det som tog längst tid för henne att vänja sig vid var att hon såg världen omkring sig på ett nytt sätt. Andarnas och människornas värld var inte längre åtskilda i hennes ögon. Hon kunde se

¹⁸² Tojier-Nilsson 1981, s. 19.

¹⁸³ Curry 2013, s. 17.

¹⁸⁴ Curry 2013, s. 17.

hur allt levde: stenar, gräs, flugor, får, vatten. Allting hade en ande. (A: 341)

För Anaché bestyrker den nya världssynen den alternativa kultur hon lärt sig av sin mor. Anaché som Tummo umgås och konverserar med andarna som deras jämlike, ”alla var de bröder och systrar” (A: 342). I och med detta har Anaché förkastat den patriarkala kultur samhället står för och istället öppnar hon upp för en ny, mjukare ideologi, vilket är helt i enlighet med Currys analys.¹⁸⁵ Anaché känner allt starkare hur världen är i obalans samtidigt som nu hon förstår att gudinnan Axekis vrede inte baserar sig på ondska eller illvilja, utan smärta. Resultatet av bejakad personlig utveckling, med hjälp av naturen, leder således till ökad insikt för Anaché.

Då storlägret samlats bjuds Anaché som Tummo, förklädd till Huor, in till att delta i mötena med stammarnas mest framstående män och alla angakoker. Alla är oroliga för att balansen mellan världarna rubbats och angakok Yurok uttrycker åter sin ekofobi, i form av kvinnoförakt:

”Hon är opålitlig och ombytlig, som alla kvinnor.” Nu var det liachis angakok som talade. Han satt rakryggad och hans gula ögon brann. ”Hon måste kuvas. Om vi förenar våra krafter, alla våra kraftdjur, så kan vi straffa henne för de olyckor hon sänt oss och få henne att göra som vi befäller.” (A: 347)

Några av de äldre angakokerna säger skarpt emot Yurok och han tvingas tåga. Anaché observerar utbytet noggrant men säger ingenting. Efteråt drömmer hon dock oroligt och andarna i hennes nattvandringar är ”fulla av skräck” (A: 347). Det räcker sedan inte länge innan Jouake under en ridtur vägrar lyssna till Anachés kommandon. Hon begriper allvaret i situationen och låter honom ta henne dit han vill, till mötet med gudinnan. Ute på stäppen, på en kulle, sker mötet (A: 350). Naturen blir åter igen en möjliggörande faktor, där kan gudinnan avslöja orsaken bakom hennes vrede.

Innan Anaché hinner göra något åt saken blir hon kidnappad av Yurok (A: 353). Han avslöjar Anachés förklädnad inför två andra angakoker, förgiftar henne och sänder sina kraftandar att göra slut på henne i andevärlden. Anaché är nära att stryka med men Häst räddar henne (A: 355-356) och då hon vaknar i människornas värld är det djuret Murre som väcker henne (A: 357). Förhållandet mellan Anaché och naturen är bevisligen starkt efter hennes prövning. Hittills har andarna gjort vad de kunnat för att hjälpa Anaché men då hon avslöjas inför hela akkadefolket inser Anaché vad hon måste göra för att i sin tur rädda andarna och därmed även rätta till balansen. En allians måste vara ömsesidig. Som Curry påpekar i sin forskning är akten att bryta tystnaden, trots förtryck, ytterst beskrivande av protagonistens etiska interaktion med

¹⁸⁵ Curry 2013, s. 42.

den institution som reglerar tvånget. "Such a refusal gestures outwards to encompass those who are forced to remain institutionally silent, including nonhumans and the environment."¹⁸⁶ Anaché vägrar tåga, trots att Yurok är hotfull och ger henne ett slag på munnen. Istället berättar Anaché sanningen bakom gudinnans vrede och folket lyssnar (A: 361). Då Anaché trotsar Yurok och patriarkatet för hon samtidigt de tystades talan, hon ger en röst åt naturen och den döda flickan Beche.

Anachés motstånd gör att ifrågasättandet av Yuroks handlingar och värderingar eskalerar, då först kvinnorna bekräftar att Anaché talar sanning och männen sedan intygar att de stöder kvinnorna (A: 363-365). Stärkt av folkets stöd utmanar Anaché som Tummo angakoken Yurok till strid. I andevärlden försöker Yurok komma undan, Anaché måste ta sig "genom mörker och berg, genom vatten och eld" (A: 367) men Pa jau och "hennes andra vänner" (A: 367) banar väg för henne. Då Yurok väl stannar prövar han en annan taktik, han försöker skrämma Anaché och locka bort andarna från hennes sida:

"Se min makt!" skrek angakok. "Ni kan inte stå emot den! Ni vet att ni vill stå på den starkes sida. Kom till mig och ingen skall komma till skada. Ni får del av min styrka, tillsammans blir vi oslagbara!" (A: 368)

Anaché vet att hon borde göra detsamma och försöka locka över Yuroks andar till sin sida men hon förmår sig inte att göra det. I sin fruktan tvivlar andarna. Anden Kanin tar ett litet skutt mot Yurok men då skiftar naturen omkring dem och för första gången någonsin i andevärlden ser Anaché hur solen börjar lysa. Solljuset avslöjar tidigare osynliga kedjor som binder Yuroks andar till honom. I och med detta visar naturen sin kraft och erbjuder en förebild åt Anaché, i likhet med Currys analys.¹⁸⁷ Samtidigt öppnar detta upp för en ekomedveten förhandling av värderingar. Anaché påpekar de nu synliga kedjorna för andarna och betonar att de har ett val: "Ni är fria också nu. Vill ni bli denne mans slavar?" (A: 368). Ur det ekofeministiska perspektivet¹⁸⁸ blir det här tydligt att Anaché, genom att försvara andarna, även försvarar sig själv och sina rättigheter. Andarna är inte sena att agera och ger sig på Yurok. Anaché som Tummo markerar explicit sin ståndpunkt att människan inte står över naturen då hon igen talar till andarna:

"Följ efter dem", sade hon. "Hämnas om ni så vill. Också ni har lidit av att balansen rubbats. Jag kräver ingenting av er. En herre skall inte ersättas av en annan." (A: 369)

¹⁸⁶ Curry 2013, s. 99.

¹⁸⁷ Curry 2013, s. 32.

¹⁸⁸ Curry 2013, s. 62.

Den sista anden som lämnar Anaché är Pa jau. Han puffar på hennes handflata och hon stryker hans huvud ömt. Anaché bekräftar ytterligare sina värderingar då hon ber att även Pa jau skall gå: ”Du är inte min tjänare, broder” (A: 370). Han stannar en liten stund men skuttar sedan sin väg.

Anaché återvänder till människornas värld, där ett efterlängtat regn börjar falla då hon reser sig upp från marken. Det fortsätter regna i flera dagar och den långa torrperiodens skada upphävs; gräset spirar grönt, solen skiner och de vilda djuren återvänder till stäppen (A: 372). Curry menar att ”Ecoconscious renegotiation unfolds alongside a discourse of ecological growth and renewal; the image of a bud, flower or weed blooming despite the toxicity of the post-natural landscape is a common metaphor for this earthly restoration”.¹⁸⁹ Det groende gräset är således ett typiskt exempel på att möjligheten till ekomedveten förhandling existerar i berättelsen. Tillsammans med naturen har Anaché återställt balansen. Anaché ser att en positiv attityd finns i samhället då det börjar dyka upp anonyma gåvor utanför hennes och Nansals tält (A: 373-374) men löftet om omförhandling infrias först då en av angakokerna besöker dem. Anaché som Tummo sitter ner med angakoken, med öppet sinne ställer han frågor om hennes relation till andarna och Anaché svarar. I slutändan bekräftar angakoken att Anaché genomgått initiationsriten och därmed också är angakok. Angakok erbjuder Anaché att bli hans lärning och uttrycker sin förhoppning att hon vill lära honom det hon kan. Han påpekar även att han inte kräver att Anaché tvingar några andar. ”Kanhända kan du istället visa mig hur man samarbetar med dem” (A: 380). Genom att ha vuxit som människa i sin relation till naturen har Anaché således utmanat de exploaterande mekanismerna, omförhandlat de rådande värderingarna i samhället samt styrt kulturen i riktning mot en ekofeministisk värdegrund.

I inledningen till detta underkapitel frågade jag mig hur Anaché förhåller sig till naturen efter förklädnaden och hur naturen står i relation till henne. Genom att lyfta fram relationerna mellan Anaché, Pa jau och Jouake blir det uppenbart att Anaché ångrar sitt agerande under förklädnaden och söker förlåtelse, vilket hon även får. Anaché reparerar sitt förhållande till naturen och inser strax efteråt vikten av alliansen med andarna. Hon sätts på prov då Yurok sänder andar som anfaller Nansal och genom prövningen blir Anaché initierad till angakok. Andarna ger henne det nya namnet Tummo. Anaché som Tummo får gåvan att kunna se både människornas och andarnas värld och tala till andarna direkt under sina nattvandringar. Detta indikerar ett stabilt förhållande mellan människa och natur, vilket krävs då slutkampen mellan

¹⁸⁹ Curry 2013, s. 32.

Anaché som Tummo och angakok Yurok sker. Naturen visar ett potentiellt rättesnöre och då Anaché tar fasta på möjligheten, assisterar hon andarna att frigöra sig själva. Anaché befäster de ekofeministiska värderingarna då hon vägrar se andarna som något annat än jämlikar. Således har alliansen fullgjort sitt syfte och Anaché skiljs från andarna. Resultatet av kampen innebär att samhällets tidigare ideologier ifrågasätts. Detta leder till att en ny, vårdande och mer jämställd, världsordning uppstår.

5. Sammanfattning och slutsatser

Den här avhandlingen har handlat om Anachés utveckling från flicka till ung vuxen, med hjälp av förklädnad, i Maria Turtschaninoffs fantasyroman *Anaché: Myter från akkade*. Utgångspunkten var en ekofeministisk läsning av romanen som en berättelse om mognad, både fysisk och psykisk, genom protagonistens skiftande relation till naturen. Ett bakgrundskapitel tjänstgjorde som introduktion till berättelsens placering i dess fantastiska sammanhang. Genom denna utläggning synliggjordes förankringen till verkligheten och bevisade därmed att en människa och hennes utveckling kunde skildras trovärdigt. Jag fann det givande att blicka närmare på miljön i verket, eftersom den var intimt förknippad med berättelsens intrig. Jag kunde konstatera att fantasyförfattare har fördelen att skapa miljöer som fungerar och ser ut precis hur som helst. På så sätt kan miljön skraddarsys för att möjliggöra den berättelse som skall berättas. Att ignorera den värld som konstruerats i verket vore att försumma en oumbärlig del av det som gjort verket till vad det är. Jag granskade även berättelsen ur dess barnlitterära perspektiv, för att bekräfta verket som ungdomslitteratur och bevisa hur Anachés mognad möjliggörs.

I det tredje kapitlet tolkade jag hur motivet förklädnad gjorts i de tre olika skedena av huvudkaraktärens uppväxt. Jag frågade mig hur förklädnaden påverkade protagonistens utveckling, om hennes initiation till ung vuxen fullföljdes och om förklädnadsmotivet bekräftade eller omstörtade de rådande normerna. För det första konstaterade jag att Anaché var en annorlunda jord flicka med grumlad könstillhörighet. Medan hon växte upp och upptäckte de oväntade följderna av att bli kvinna hamnade hon i en tärande situation. Samtidigt hade Anaché goda förutsättningar för sin förklädnad tack vare att hennes bror lärt ut allt han fått lära sig. För det andra fastställdes hur Anaché som Huor med hjälp av imitation accepterades av samhället. Huor märkte fort under sin förklädnad att han erhöll friheter han inte

haft som Anaché. Huor började trivas, lite för väl, i sin maskulina roll och blev mer självsäker och utåtagerande som man. Dock upptäckte han att maskuliniteten hade en mörk sida, att priset för friheten var högre än han var villig att betala. För det tredje skildrade jag den förhandling om könsmakt som skedde då Anaché bröt sin förklädnad inför sin hustru Nansal och den avvikande framställningen av könsöverskridandets erotik. Det faktum att Anaché mot slutet demaskerades inför folksamlingen bekräftade att verket var en förklädnadsroman. Demaskeringen gav protagonisten möjligheten att genomgå det sista mognadsprovet som krävdes för att bli en mogen vuxen. Då Anaché som Tummo vunnit maktkampen mot Yurok skildrades förklädnadsmotivet som något subversivt, det störde den rådande samhällsordningen. Därmed gick Anaché sin egen väg i livet samtidigt som hon visade sitt samhälle en ny, alternativ kultur, vilken erbjöd bredare möjligheter för alla.

I kapitel fyra koncentrerade jag mig på relationen mellan Anaché och naturen samt hur förklädnaden påverkade denna relation. Jag frågade mig om det var någon skillnad mellan de tre skedena av hennes liv och vilka konsekvenserna var? Grunden för Anachés förhållande till naturen låg i hennes naturpositiva uppfostran. Av modern lärde Anaché sig hur naturen var en grundsten i kulturen och att de borde värna om den. Tidigt insåg Anaché att naturen erbjöd henne en plats där hon kunde vara fri från samhällets normer, där hon obehindrad kunde utvecklas. Kontakten med och relationen till Anachés två närmaste vänner, bergsgeten Pa jau och hästen Jouake, påverkade hennes utveckling och överlevnad i högsta grad. Samtidigt påverkade Anaché även dem, speciellt efter att hon ingått en allians med andarna. Det goda förhållandet till naturen luckrades dock upp och försämrades ytterligare med tiden under Anachés förklädnad till Huor. Allt eftersom Huor sjönk djupare och tappade bort sig i sin maskulina identitetsförändring blev det svårare för honom att skilja mellan rätt och fel. Därför agerade Huor slutligen våldsamt. Våldet blev ett bryskt uppvaknande och Huor insåg att han gått för långt. Vilse i livet flydde han till naturen för att finna tröst och återuppstod där som Anaché. Relationen till naturen var skadad efter identitetskrisen som uppstod under förklädnaden men Anaché förstod att hon var skyldig djuren en ursäkt och gjorde allt hon kunde för att reparera förhållandet. Då hon lyckats stärka förhållandet igen blev det klart att alliansen med naturen var viktig. Hon genomgick initiationsriten och blev angakok, därmed fick Anaché som Tummo förmågan att se båda världarna. Anaché kunde även tala direkt till andarna under sina nattvandringar, vilket indikerade ett stabilt förhållande mellan människa och natur. Naturen stödde Anaché i kampen mot patriarkatet och Anaché möjliggjorde andarnas frigörelse från angakoken Yurok. De ekofeministiska värderingarna befastes av att Anaché såg andarna som

sina jämlikar. Alliansens syfte uppfyllades och följden av kampen blev en ny världsordning, där människorna strävade efter att leva i balans med naturen.

Allt detta visade att en hel del har hänt i litteraturens värld sedan berättelserna från 1800-talet och 1900-talets början som Stacy Alaimo analyserat. Trots det fanns ännu en röd, eller kanske hellre grön, tråd som band samman dem med *Anaché: Myter från akkade*. Däremot var likheten mellan materialet från 2000-talet i Alice Currys analys och mitt material rätt stor, vilket var förväntat då det endast skiljer några år mellan verken. Då jag jämförde mitt material med verken i Österlunds material, de svenska ungdomsböckerna från 1980-talet, fanns det mycket som var lika i framställningen av förklädnaden. Dock var den allra största, och i min mening mest fascinerade, skillnaden mellan karaktärerna i Österlunds material och mitt att Anaché gick ett steg längre i draget som kallas könsöverskridandets erotik. Anaché bröt mot det förväntade mönstret då hon blev kär i en annan kvinna istället för en man. Denna upptäckt gjorde mig ivrig och var i mina ögon ett tecken på hur författaren lyckats följa med sin tid, att hon skildrat högst aktuella ämnen för sina läsare. Eftersom det nu definitivt har blivit vanligare med HBTQIA-motiv i den västerländska ungdomslitteraturen kunde det vara fruktbart att analysera vår samtida barn- och ungdomslitteratur, såväl realistisk som fantastisk, ur ett ekofeministiskt perspektiv och jag skulle gärna se vidare forskning om detta. Det vore på tiden att vi människor skulle sträva efter att leva i balans med naturen, till skillnad från dagens kritiska läge med pågående klimathot. Detta borde bli synligt i vår litteratur, om det inte redan är det.

Litteraturförteckning

Primärmaterial

Maria Turtschaninoff, *Anaché: Myter från akkade*, Schildts & Söderströms, Helsingfors 2012

Sekundärmaterial: Otryckta källor

Hakala, Heidi, "Finlandssvensk fantasy erövrar England",
<https://www.vasabladet.fi/Artikel/Visa/116987> (hämtad 6.5.2019)

Hällblom, Camilla, "Spännande menoreflekterat", <http://dagensbok.com/2012/09/22/maria-turtschaninoff-anache/> (hämtad 6.5.2019)

Lassén-Seger, Maria, "Flickor som går dit de inte får",
<http://gamla.hbl.fi/kultur/recension/2012-09-20/bokrecension-flickor-som-gar-dit-de-inte-far>
(hämtad 6.5.2019)

Lassén-Seger, Maria, "Images of girlhood in contemporary Finland-Swedish fantasy for children and young adults", <http://soderstrom.fi/uploads/newsimages/2010.IBBY.paper.5.pdf>
(hämtad 6.5.2019)

Lindqvist, Marit, "Maria Turtschaninoff: Anaché",
<https://svenska.yle.fi/artikel/2012/09/19/maria-turtschaninoff-anache> (hämtad 6.5.2019)

Turtschaninoff, Maria, författarpresentation på Förlagets hemsida,
<https://www.forlaget.com/author/maria-turtschaninoff/> (hämtad 6.5.2019)

Sekundärmaterial: Tryckta källor

Alaimo, Stacy, *Undomesticated ground: Recasting nature as feminist space*. Cornell University Press, Ithaca & London 2000

Alkestrand, Malin, *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*. Makadam, Halmstad 2016

Bates, Daniel G., *Cultural Anthropology*, Allyn & Bacon, Boston 1996

Bradford, Clare & Reimer, Mavis (red), *Girls, texts, cultures*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario 2015

Bradford, Clare, Mallan, Kerry, Stephens, John & McCallum, Robyn, *New World Orders in Contemporary Children's Literature: Utopian Transformations*, Palgrave Macmillan, Hampshire & New York 2008

Butler, Judith, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, Routledge, New York 1990

Coats, Karen, "Fantasy", *The Routledge Companion to Children's Literature*, Routledge, Oxon & New York 2010

Curry, Alice, "A question of scale: Zooming out and zooming in on feminist ecocriticism", *The Edinburgh companion to children's literature*, Edinburgh University Press Ltd, Edinburgh 2017

Curry, Alice, *Environmental crisis in young adult fiction – A poetics of earth*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2013

Ekman, Michel (red.), *Finlands svenska litteratur 1900-2012*, Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2014

Ekman, Stefan, "Platsen som inte finns: Fantasmiljöernas betydelse", *Tidskrift för litteraturvetenskap*, nr 1 2012, s. 27-38

Ekman, Stefan, *Writing Worlds, Reading Landscapes: An Exploration of Settings in Fantasy*, Centre for Languages and Literature, Lund 2010, doktorsavhandling

Franck, Mia, *Frigjord oskuld – Heterosexuellt mognadsimperativ i svensk ungdomsroman*, Åbo Akademis förlag, Åbo 2009, doktorsavhandling

Frih, Anna-Karin & Söderberg, Eva (red.), *En bok om flickor och flickforskning*, Studentlitteratur, Lund 2010

Forslid, Torbjörn, *Varför män? Om manlighet i litteraturen*, Carlssons, Stockholm 2006

Hourihan, Margery, *Deconstructing the Hero. Literary Theory and Children's Literature*, Routledge, London 1997

Huhtala, Liisi, "You don't play with the ugly ones: Questions of corporality, sexuality and power in recent Finnish books for girls", *Women's voices: Female authors and feminist criticism in the Finnish literary tradition*, Finnish Literature Society, Helsingfors 2007

Høyrup, Helene, "Potter, Pullman og andre fænomener. Den oversatte børnelitteratur 2000-2001", *Tidsskrift for litteratur og kultur*, nr 3 2001, s. 3-8

Israelson, Per, "Engelforstrilogin som textspel och konfigurativ text", *Samtida svensk ungdomslitteratur: Analyser*, Studentlitteratur, Lund 2017

Kiiskinen, Heidi, "Maria Turtschaninoff – Anaché. Myter från akkade", *Virikkeitä*, nr 4 2012, s. 60-61

Kokkola, Lydia, *Fictions of adolescent carnality: Sexy sinners and delinquent deviants*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam & Philadelphia 2013

Korsström, Tuva, *Från Lexå till Glitterscenen: Finlandssvenska tidsbilder, läsningar, författarporträtt 1960-2013*, Schildts & Söderströms, Helsingfors 2013

Kåreland, Lena, *Skönlitteratur för barn och unga – Historik, genrer, termer, analyser*, Studentlitteratur, Lund 2015

Lauttamus, Riikka & Karkulehto, Sanna, "Heteronormeja vastustavan tyttöyden kompensaatiot", *Sukupuolentutkimus*, nr 3 2017, s. 25-37

Lehtonen, Sanna, *Girls transforming: Invisibility and age-shifting in children's fantasy fiction since the 1970s*, Macfarland, Jefferson 2013

Mallan, Kerry, "On secrets, lies, and fiction: Girls learning the art of survival", *Girls, texts, cultures*, Wilfrid Laurier University Press, Ontario 2015

Merchant, Carolyn, *The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution*, Harper and Row Publishers, New York 1982

Murphy, Patrick D., *Farther Afield – in the Study of Nature-Oriented Literature*, The University Press of Virginia, Charlottesville & London 2000

Nikolajeva, Maria, *The Magic Code. The Use of Magical Patterns in Fantasy for Children*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1988, akademisk avhandling

- Nikolajeva, Maria, *From Mythic to Linear: Time in Children's Literature*, Scarecrow, Lanham 2000
- Nikolajeva, Maria, "Barnlitteratur – en berättelse om konsten att växa upp". *Konsten att berätta för barn*, Centrum för barnlitteraturforskning, Stockholm 1996
- Nilson, Maria, "Om genus, sexualitet och makt i fantastik och vampyrberättelser för ungdomar", *Samtida svensk ungdomslitteratur: Analyser*, Studentlitteratur AB, Lund 2017
- Orlov, Janina, "Inledning", *Barnboken. Tidskrift för barnlitteraturforskning*, nr 2 2010, s. 4
- Stephens, John, *Language and ideology in children's fiction*, Longman, London 1992
- Soper, Kate, *What is Nature? Culture, Politics, and the Non-Human*, Blackwell, Oxford 1998
- Trites, Roberta Seelinger, *Disturbing the Universe. Power and Repression in Adolescent Literature*, University of Iowa Press, Iowa City 2000
- Toijer-Nilsson, Ying, *Fantasins underland. Myt och idé i den fantastiska berättelsen*. EFS-förlag, Stockholm 1981
- Tolkien, John R.R., "On Fairy Stories", *Tree and Leaf*, Unwin, London 1964
- Waller, Alison, *Constructing adolescence in fantastic realism*, Routledge, New York 2009
- Österlund, Maria, *Förklädda flickor – Könsoverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*, Åbo Akademis förlag, Åbo 2005, doktorsavhandling
- Österlund, Mia, " 'Långsamt knöt systerskapet oss samman'. Sexualiserat våld, separatism och särart i Maria Turtshchinoffs fantasyromaner *Maresi* och *Naondel*.", *Avain. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, nr 3 2017, s. 56-73